

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
TAIKOMOSIOS KALBOTYROS INSTITUTAS
LIETUVIŲ KALBOS KATEDRA

Gintarė Jackevičiūtė
Bendroji kalbotyra

**Erdvės raiška šiaurės žemaičių patarmėje:
prielinksninės konstrukcijos**

Magistro darbas

Darbo vadovas prof. dr. Vytautas Kardelis

Vilnius, 2018

Gintarė Jackevičiūtė, Erdvės raiškia šiaurės žemaičių patarmėje: prielinksninės konstrukcijos, magistro darbas, darbo vadovas prof. dr. Vytautas Kardelis, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, Taikomosios kalbotyros institutas, Lietuvių kalbos katedra, p. 80.

Raktažodžiai: kognityvinė lingvistika, lokatyvinės prielinksninės konstrukcijos, erdvė, trajektorius, orientyras, diachronija, sinchronija, šiaurės žemaičiai.

Santrauka

Šiame magistro darbe analizuojami šiaurės žemaičių patarmės pavyzdžiai su lokatyvinėmis prielinksninėmis konstrukcijomis, rinkti iš 1759 m. *Ziwato (faksimilinio leidinio)*, Alekso Girdenio tekstyno *Šiaurės žemaičių Skuodo zona (2012)* ir ekspedicijos, surengtos į Skuodo apylinkes (2016), garso įrašų. Remiantis kognityvinės semantikos principais, sudaroma lokatyvinių prielinksninių konstrukcijų klasifikacija: pagal diferencinius požymius pavyzdžiai skirstomi į fizinę ir socialinę erdvę, tada pagal trajektoriaus vietą orientyro atžvilgiu nustatomi trajektoriaus lokalizacijos tipai, galiausiai, nustatomos orientyro pažintinės sritys. Tiriant minėtas konstrukcijas, atsižvelgiama į kontekstą, erdvę ir joje lokalizuojamus objektus. Erdvę žyminčios konstrukcijos aprašomos remiantis situacijomis, kurios reiškiamos nagrinėtuose šaltiniuose rastais pavyzdžiais.

Turinys

Įvadas	4
Teorinės prielaidos	10
Kognityvinė lingvistika.....	10
Mentalinė erdvė.....	12
Kategorizacija	13
Erdvės samprata.....	14
Erdvinė scena	15
Dimensiniai požymiai	16
Erdvės raiškos prielinksninėmis konstrukcijomis analizė.....	20
Fizinė erdvė	21
Judėjimas	21
Į / iš	21
Prie / nuo	41
Prieš / per / už.....	47
Ant / viduje / po	51
Statika.....	62
Viduje	62
Prie / toliau.....	63
Už	67
Ant / po.....	68
Socialinė erdvė.....	71
Prie	71
Periferiniai atvejai	72
Išvados	77
Literatūros sąrašas.....	79

Įvadas

Temos pasirinkimo motyvacija. Erdvės suvokimas žmogaus sąmonėje – vienas daugiausia klausimų keliančių fenomenų kalbotyroje. Vis kyla diskusijų, kaip žmogus suvokia ne tik pačią erdvę, bet ir lokalizaciją joje, kaip projektuoja erdvę kalboje. Anot S. Levinsono, kalbose erdvė gali būti suvokiama skirtingai, o skirtingi semantiniai modeliai išryškina lingvistinį reliatyvumą (Levinson, 2006; Žilinskaitė, 2010: 41).

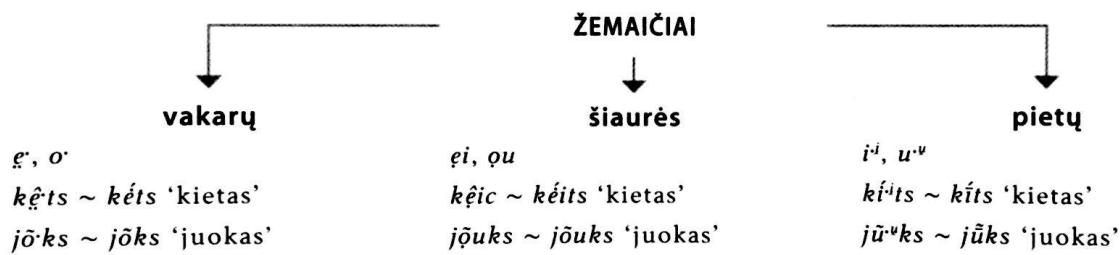
Imtis erdvės tyrimų šiaurės žemaičių patarmėje paskatino du veiksniai: 1) semantinių tyrimų šiaurės žemaičių patarmėje stinga, o prielinksninės konstrukcijos beveik visai netirtos. Erdvės tyrimai pasaulinėje lingvistikoje jau yra įgavę pagreitį, tačiau žemaičių tarmėje vis dar nėra tirti. Apskritai Lietuvoje kognityvinių erdvės tyrimų kol kas nėra daug. 2) Tarmių kaita. Kintančios lietuvių kalbos tarmės yra puiki medžiaga semantinių tyrimų laukui, todėl pasirinkta stebėti prielinksninių konstrukcijų kitimą.

Tyrimo objektas. Darbe tiriamos šiaurės žemaičių patarmėje erdvę reiškiančios leksinės priemonės, tiksliau – lokatyvinių prielinksninių konstrukcijų semantika.

Tiriamasis plotas. Žemaičiai, kaip atskira rytų baltų gentis, ėmė formuotis jau V a., o XVI a. atsiradusiuose M. Mažvydo tekstuose galima aptikti beveik visas pagrindines žemaičių tarmės ypatybes (Girdenis, 1971: 163).

Lietuvių tarmės tradiciškai skirstomos pagal dialektologų A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus tarmių klasifikaciją. Jie reorganizavo A. Baranausko tarmių klasifikaciją, besiremiančią vien fonetiniais bruožais, bet neįvardijo diferencinių ypatybių, kritikavo K. Jauniaus ir A. Salio klasifikaciją, kuri tuomet buvo laikoma tradicine. Pastarojoje žemaičiai ir aukštaičiai atskirti, remiantis tiksliai suformuluotomis ypatybėmis: žemaičių ir aukštaičių tarmės skiriasi nevienodu junginių *tj, dj* ir balsių *é, o* tarimu. Poreikis pertvarkyti tarmių skirstymo sistemą atsirado suvokus, kad ji nebeatitinka nūdienos situacijos. Dėl mokslo pažangos svarbiau buvo identifikuoti svarbiausius vokalizmo bruožus (Girdenis, Zinkevičius, 1966: 125–127).

A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus klasifikacijoje paliktas dvinaris – aukštaičių ir žemaičių – skirstymas, dar išsišakojantis į patarmes, šnektas ir pašnektas. Aukštaitį nuo žemaičio skiria nevienodas negalūninis *ie, uo* tarimas kirčiuotoje ir nekirčiuotoje pozicijoje. Pagal nevienodą šių garsų atliepimą žemaičiai skirstomi ir viduje – į vakarų, šiaurės bei pietų (1 paveikslas).

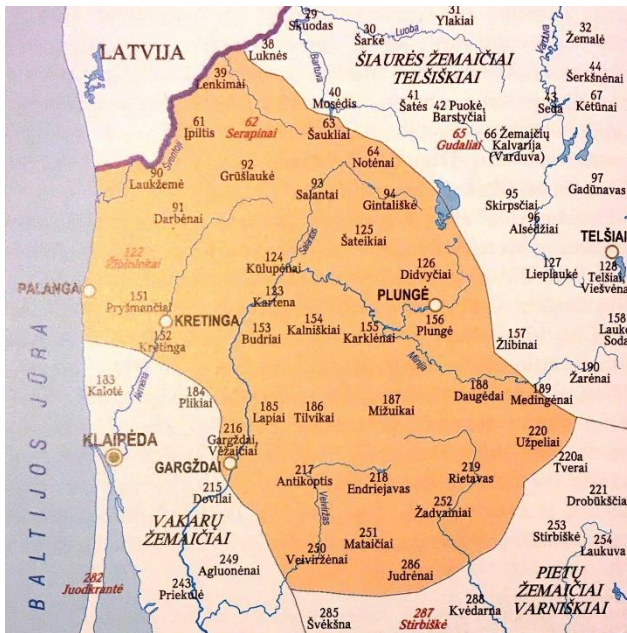
1 pav. Žemaičių klasifikacija

Tiriamasis plotas apima ir šiaurės žemaičius kretingiškius, ir šiaurės žemaičius telšiškius. Kaip jau anksčiau minėta, tarp jų yra ir vidinė skirtis, tačiau tyrimai rodo, kad kretingiškiei, susiklosčius atitinkamoms situacijoms, lengvai gali perimti telšiškių kalbines ypatybes. Tai rodo, kad „telšiškių patarmė tampa prestižiniu vietinės kalbos variantu, kuriuo ne tik kalbama, bet ir skaitoma, ir rašoma (Aliūkaitė, Mikulėnienė, 2014: 260).“ Vis ryškėjantis žemaičių regiolektas formuojasi aplink Žemaitijos sostinę – Telšius.

Apskritai lietuvių tarmės skirstomos, remiantis pasaulio dalių ašimi: rytai, vakarai, pietūs, šiaurė. Turint omeny šias kryptis, pagal tai ir pavadinti šiaurės žemaičiai. Šiaurės žemaičiai apima ir tiriamajam plotui priskirtinus telšiškius (2 paveikslas) bei kretingiškius (3 paveikslas).

2 pav. Šiaurės žemaičiai telšiškiai

3 pav. Šiaurės žemaičiai kretingiškiai

Tarmė šiaurės Žemaitijoje yra itin išsisknijusi, čia – daugiausia gyvybingų punktų. Šiaurės žemaičių telšiškių plote, naujausiais duomenimis, yra daugiausia išlikusių gyvybingų punktų – net 91 proc. Šiaurės žemaičių telšiškių patarpei priklauso Pikeliai, Leckava, Knabikai, Laižuva, Vegeriai, Kerviai, Vižančiai, Židikai, Dapšiai, Zastaučiai, Urvikiai, Purvėnai, Kivyčiai, Gėpaičiai, Skuodas, Šarkė, Ylakiai, Žemalė, Tirkšliai, Vieکشniai, Padvarėliai, Sublauskiai, Luknės, Mosėdis, Šatės, Puokė, Barstyčiai, Seda, Šerkšnėnai, Pievėnai, Venta, Papilė, Žemaičių Kalvarija, Kėtūnai, Nerimdaičiai, Kapėnai, Mickiškė, Klaišiai, Skirpsčiai, Alsėdžiai, Gadūnavas, Eigirdžiai, Tryškiai, Raudėnai, Lieplaukė, Telšiai, Rūdupiai, Kaunatava, Žlibinai, Lauko Soda, Janapolė, Luokė, Medingėnai, Žarėnai. Šiaurės žemaičiai kretingiškiai turi 68 proc. gyvybingų punktų, jiems priklauso: Lenkimai, Įpiltis, Šaukliai, Notėnai, Laukžemė, Grūšlaukė, Salantai, Gintališkė, Kartena, Kūlupėnai, Šateikiai, Didvyčiai, Prysmančiai, Kretinga, Budriai, Kalniškiai, Karklėnai, Plungė, Lapiai, Tilvikai, Mižuikai, Daugėdai, Gargždai, Vėžaičiai, Antikoptis, Endriejavas, Rietavas, Užpeliai, Veiviržėnai, Mataičiai, Žadvainiai, Judrėnai.

Tiriamoji medžiaga. Šio darbo tyrimas yra diachroninis ir sinchroninis, todėl empirinė medžiaga analizei buvo renkama iš trijų šaltinių: 1) iš pirmojo žemaičių tarmės rašytinio paminklo – 1759 m. „Ziwato“ (faksimilinio leidinio), kuris atspindi XVIII amžiaus šiaurės žemaičių tarmę. 2) Iš tarminių tekstų, sudėtų į knygą „Šiaurės žemaičių Skuodo zona“ (išleista 2012 metais). Knygoje publikuojami A. Girdenio 2007–2008 metais per dialektologines ekspedicijas surinkti ir iššifruoti šiaurės žemaičių tarminiai tekstai. 3) Iš tarminių garso įrašų, kurie buvo įrašyti per 2016 metais surengtą dialektologinę ekspediciją į Skuodą ir jo apylinkes. Per ekspediciją maršrutu Skuodas–Šatės–Ylakiai įrašyta virš 40 valandų tarminės medžiagos.

Iš šių šaltinių analizei rinkti pavyzdžiai su prielinksninėmis konstrukcijomis, žyminčiomis lokalizaciją erdvėje. Pagal kognityvinės lingvistikos idėjas kiekvienas atvejis yra unikalus ir

priklausantis nuo konteksto, tad kiekvienas pavyzdys buvo analizuojamas atskirai, atsiirbojant nuo išankstinių nuostatų, todėl ne visos situacijos tiko. Pavyzdžiui, prielinksninė konstrukcija *ant / un(t) + Gen* gali nurodyti trajektorijų esant 'virš ko nors', tačiau tokie atvejai kaip *dòr vèžëmùs | gèrùs | l'ò bâmr iškòlt' | unt_rî_tmët' |* 'du vežimus gerus liobam iškulti unt rytmečio' atmesti, nes jie nurodo ne lokalizaciją erdvėje, o laiką.

Reikia atkreipti dėmesį, kad tiriamoji medžiaga yra gana skirtinga. „Ziwatas“ – ne tik archainis, religinis tekstas, bet ir rašytinis, vadinasi, apgalvotas, nėra spontaniškumo kriterijaus. A. Girdenio tekстыne „Šiaurės žemaičių Skuodo zona“ transkribuotas sakytinis šiuolaikinis tekstas, o dialektologijos įrašai liudija pačių naujausių laikų tendencijas (dialektologinė ekspedicija buvo surengta 2016 m. rudenį). Į visa tai stengtasi atsižvelgti, todėl, kiek leidžia empirika, bandyta pateikti kuo panašesnio konteksto pavyzdžių.

Tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – remiantis kognityvine metodika sudaryti ir aprašyti šiaurės žemaičių patarmės erdvės semantinę struktūrą.

Išsikelti uždaviniai:

- 1) apibendrinti lokalizaciją erdvėje pagal kognityvinės lingvistikos metodologinius principus;
- 2) suklasifikuoti lokatyvines prielinksnines konstrukcijas į semantinius tipus ir potipius bei juos aprašyti;
- 3) lyginant analizuojamų šaltinių pavyzdžius, aptarti erdvės raiškos priemonių kitimo tendencijas.

Tyrimo metodai. Lokatyvinės prielinksninės konstrukcijos kategorizuojamos ir aprašomos remiantis kognityvinės semantikos principais. Darbe taikomas analitinis tyrimo metodas. Pirmiausia nustatoma situacijų judėjimo trajektorija, remiamasi kategorizacijos principais: nustatomas trajektoriaus lokalizacijos tipas ir orientyro tipas, po to pavyzdžiai skirstomi pagal pažintines sritis. Darbe laikomasi kognityvinės kalbos vienetų reikšmės sampratos: lokatyvinę reikšmę realizuoja vartosenos tipai, kurių vieni – prototipai, o kiti – periferiniai atvejai. Pavyzdžiai analizuojami, remiantis lingvistų suformuluotais bendraisiais tyrimo principais:

- 1) L. Talmy'io trajektoriaus judėjimas orientyro atžvilgiu;
- 2) S. Levinsono erdvinės scenos dalyvių kategorizacija;
- 3) R. Langackerio pažintinių sričių identifikacija.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, prielinksninių konstrukcijų analizė, išvados ir literatūros sąrašas. Teorinėje dalyje pateikiama kognityvinės lingvistikos samprata, aptariama mentalinė erdvė ir kategorizacija, aprašoma erdvė, erdvinė scena ir orientyro dimensiniai požymiai. Prielinksninių konstrukcijų analizėje pateikiama konstrukcijų klasifikacija, aprašomi jos skyriai, poskyriai.

Tyrimų apžvalga. Užsienyje kognityvinės lingvistikos tyrimų, analizuojančių erdvę, yra gana nemažai. Remdamasis turimais tyrimais, teorinį erdvės aprašą yra sudaręs amerikiečių lingvistas

R. Jackendoffas knygoje *Foundations of language* (2002). Kalbant apie prielinksnines konstrukcijas, dažniausia minimas A. Herskovits prielinksnių aprašas *Language and Spatial Cognition, An interdisciplinary study of prepositions in English* (1986). Ji analizuoja tipologinius prielinksnius *in, on, at* ir projektinius prielinksnius *front, back, left, right*, remdamasi geometrinėmis savybėmis. A. Herskovits teigė, kad geometrinės savybės nurodo ir prielinksnio funkciją, tačiau realios vartosenos pavyzdžiuose lieka nepaaiškintų dalykų. Pavyzdžiui, jei prielinksni *in* traktuojame kaip „esantį orientyro viduje“, kaip tada paaiškinti tokią situaciją, „kurioje bulvė yra pavožta po dubeniu, nusakoma vartojant prielinksni *under*, o ne *in*, nors lokalizuojamasis daiktas yra orientyro viduje (Žilinskaitė, 2010: 24).“

K. Coventry'is ir S. Garrodas (2003) erdvinius santykius analizuoja ne tik pagal stebėtojo įsivaizdavimą, bet atsižvelgdami ir į įprastą stebėtojo ryšį su daiktais. Kreipiamas dėmesys į geometrines savybes, tada į ekstrageometrinius dalykus, po to į žmogaus fonines žinias. Autorių tyrimas parodė, kad erdvinei scenai apibūdinti žmonės remiasi tik aiškiai matomomis geometrinėmis savybėmis (Žilinskaitė, 2010: 31).

Prancūzų kalboje erdvę yra nagrinėjęs C. Vandeloise'as: *L'espace en français: sémantique des prépositions spatiales* (1991). C. Vandeloise'as atsižvelgia į orientyro matmenis, trajektorius ir orientyro santykį, ryšį tarp trajektorius ir talpyklos, išskirdamas orientyro vaidmenį. Kalbant apie orientyrą minėtinas S. Svorou tyrimas *The Grammar of Space* (1994). Autorė išskiria regiono terminą, kuris leidžia nustatyti erdvės skirtumus. Taip atsiranda vidaus ir išorės regionai (Svorou, 1994: 18–19; Žilinskaitė, 2010: 33, 39). Anglų kalbos lokatyvinių prielinksninių konstrukcijų analizę savo disertacijoje *The semantics of English spatial prepositions* yra atlikęs B. W. Hawkinsas (1984).

Vienas pirmųjų struktūralistinių vietos raiškos tyrimų lietuvių kalboje ėmėsi J. Kilius. Jis erdvinės scenos elementus vadina *subjektu* ir *orientyru*, skiria dvi būsenos rūšis – *slankumo* (kai subjektas juda orientyro atžvilgiu) ir *orientacinę* (kai subjektas yra atitinkamoje pozicijoje orientyro atžvilgiu) reikšmę. Pagal slankumo reikšmės požymius (nuotolio mažėjimą / nemažėjimą, nuotolio didėjimą / nedidėjimą, slinktį / rimtį, linijiškumą / nelinejiškumą) J. Kilius skiria slankumo reikšmės rūšis: apribotas tolimas, neapribotas tolimas, apribotas artėjimas, neapribotas artėjimas, tranzitinis kelias, konstantinis kelias, nelinejinė slinktis, linijinė slinktis, nelinejinė rimtis. Taip pat aprašo orientacinės reikšmės požymius: vidus / nevidus, išorė / neišorė, skersumas / neskersumas, išilgumas / neišilgumas, vienpusiškumas / visapusiškumas, artumas / tolimas, atspirtis / neatspirtis, horizontalumas / vertikalumas, šonas / nešonas, subjektyvumas / objektyvumas, priešakys / užpakalis, viršus / apačia (Kilius, 1977: 48; 1980: 54).

E. Valiulytė skiria tas pačias reikšmes kaip ir J. Kilius (slankumo ir orientacinę), erdvinės scenos dalyvius įvardija *lokalizuojamojo daikto* ir *orientyro* terminais. Pirmiausia ji iškelia opoziciją sutampanti / nesutampanti vieta, kitaip traktuoja horizontalumo / vertikalumo kategoriją, kaip atskaitos tašką imdama žemės paviršių (Valiulytė, 1998: 25).

Lietuvoje erdvės tyrimai taip pat yra plėtojami. Prie semantinių tyrimų lauko plėtojimo prisidėjo dvi disertacijos: viena, parengta I. Šeškauskienės, *Lyginamoji kai kurių erdvės prielinksnių analizė anglų ir lietuvių kalbose* (1995) ir kita, parengta D. Roikienės, *Erdvės santykiai ir jų raiška anglų kalboje (gretinant su lietuvių kalba)* (2005). Lietuvių kalboje taip pat yra darbų, kuriuose nagrinėjami prievėksmiai, vienas jų – G. Judžentytės straipsnis *Vietos prievėksmių semantiniai tyrimai pirmosiose lietuvių kalbos gramatikose (iki pirmosios lietuvių kalbos mokslinės gramatikos)* (2013), tos pačios autorės parengta ir monografija apie latvių kalbos vietos raiškos priemones *Bendrinės latvių kalbos vietos prievėksmių semantinė struktūra* (2014).

Per pastaruosius du dešimtmečius parašyta lokalizaciją erdvėje reprezentuojančių darbų, analizuojančių postpozicinius vietininkus. Erdvės raiškos priemones senuosiuose raštuose nagrinėjo G. Kavaliūnaitė *Postpozicinių vietininkų sistema Chylinskio Naujojo Testamento vertime* (2003), E. Žilinskaitė disertacijoje *Vietos raiška Mikalojaus Daukšos postilėje: postpoziciniai vietininkai ir jų funkciniai ekvivalentai* (2010). Taip pat lokatyvines konstrukcijas, tik rytų aukštaičių vilniškių patarmėje, yra analizavusi D. Kardelytė-Grinevičienė disertacijoje *Lokatyvinių inesyvo ir iliatyvo konstrukcijų semantika ir santykiai rytų aukštaičių vilniškių patarmėje* (2014). Erdvės tematika straipsnių yra parašęs R. Mikulskas: *Judėjimo reikšmės kelio predikatai. Leksikografinis aspektas* (2006), *Kognityvinė lingvistika ir leksikografijos problemos* (2009).

Darbo aktualumas ir naujumas. Lokatyvinės prielinksninės konstrukcijos šiaurės žemaičių tarmėje tirtos labai menkai. Vietos raiškos priemones šiaurės žemaičių (telšiškių) patarmėje yra tyrusi D. Krikštaponytė *Vietos raiška šiaurės žemaičių telšiškių patarmėje* (2015).

Šiame magistro darbe atskleidžiamas diachroninis ir sinchroninis požiūris į erdvę šiaurės žemaičių tarmėje, nes daroma prielaida, kad prielinksninių konstrukcijų struktūra paprastėja. Darbas aktualus, nes:

1) senųjų raštų pavyzdžiai lyginami su naujausių laikų A. Girdenio rinkta tarminė medžiaga ir pačių naujausių laikų pavyzdžiais, rinktais iš specialiai šiam darbui surengtos dialektologinės ekspedicijos įrašų.

2) Tarminės medžiagos pavyzdžiai analizuojami remiantis iki šiol kitų lingvistų pateiktais erdvės raiškos priemonių modeliais.

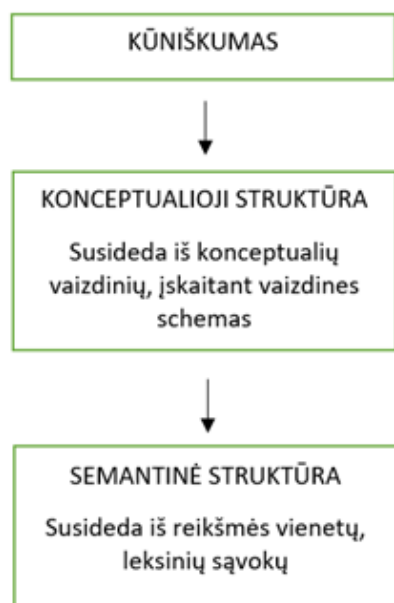
Teorinės prielaidos

Kognityvinė lingvistika

Kognityvinė lingvistika pradėjo formuotis XX a., Amerikoje, kaip alternatyva struktūralizmui. Kalboje saugomos bendros žinios apie pasaulį, o joje esančios kategorijos leidžia apdoroti naują ir saugoti jau turimą informaciją, todėl kognityvistai kalbą suvokia kaip mechanizmą, kuriame slypi informacijos kodavimas, jos apdorojimas ir perdavimas. Kognityvinė lingvistika domisi, koks yra kalbos, proto ir sociofizinės patirties santykis, kaip konceptualioji struktūra susijusi su išoriniu pasauliu (Evans, 2007: 7, 157; Kardelytė-Grinevičienė, 2014: 24).

Žvelgiant iš kognityvistinės perspektyvos, kalbėtojo generuojamų pasakymų reikšmė užgimsta jo galvoje. Sunku įsivaizduoti, kur daugiau jos galėtų būti, nors kartais teigiama, kad žmogaus protas ir kūnas nėra susiję. Platonikai traktuoja kalbą kaip abstraktą, kuris negali būti lokalizuotas, lingvistinės reikšmės laikomos nepaprastomis, egzistuojančiomis nepriklausomai nuo žmogaus proto ir pastangų. Viena tradiciškesnių pozicijų, paplitusių filosofijoje, logikoje ir formaliojoje semantikoje, tai nustatyti sakinio prasmę su sąlygomis, kuriomis jis yra teisingas. *Tiesos sąlygos* (angl. *truth conditions*) yra susijusios su objektyviu pasauliu, neatsižvelgiant, kaip jis gali būti konceptualizuotas. Abi alternatyvos skiriasi nuo kognityvinės semantikos požiūrio, kurio prasmė kyla iš kūniškosios žmogaus patirties (Langacker, 2008: 27–28).

Remiantis žmogaus percepcija, suvokimu, sudaromos *vaizdinės schemas* (angl. *image scheme*) – vaizdinės realizacijos, nurodančios, kaip yra išsidėstę pagrindiniai erdvinės scenos dalyviai – trajektorius ir orientyras. Tokios schemas neperteikia realaus pasaulio vaizdo, greičiau atspindi bendras formas, kylančias iš žmogaus kūniškosios patirties. Kūniškumas, kaip konceptualiosios struktūros pagrindas, turėtų būti akivaizdus semantinės struktūros plotmėje: reikšmės, susijusios su žodžiais ir kitais lingvistiniais elementais (4 paveikslas) (Evans, Green, 2006: 176–177).

4 pav. Nuo kūniškumo iki reikšmės (Evans, Green, 2006: 178)

Kognityvistai teigia, kad kalbinius procesus lemia kūniški patyrimai. Įsivaizduokime žmogų, užrakintą kambaryje. Kambarys yra orientyras, kuris turi ribas: uždaros sienos, vidus, išorė. Pagal šias savybes ribas turintis orientyras turi papildomą izoliavimo funkciją: žmogus negali išeiti iš kambario. Nors tai atrodo gana akivaizdu, šis izoliavimo atvejis iš dalies priklauso nuo riboto orientyro savybių, iš dalies nuo žmogaus kūno savybių. Žmonės negali prasmukti pro siaurus plyšius, kaip tą gali dujos, arba išlysti pro durų apačią kaip skruzdėlės. Vadinasi, izoliavimas yra prasminga tam tikros rūšies fizinių santykių pasekmė, kurią galima patirti bendraujant su išoriniu pasauliu (Evans, 2007: 7, 157–158).

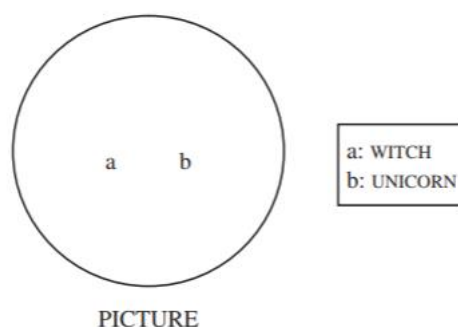
Remiantis kognityvinės lingvistikos principais, žmogaus psichologinė veikla ir kalbiniai gabumai yra neatsiejami vienas nuo kito, todėl svarbu, kaip, konstruojant kalbinę sceną, bus pasirinkti modifikatoriai. Jų išsidėstymas yra itin svarbus, mat naudojant tuos pačius modifikatorius, tik keičiant jų padėtį, galima suformuoti vis kitokias scenas. Pavyzdžiui, pasirinkus paprastus modifikatorius *višta*, *kiaušinis*, *ant + Gen*, *po + Instr*, juos galima kombinuoti taip: *višta ant kiaušinio* – tokiu atveju pažymima višta, tačiau modifikatorius galima kombinuoti ir kitaip: *kiaušinis po višta* – šiuo atveju iškeliamas kiaušinis. Vis dėlto žmogus, siekdamas perkelti didesnę sceną iš sąmonės į kalbinę realizaciją, gali susidurti su modifikatorių pasirinkimo problemomis. Šį teiginį patvirtina V. Kardelio ir D. Kardelytės-Grinevičienės atliktas eksperimentas: studentams duodamas vieno kambario piešinys ir pateikiama užduotis – aprašyti matytą kambarį. Rezultatas – jei kambarys būtų nupieštas pagal studentų aprašus, išeitų ne vienas ir tas pats kambarys, bet keli skirtingi jo variantai (Langacker, 1986: 14; Gudavičius, 2009: 32; Kardelis, Kardelytė-Grinevičienė, 2016: 3).

Mentalinė erdvė

Tokios situacijos, kaip ką tik minėtoji, atsitinka dėl to, kad kiekvieno žmogaus *mentalinė erdvė* (angl. *mental space*) yra tarsi „juodoji dėžė“, kurioje užkoduota tam tikra informacija. Ji kuriama čia ir dabar: kalbėjimo arba galvojimo momentu, sudaro unikalią ir laikiną sąvokų struktūrą, sukonstruotą konkrečiam diskursui. Mentalinę erdvę kuria lingvistiniai vienetai, formuojantys naujas arba primena anksčiau sukurtas mentalines erdves. Jas konstruojant, taip pat apdorojama informacija, kaip skirtingų mentalinių erdvių elementai yra susiję: ryšiams, jungiantiems toje pačioje erdvėje esančius elementus, priskiriamos ypatybės. Pavyzdžiui:

In the picture, a witch is riding a unicorn ‘Paveiksle ragana joja ant vienaragio’

Šiame pavyzdyje vietą formuoja frazė *in the picture*, ji ir sukuria mentalinę erdvę (5 paveikslas). 5 paveiksle mentalinė erdvė vaizduojama apskritimu, kuris žymi mentalinę erdvę *picture*, siekiant parodyti, kad mentalinė erdvė – tai pasaulis, esantis paveikslo viduje. Atsiranda du nauji elementai: *witch* ir *unicorn*, vadinami naujais, nes gali būti įvairiai interpretuojami. A reprezentuoja elementą, kurį paskatino *witch*, B reprezentuoja elementą, kurį paskatino *unicorn*. Kol kas mentalinė erdvė šiame paveiksle yra tik dalis sakinio reprezentacijos, nes ji tik pasako, kad paveiksle yra ragana ir vienaragis, bet nepasako, ar tarp jų yra santykis, ir neapibūdina jo pobūdžio. Mentalinę erdvę kuria jau egzistuojančios struktūros. Elementai, įvesti į mentalinę erdvę, ypatybės ir ryšiai ragina įprasminti dar neegzistuojančią žinių struktūrą. Ir štai frazė *is riding* ir parodo tą ryšį tarp dviejų elementų (Evans, 2007: 134, 181).

5 pav. Mentalinės erdvės reprezentacija (Evans, 2007: 181)

Pagal *prieigos principą* (angl. *access principle*) bet kuri kalbinė raiška, pavadinanti ar apibūdinanti tam tikrą elementą atitinkamoje mentalinėje erdvėje, gali būti naudojama, siekiant gauti prieigą prie kitos mentalinės erdvės. Kitaip tariant, elementas vienoje mentalinėje erdvėje gali būti pasiekiamas to elemento analogu kitoje mentalinėje erdvėje, kurios yra susijusios. Kaip iliustraciją galima pasitelkti filmo pavyzdį: *J. Bondas yra šnipas. Filme S. Connery'is turi pabučiuoti P. Galore*. Šie abu sakiniai turi savo mentalinę erdvę su savo elementais: J. Bondas – pirmojo sakinio elementas, S. Connery'is ir P. Galore – antrojo sakinio elementai. Kadangi J. Bondas ir S. Connery'is, vaidinantis J. Bondą, yra elementai, tarp kurių yra jungtis, S. Connery'is gali būti pasitelkiamas vaidmeniui identifikuoti, kurį jis kuria. Taip kuriama sąsaja, kad filme jis yra J. Bondas (Evans, 2007: 3–4).

Kategorizacija

Kognityvinėje lingvistikoje kategorizacija žymi reikšmės formavimąsi. Tai užtikrina prieigą prie turtingų enciklopedinių žinių ir paskatina sudėtingus konceptualios integracijos procesus. Pati kalba reikšmės nekoduoja, tai padaro žodžiai ir kiti kalbiniai vienetai, traktuojami kaip raginimai reikšmei kurti. Kategorizacija rodo, kad leksemos nėra savarankiškos. Vienos pačios be konteksto jos yra bereikšmės, reikšmė atsiranda tik konceptiniame lygmenyje, todėl kognityvinėje semantikoje analizė vyksta atsiribojant nuo iš anksto suformuotų ar primestų reikšmių, atsižvelgiant į konkretų atvejį (Evans, 2007: 38).

Kategorizacija vyksta trimis etapais (6 paveikslas). Pirmiausia, protas atsirenka objektus ir reiškinius kaip stimulus, kurie veikia pojūčius ir yra egzistenciškai reikšmingi. Tada juos identifikuoja ir klasifikuoja, patikrindamas, ar jie atitinka galvoje saugomą informaciją. Galiausiai stimulams priskiriamas ženklas, kategorijos yra įvardijamos, pavadinamos (Mikulskas, 2009: 1–2).

6 pav. Kategorizacijos etapai

E. Rosch nustatė, kad žmogus kategorizuoja savo aplinką, o kategorija turi jai būdingiausią narį – *prototipą*. G. Lakoffas pabrėžia, kad išties kategorizacija yra daug sudėtingesnė: jei

supantis pasaulis automatiškai priverstų kategorizuoti tik žmones, gyvūnus ar fizinius objektus, būtų galima daryti išvadą, kad kategorizuojami yra tik žmogui matomi ir apčiuopiami objektai. Vis dėlto žmogus kategorizuoja ne tik objektus, bet ir abstrakčius dalykus: įvykius, emocijas, erdvinius ir socialinius santykius (Lakoff, 2007: 6; Žilinskaitė, 2010: 21).

Kategorizacija dažniausiai apibūdinama kaip patirties, susijusios su anksčiau egzistuojančiomis struktūromis, interpretavimas. Paprastai simboliai nežymi konkrečių dalykų, jie tik nurodo kategorijas. Žmogaus patirtis ir tai, kaip jis naudoja vaizduotės mechanizmą, lemia, kaip konstruojamos kategorijos. Pavyzdžiui, jei struktūra A priklauso kategorijai, ji gali būti naudojama ir kitai struktūrai kategorizuoti, kuri gali pavirsti kategorijos nariu. Kategorizacija įvyksta, kai A yra schemiškas B, kad B galėtų detalizuoti A. B visiškai atitinka A sąlygas, bet jam būdingas didesnis tikslumas ir detalumas. Pavyzdžiui, *apskritas subjektas* → *apskrita aikštė* gali vaizduoti kategoriją, atsakingą už žiedo taikymą apskritoms arenoms, kaip cirkuose arba koridose. Bet taip pat gali būti, kad B nesutampa su A savybėmis, tačiau vis dėlto prilyginama kategorijai pagal asociaciją arba suvoktą panašumą. Tada A yra prototipas, o B jo pratęsimas. Galimas pavyzdys – kaip prototipo praplėtimas pritaikyti žiedą stačiakampio formos aikštėms, kaip bokse (Langacker, 2008: 17–18).

Erdvės samprata

Erdvė – viena svarbiausių kognityvinės lingvistikos tyrimų sričių. Erdvės suvokimas realiame pasaulyje ir žmogaus pasąmonėje nėra toks pat, mat erdvė „konceptualizuojama ir išreiškiama labai skirtingai bei paneigia vyravusias nuostatas dėl universalaus erdvės suvokimo, atskleisdama žmogaus mąstymo įvairovę (Žilinskaitė, 2010: 39).“ Analizuodamas konceptų sandarą, žmogus naudojasi jau turimomis žiniomis apie erdvę, kurios pradeda formuotis dar vaikystėje (Jackendoff, 1983: 188; Kardelytė-Grinevičienė, 2014: 25).

Erdvinę situaciją padeda suvokti *veiksmų grandinė* (angl. *action chain*), kurios vienas iš dėmenų yra aktyvus energijos šaltinis, perduodantis energiją pasyviai veikėjui. Semantiškai tokius veikėjus galima pavadinti agentu (kuris perduoda energiją) ir patientu (kuris tą energiją gauna ir pakeičia būseną). Užsienio ir lietuvių autoriai erdvinės scenos dalyvius vadina įvairiai: L. Talmy'is vartoja *figūros* ir *fono* sąvokas, R. W. Langackeris erdvinės scenos dalyvius pavadina *trajektorias* (angl. *trajectory*) ir *orientyro* (angl. *landmark*) terminais (lietuviški pavadinimai įvesti R. Mikulsko). Erdvinės scenos dalyviams apibūdinti šiame darbe vartojami *trajektorias* ir *orientyro* terminai (7 paveikslas) (Evans, 2007: 4; Kardelis, Kardelytė-Grinevičienė, 2016: 8; Žilinskaitė, 2010: 43).

TRAJEKTORIUS	ORIENTYRAS
Erdvinės scenos dalyvis, lokalizuojamasis objektas	Erdvinės scenos dalyvis, kurio atžvilgiu lokalizuojamas objektas
<ul style="list-style-type: none"> - Iškilusis erdvinės scenos dalyvis - Mažesnis už orientyrą - Paprastai juda arba gali judėti - Yra paprastesnės struktūros nei orientyras 	<ul style="list-style-type: none"> - Ne toks iškilus erdvinės scenos dalyvis - Didesnis už trajektorijų - Ne toks judrus kaip trajektorius - Sudėtingesnės struktūros nei trajektorius

7 pav. Trajektoriaus ir orientyro skirtis (pagal Talmy, 2000: 334, 335; Langacker, 2008: 70)

Erdvinė scena

Referencijos rezultatas yra *erdvinė scena* (angl. *spatial scene*), kurią charakterizuoja objektų išsidėstymas erdvėje. V. Evansas erdvinę sceną apibūdina kaip patirtį, kuri yra užkoduota kalboje. Erdvinę sceną sudaro keturi dalyviai: trajektorius, orientyras, regionas ir galimas antras orientyras, kuris kartu su pirmuoju orientyru sukuria referencinį rėmą. Pavyzdžiui, erdvinėje scenoje *dviratis yra prie mokyklos* dviratis yra trajektorius, o mokykla – orientyras. Regioną nustatyti padeda prielinksnis *prie*, kuris užkoduoja erdvinį ryšį ir orientyrą, todėl koduoja ir trajektoriaus lokalizaciją (Evans, 2007: 203).

Trajektoriaus ir orientyro santykis gali nurodyti vietą, kurią trajektorius potencialiai turi užimti. Tai priklauso, iš kokios perspektyvos bus pasirinkta stebėti situaciją. Trajektoriaus kelias gali būti charakterizuojamas kaip besiantinantis link kalbėtojo arba tolstantis nuo jo. Priklauso tik iš kurios pozicijos žvelgia stebėtojas. Įsivaizduokime tokią situaciją *ji sėdi krėse netoli savo lovos ir žiūri pro langą. Koks gražus dangus!* Pirmajame sakinyje trečiojo asmens vartojimas įvardijamas kartu su objektyviu aplinkos aprašymu. Dėl to klausytojas ima lokalizuoti save įsivaizduojamame kambaryje ir stebi krėse sėdinčią moterį, kuri žiūri pro langą. Antrajame sakinyje, atsiradus subjektyviam požiūriui apie dangaus grožį, klausytojas savo lokaciją ima keisti – vietoj pasyvaus, šalia esančio stebėtojo jis susitapatina su ta sėdinčia moterimi ir žvelgia jos akimis (Talmy, 2000: 68–69).

Erdvinėje scenoje svarbi ir situacijos foninė informacija. Ji gali lemti erdvinės scenos kalbinę realizaciją, kokius įvykio, aplinkos fragmentus kalbėtojas pasirinktų situacijai nusakyti. Kaip pavyzdį galima pateikti anglų kalbos normą, pagal kurią, jei įvykio iniciatorius yra matomas, jis turi būti įtrauktas į įvykio nusakymą, jei nematomas – jis ignoruojamas. Jei kalbėtojas laiko stiklinę ir ši iškrenta iš rankų, jis aplinkiniams gali pasakyti *aš išmečiau stiklinę*, bet ne *stiklinė iškrito*. Kalbėtojo pasirinktiems fragmentams apibūdinti geriausiai tinka vidaus : išorės opozicija.

a. Vidus: *Valgomojo durys lėtai atidarė ir įėjo du vyrai.*

b. Išorė: *Du vyrai lėtai atidarė valgomojo duris ir įėjo.*

Pirmojoje situacijoje neminima, kad kas nors būtų atidaręs duris, todėl stebėtojas iniciatoriaus ir nemato. Antrojoje situacijoje stebėtojas mato tik kaip du vyrai iš lauko įeina į valgomąjį, nors pavartota konstrukcija, pagal kurią stebėtojui turėtų būti matomi ir iniciatoriai. Vienintelė išėitis, kad stebėtojas galėtų matyti veiksmo iniciatorius – jis turi žvelgti iš išorės perspektyvos (Talmy, 2000: 69).

Erdvinėje scenoje itin svarbios geometrinės savybės, kurios atspindi prielinksninių konstrukcijų reikšmes ir realizuoja kalbinio diskurso atvejus. G. S. Cooper, remdamasi geometrinėmis savybėmis, įvardijo anglų kalbos prielinksnio *in* reikšmę ir nustatė jam būdingas sąlygas:

„*X in Y*

<*X is smaller than Y*> ‘X yra mažesnis už Y’

X is located internal to Y ‘X yra lokalizuojamas Y viduje’” (Cooper, 1968: 23).

Panašiai anglų kalbos prielinksnio *in* reikšmę apibrėžė ir G. Leech:

„*X in Y: X is enclosed or contained either in a 2D or 3D place Y* ‘X yra apsuptas arba įtalpintas dvimatėje arba trimatėje Y erdvėje’” (Coventry Kenny, Simon, Garrod, 2003: 16; Žilinskaitė, 2010: 23).

Šiuo atveju objektas X, esantis viduje, turi būti mažesnis už objektą Y, o šis turi apsupti objektą X. Vadinasi, remiantis geometrinėmis figūromis, yra apibrėžiamos prielinksnių reikšmės ir jomis nustatomos atitinkamos sąlygos, kurias turi atitikti tam tikra prielinksninė konstrukcija (Žilinskaitė, 2010: 20). Iš kognityvinės perspektyvos prielinksnio funkcijos negali būti įvardytos be jokios foninės informacijos, todėl, kaip bus matyti ir prielinksninių konstrukcijų analizėje, prielinksnio funkciją nusako ne pats prielinksnis, o kontekstas.

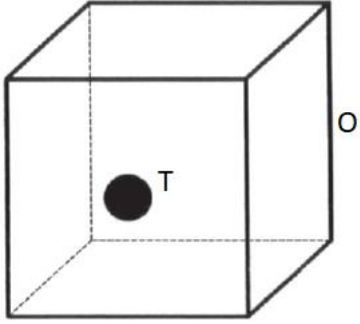
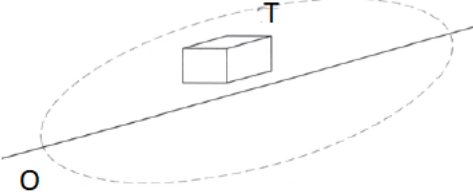
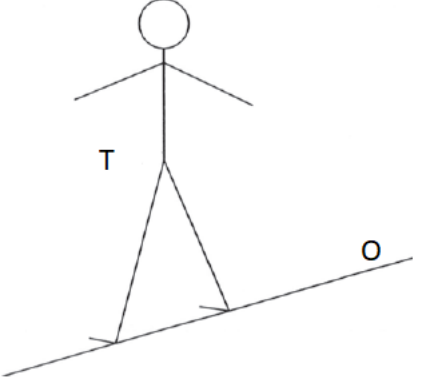
Dimensiniai požymiai

Dėl geometrinio ir fizinio kanono erdvė kalboje yra idealizuota. Kognityvinėje lingvistikoje vaizdinių konstravimas, atsižvelgiant į psichologinius ir kalbinius aspektus, vadinamas *mentaline erdve* (angl. *mental space*) (Fauconnier, 1994: 137; Kardelis, Kardelytė-Grinevičienė, 2016: 5)

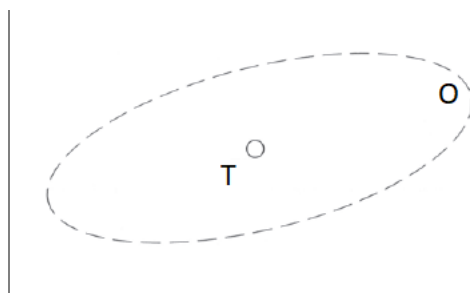
Erdvę sudaro *pažintinės sritys* (angl. *cognitive domains*), kurios aktualizuoja semantinius vienetus. Pažintinę sritį realizuoja kontekstas, pavyzdžiui, *kasos* sąvoka yra aiški, kai ją charakterizuoja konteksto detalė – vidaus organas, tačiau viena pati sąvoka be platesnio konteksto yra nesuprantama ir

gali būti dviprasmiška. Vadinasi, aktualizuojant sąvoką *kasa*, vidaus organas yra jos pažintinė sritis (Langacker, 1986: 4; Kardelytė-Grinevičienė, 2014: 25–26).

Vietos raiškos atvejai gali būti skiriami pagal orientyro dimensinių požymių kriterijų ir pagal orientyro kategorizacijos kriterijų. Pagal dimensinius požymius orientyras gali būti trimatis, dvimatis, vienmatis ir be matmenų (8 paveikslas). Dvimatė erdvė suvokiama kaip plokštuma, kurios gan svarbus (bet nebūtinai) kriterijus yra kontaktas tarp trajektorijos ir orientyro, o trimatės erdvės suvokimui būdinga opozicija *vidus : išorė*. Vidaus regionas suvokiamas kaip talpykla, kiti objektai nurodo išorės regioną, o „vienetai, kaip laukai, žemynai, šalys, suvokiami ne kaip turintys regioną, bet patys esantys regionai“ (Žilinskaitė, 2010: 39; 45).

Dimensija	Vaizdinė realizacija
<i>Trimatė</i>	
<i>Dvimatė</i>	
<i>Vienmatė</i>	

Be matmenų

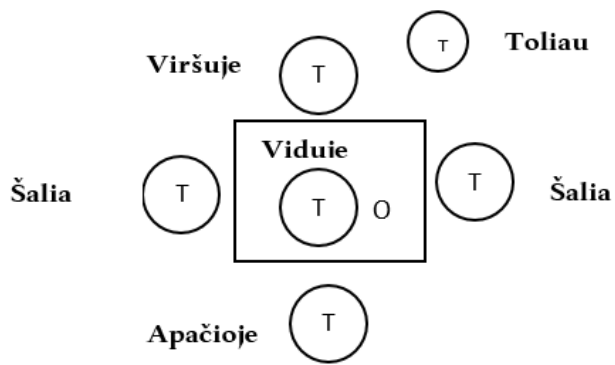
8 pav. Orientyro tipai pagal dimensinius požymius (Kardelytė-Grinevičienė, 2016: 28–29)

Pagal kategorizacijos kriterijų orientyras gali būti: a) daiktas (turintis pavidalą, esantis pastovios formos), b) medžiaga (turinti pavidalą, nesanti pastovios formos), c) substancija (nesanti pastovios formos, skirtingo tankio ir konsistencijos), d) asmuo (Žilinskaitė, 2010: 45–46).

Šiame darbe remiamasi S. Levinsono suformuotais požymiais. Atlikęs psicholingvistinį erdvės tyrimą, jis nustatė, kad erdvinės scenos dalyvių santykį galima nusakyti remiantis šiais požymiais:

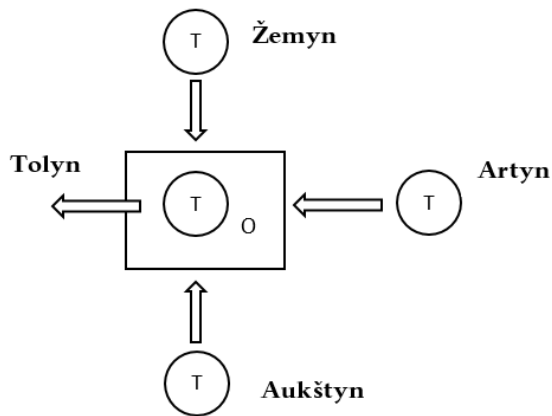
- visiškas suvaržymas / dalinis suvaržymas;
- suvaržymas skystyje, masėje;
- suvaržymas perveriant trajektorijų arba orientyrą;
- skystas sukibimas / dujinis sukibimas;
- lokalizacija paviršiuje;
- trajektorius prie orientyro pritvirtintas tiesiogiai / netiesiogiai / per tarpininką;
- apsupimas;
- apvyniojimas;
- kontakto, sąlyčio buvimas / nebuvimas (Levinson, 2006: 11–12).

Prielinksnio funkciją lemia kryptis ir statiška buvimo vieta. Ji priklauso nuo veiksmožodžio – jo statiškumo arba dinamiškumo, pagrindinių skiriamųjų vietos raiškos požymių. Norint aprašyti išsidėstymo santykius tarp objektų, pasitelkiamos topologinės sąvokos: *vidus : nevidus*, *vertikalumas : horizontalumas*, *artumas : tolumas* ir pan. (Žilinskaitė, 2010: 20; Kardelytė-Grinevičienė, 2016: 17). Statinė trajektoriaus būseną gali būti realizuojama vaizdine schema, nurodančia potencialų trajektoriaus išsidėstymą (viduje, šalia, toliau, viršuje, apačioje ir t. t.) (9 paveikslas).

9 pav. Potencialaus trajektoriaus išsidėstymo schema¹

Dinaminis veiksmažodis lemia trajektoriaus judėjimo kryptį (artyn, tolyn, aukštyn, žemyn ir kt.) (10 paveikslas).

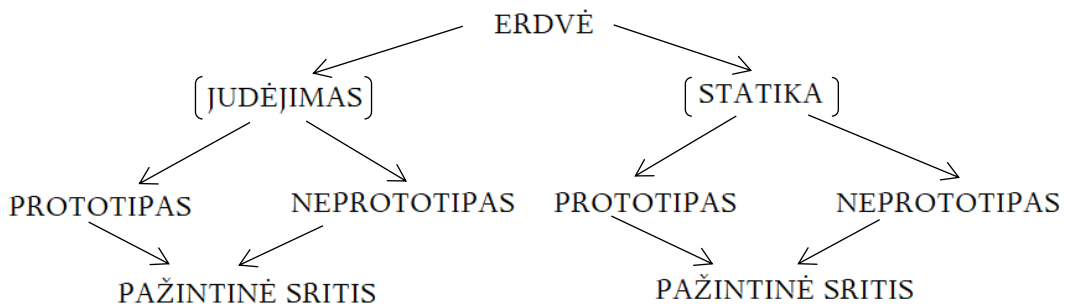
10 pav. Potencialaus trajektoriaus judėjimo schema

¹T raide žymimas trajektorius, O raide – orientyras.

Erdvės raiškos prielinksninėmis konstrukcijomis analizė

Lokatyvinių prielinksninių konstrukcijų analizei rinkta medžiaga iš trijų šaltinių: 1) iš 1759 m. „Ziwato“. Iš faksimilinio leidinio išrinkti pavyzdžiai, kuriuose vaizduojamos erdvinės situacijos, reiškiamos prielinksninėmis konstrukcijomis. Pavyzdžiai darbe pateikiami tokiu raštu, koks yra pačiame „Ziwate“, su perraša į standartinę kalbą. Laužtiniuose skliaustuose nurodomas puslapis, kuriame rastas pavyzdys, ir eilutė. 2) Iš A. Girdenio tekstyno „Šiaurės žemaičių Skuodo zona“ (2012). Iš Mosėdžio, Šačių, Skuodo ir Barstyčių apylinkėse įrašytų tekstų išrinktos situacijos su prielinksninėmis konstrukcijomis, nurodančiomis erdvę. Pavyzdžiai pateikiami tokia transkripcija, kaip transkribuota A. Girdenio tekстыne. Prie šių pavyzdžių pateikiama perraša į standartinę lietuvių kalbą. Laužtiniuose skliaustuose nurodomas puslapis, kuriame rastas pavyzdys, ir skyriaus numeris. 3) Iš dialektologinės ekspedicijos (2016) įrašų. Pavyzdžiai pateikiami šiuolaikiniu žemaitišku raštu su perraša į standartinę lietuvių kalbą. Standartinei kalbai nebūdingos lekšemos paaiškinamos išnašose. Aptariant kiekvieną pogrupį tarminės medžiagos šaltinių pavyzdžiai pateikiami kaip iliustracinė medžiaga teiginiams patvirtinti. Pavyzdžiuose pažymėta erdvinė scena: trajektorius (pabrauktas vienu brūkšniu), orientyras (pabrauktas juoda linija) ir jų santykį nusakantis veiksmas (pabrauktas dviem brūkšniais).

Lokatyvinių prielinksninių konstrukcijų analizė atliekama pagal šią schemą:

11 pav. Prielinksninių konstrukcijų analizės schema

Pavyzdžiai analizuojami atsižvelgiant į trajektoriaus ir orientyro santykį erdvinėje scenoje. Pirmiausia atskiriamos dvi erdvės: fizinė ir socialinė. Jos plačiau bus aptartos prielinksninių konstrukcijų apraše. Jeigu relevantiška, atsižvelgiama, ar trajektorius juda, ar yra statinės būsenos. Jeigu juda, nustatoma, kokia trajektorija juda. Jei yra statinės būsenos – analizuojama, kaip topologiškai trajektorius yra išsidėstęs orientyro atžvilgiu. Jei lokalizacija erdvėje įvairuoja, atliekama vidinė analizė. Nustačius judėjimo trajektoriją ar topologinį išsidėstymą, aptariama, kokiose pažintinėse srityse gali būti lokalizuojamas trajektorius. Pirmiausia pateikiami prototipiniai atvejai, tada aptariami periferiniai.

Fizinė erdvė

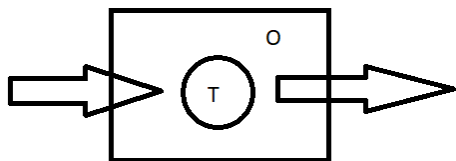
Erdvė situacijose, kurios išreikštos lokatyvinėmis prielinksninėmis konstrukcijomis, žymi fizinės ribas, į kurių plotą juda arba jų regione yra išsidėstęs trajektorius. Fizinė erdvė turi diferencinę ypatybę. Ji darbe suvokiama kaip opozicijos žmogus : ne žmogus pastarasis narys, kurio pagrindinė diferencinė ypatybė – negyvumas (Kardelytė–Grinevičienė, 2014: 35).

Fizinės erdvės atveju pasirinkta pavyzdžius analizuoti pagal ašis: į / iš, prie / nuo, prieš / per / už, ant / viduje / po. Pastebėta, kad skiriasi situacijos, kuriose trajektorius juda, ir kuriose ne, todėl pirmiausia išskirti pogrupiai *judėjimas* ir *statika*.

Judėjimas

Į / iš

Pagal kryptingą judėjimo trajektoriją trajektorius gali judėti į orientyro vidų arba iš jo. Trajektorius turi atitikti sąlygą, kad judėdamas viena kryptimi (į orientyro vidų) atsiduria arba potencialiai gali atsidurti orientyro viduje, o judėdamas kita kryptimi (iš orientyro vidaus) judėti turi pradėti nuo pradinio taško (12 paveikslas).

12 pav. Trajektoriaus judėjimas į / iš orientyro vidaus

Trajektoriaus judėjimas į orientyro vidų reiškiamas prielinksnine konstrukcija $y / i +$ *Acc.* Tokį trajektoriaus judėjimą iliustruoja prototipiniai trajektoriaus, judančio į orientyro vidų pavyzdžiai:

I. ²*Potam nuiemusi nu sawa galwos nometa ubagifzka, waykieli razkaźni y aną suwifite, yr teyp tada suwifitita y prakarta pagulde werkynti [26 12]*

‘Po to nuėmusi nuo savo galvos nuometą ubagišką, vaikelį raškažną³ į aną suvystė, ir taip tada suvystytą į prakartą paguldė verkiantį’

² Šiame darbe pavyzdžiai pateikiami pagal tris numeracijas:

Pirmoji, grafiškai žymima 1), vaizduoja pavyzdžius iš „Ziwato“.

Antroji, grafiškai žymima I, vaizduoja pavyzdžius iš A. Girdenio rinktos tarminės medžiagos.

Trečioji, grafiškai žymima 01), vaizduoja pavyzdžius iš surengtos dialektologinės ekspedicijos.

³ Raškažnas – prabangus.

1) $g^{\circ}á.taũ^{(a)} | gaũni \nearrow grũ.d^{\circ} | e_ka_rẽ_k \nearrow | \underline{i.malũ.n^{\circ}} \underline{nũ.vẽž^{\circ}} \nearrow | s^{\circ}.mãl^{\circ} \nearrow | u_õ_mĩerk^{(a)} \nearrow | malũnõu apmũok \nearrow | dvã.rs \searrow [209\ 24]$

‘Gatavą gauni grūdą ir, kai reikia, į malūną nuveža, sumala, o miera⁴ malūnui apmoka dvaras‘

01) *Žėnau, apsikabėnau kareiviou kuoj i prašiau, ka neišvestom, bet išved anou i vaguon*

‘Žinau, apsikabinau kareiviui koją ir prašiau, kad neišvestų, bet išvedė jį į vagoną‘

Tiek A. Girdenio tekstyne, tiek dialektologinės ekspedicijos įrašuose trajektoriaus judėjimas į orientyro vidų reiškiamas konstrukcija $y / i + Acc$, bet „Ziwate“ rasta periferinių atvejų, kurie trajektoriaus judėjimą į orientyro vidų nusako konstrukcija $ant + Gen$ (II pavyzdys). Šiuo atveju nesutampa forma ir reikšmė, nes, kaip bus matyti vėliau, konstrukcija $ant / un(t) + Gen$ būdingesnė atvejams, kai turima omenyje vertikalią ašį. Tokie pavyzdžiai kaip II atsiranda prie judėjimo į orientyro vidų, nes galima daryti prielaidą, kad ano meto kalbos vartotojai, tarkim, girią galėjo suvokti kaip plokštumą, o ne kaip talpą. Tai pat įtakos galėjo turėti slavų kalbos. Pavyzdžiui, rusų kalboje erdvinė scena *einame į turgų* būtų reiškiamas su prielinksniu *на*, o ne *в*: *идём на базар*. Kadangi tokių periferinių atvejų nerasta kituose nagrinėjamuose šaltiniuose, galima daryti prielaidą, kad prielinksninių konstrukcijų paradigma paprastėja, tai parodys ir tolesnė analizė.

II. *Pagal S. Doktoru šviečiyima, [Jėzus] piėkieriu metu yfz ejys ant gyres, norint neturieje niewyina grieka, tyktay idant pražneys žodeys nepamozotum giwenyma fawa fzwęta [45\ 25]*

‘Pagal daktarų svečijimą⁵ penkerių metų išėjęs ant girios, norint neturėjo nė vieno grieko⁶, tiktai idant pražnais⁷ žodžiais nepamozotum⁸ gyvenimo savo švento‘

Visų trijų šaltinių medžiaga rodo, kad aiškiai atsiskiria dviejų tipų pavyzdžiai: **inkliuzinis** ir **kryptingas judėjimas**. Inkliuzija įvyksta tada, kai trajektorius pasiekia savo judėjimo tikslą: juda link orientyro, kerta jo ribas ir atsiduria orientyro viduje. Tuo metu kryptingas judėjimas nurodo trajektoriaus judėjimą į orientyro vidų, tačiau nėra pasakyta, ar kirstos orientyro ribos, todėl neaišku, ar trajektorius pasiekė tikslą – atsidūrė orientyro viduje.

Pagrindinį vaidmenį atlieka veiksmožodis. Jis ir parodo, ar trajektorius atsiduria orientyro viduje, ar ne. **Inkliuzijos** atveju trajektoriaus patekimą į orientyro vidų gali lemti veiksmas, išreikštas

⁴ Mierka – mokestis už malimą.

⁵ Svečyti – liudyti, skelbti, nurodyti ištirti.

⁶ Griekas – nuodėmė.

⁷ Pražnas – teisingas.

⁸ Mozoti – teršti, sutepti.

priešdėliniais veiksmažodžiais, reiškiančiais įvykio veikslą. Tokių prototipinių pavyzdžių rasta visuose trijuose šaltiniuose:

III. *Tris Karaley nu užtekieima fawles ateje fu žwayzdy, y Jeruzalu, klawzdamyis Karalaws Heroda, užgymufe waykiele.* [35 3]

‘Trys Karaliai nuo užtekėjimo saulės atėjo su žvaizde⁹ į Jeruzalę, klausdamiesi karaliaus Herodo užgimusio vaikelio‘

2) *bou^a abė.d^r | kūoi^s nuþjâutas || uns nu.vež^r | má.m^aš brúolⁱ | i priekol^e* [194 12]

‘Buvo abidvi kojos nupjautos. Jis nuvežė mamos brolių į Priekulę‘

02) *Mums suvār i vėrtov, tén padiej dvė luovs, ni stalou vēits nebibov*

‘Mus suvarė į virtuvę, ten padėjo dvi lovas, nė stalui vietos nebebuvo‘

III pavyzdyje erdvinę sceną modeliuoja įvykio veiksmo veiksmažodis *ateje* ‘atėjo’, jis turi baigtinę reikšmę. Vadinasi, Trys Karaliai judėjo link Jeruzalės, kirto ribas, žyminčias vietą, nuo kurios prasideda Jeruzalė, ir atsidūrė orientyro, t. y. Jeruzalės, viduje. Tai rodo baigtinę reikšmę turintis veiksmažodis su priešdėliu *at-*.

2) pavyzdyje veiksmažodis *nuvež* ‘nuvežė’ rodo, kad trajektorius *uns* ‘anas’ peržengė ribas, nuo kurių prasideda vieta, vadinama *Priekule*, ir atsidūrė jos viduje. Kad įvyko inkliuzija, rodo įvykio veiksmo veiksmažodis su priešdėliu *nu-* žymi baigtinį veiksmą.

02) pavyzdyje svarbus veiksmažodis *suvār* ‘suvarė’, taip pat turintis baigtinę reikšmę. Jis lemia, kad trajektorius *mēs* ‘mes’ kerta ribas, nuo kurių prasideda patalpa, vadinama *virtuve*, ir tikrai atsiranda jos viduje. Tai nurodo veiksmažodis su priešdėliu *su-*.

Trajektorius orientyro viduje gali žymėti neapskaičiuotą atstumą, kuris yra ne matomas, bet numanomas. Šie atvejai atsiranda tada, kai trajektoriaus ir orientyro santykis yra neaiškus, bet tarpusavyje jie yra susiję **kryptingu judėjimu**. Tą nurodančiose erdvinėse scenose trajektorius juda į orientyro vidų, bet veiksmas, išreikštas eigos veiksmažodžiu, nurodo, kad stebėtojai nėra aišku, ar trajektorius peržengė orientyro ribas ir pasiekė jo vidų.

IV. *Potam Jezufas milawfís eje y Galileos žiemy y Miesta Nazareth, kur Motina jo giwena.* [26 12]

‘Po to Jėzus myliausias ėjo į Galilėjos žemę, į miestą Nazaret, kur Motina jo gyvena‘

3) *te.p | uuoti^w atlāik^e | čè | dàbâ.r | er_su_šviñčâusòr | iškełmíngâ | išėjem | i bažni^č* [182 1]

⁹ Žvaizdė – žvaigždė.

‘Taip vat ir atlaikė čia dabar, ir su švenčiausiu iškilmingai išėjom į bažnyčią‘

03) *Kāp an bov tuo Amerikuo, siuntiem laišk i siuvīkl, bet negavuum juok atsakym*

‘Kaip ji buvo toje Amerikoje, siuntėm laišką į siuvyklą, bet negavom jokio atsakymo‘

IV pavyzdyje vaizduojama situacija, kai Jėzus ėjo į Galilėjos žemę. Eigos veiksmažodis *eje* ‘ėjo’ nurodo, kad veiksmas nėra baigtinis, vadinasi, neaišku, ar tikslas pasiektas, ar Jėzus peržengė ribas, ties kuriomis prasideda Galilėjos žemė, nes šioje situacijoje veiksmažodis rodo trajektoriaus judėjimo kryptį.

3) situacija rodo, kad trajektorius pajudėjo link orientyro, tačiau veiksmažodis nenurodo, ar pasiektas orientyro vidus, tik kryptį. Iš veiksmažodžio galima spręsti, kad trajektorius pradėjo judėti iš pradinio taško vidaus, bet tas pradinis taškas nėra leksiškai realizuotas, nurodomas tik trajektoriaus tikslas – bažnyčia.

Vis dėlto veiksmažodžiai su baigtinę funkciją atliekančiais priešdėliais ne visada nurodo baigtinį veiksmą. Šaltiniuose rasti pavyzdžiai rodo, kad yra atvejų, kai veiksmažodis yra su baigtinę funkciją atliekančiu priešdėliu, tačiau pavartotas, pavyzdžiui, tariamąja nuosaka. Tai kaip tik žymi nebaigtą veiksmą, nes „tariamasis nuosakos formomis reiškiamas veiksmas, kuris kalbančiojo asmens suvokiamas kaip tariamas, galimas arba pageidaujamas (LKG, II: 64).“ Tokių atvejų, kaip nurodyta V pavyzdyje, jau negalima priskirti inkliuzijai, nes galimas įvykti veiksmas reiškia, kad jis dar nėra įvykęs, taigi trajektorius neperžengia orientyro, šiuo atveju bažnyčios, ribų ir nurodo tik kryptingą judėjimą į Bažnyčią.

V. *kada wyfy jawnykayte yfzpakalenes Dowida arba Juda ano diedesm kaypo fenas, teypo yr Jawny, kurie niera Moteriftie, ateytum y Bažničių, yr kada kožnus nefztu rikfzty arba lazda [7 22]*

‘Kada visi jaunikaičiai iš pakalėnės¹⁰ Dovydo arba Judo jo dėdės, kaip seni, taip ir jauni, kurie nėra moterys, ateitų į bažnyčią, ir kad kožnas neštų tykštę arba lazdą‘

Yra ir nevienareikšmių atvejų, kai erdvinė scena tarsi nurodytų, kad veiksmas nėra baigtinis, bet inkliuziją įrodo tolesnis kontekstas. Tokių pavyzdžių rasta A. Girdenio tekstyne ir įrašuose iš rengtos ekspedicijos (1 lentelė).

Pavyzdžiai	Komentarai
4) <i>dâ·r\ vĕns ĭ·r kōr <u>i mokī·kl^(o)</u> ↗ <u>ĕjĕm</u> — <i>ĉĕ·vĕsĕ↘</i> [išmirę] [215 29] ‘Dar vienas yra. Kur į mokyklą ėjom – čia visi išmirę‘</i>	Abiejuose pavyzdžiuose dominuoja eigos veiksmažodžiai: <i>ĕjĕm</i> ‘ėjom‘ ir <i>pradieju eit</i> ‘pradėjau eiti‘. Tačiau kontekstas, kuriame jie pavartoti, leidžia suprasti, kad iš tiesų

¹⁰ Pakalėnė – giminė

<p>04) <i>Literatūren kalb aš pradėjau girdiet kalbont tiktā ka i mokikl pradiejau eit</i></p> <p>‘Literatūrine kalba aš pradėjau girdėti kalbant, tik kai į mokyklą pradėjau eiti’</p>	<p>trajektorius pasiekia orientyrą. Vienu atveju tai gali reikšti tiesioginį veiksma – ėjimą į mokyklą, tačiau šiuo atveju nurodomas kartotinis veiksmas, reiškiantis jos lankymą.</p>
<p>05) <i>Bruols Latvijuo givēn, čia pu tū vēsū kap jau tēi kuolukē prasidiej, išbiegs bov i Lātvėj. Lēipuojuo givēn, tēn i mēr</i></p> <p>‘Brolis Latvijoje gyveno, čia po tų visų, kaip jau tie kolūkiai prasidėjo, išbėgęs buvo į Latviją, Liepojoje gyveno, ten ir mirė’</p>	<p>Šio pavyzdžio erdvinė scena panaši į 3) ir 03) pavyzdžių, bet anuose nurodoma tik kryptis, o šiame pavyzdyje atsiranda platesnio konteksto – <i>Lēipuojuo givēn</i> ‘Liepojoj gyveno’. Tai tarsi erdvinės scenos patikslinimas. Tokiu atveju nebegalima sakyti, kad tai tik kryptingas judėjimas, nes iš platesnio konteksto klausytojas identifikuoja, jog veiksmas baigtinis ir trajektorius iš tiesų pasiekė orientyro vidų.</p>

1 lentelė

Trajektoriaus judėjimas iš orientyro vidaus reiškiamas prielinksninėmis konstrukcijomis *yfz / eš / iš + Gen, nu + Gen*. Dažnesnės konstrukcijos su *yfz / eš / iš + Gen*:

VI. *Atprowyjj pagal Zokana, yfz eje Panna y Jeruzalu, y numus Zachariošiaus, Jona krykųztitoje yr Elzbias noriedama pyrnu apląkity, ne kaypo yfz anos ųzalvis yfzeyty* [40 7]

‘Atproviję¹¹ pagal Zokaną¹², išėjo Pana¹³ į Jeruzalę, į namus Zacharijošiaus, Jono Krikštytojo ir Elžbietos, norėdama pirma aplankyti, ne kaip iš anos šalies išeiti’

5) *jau_ànėir_prisi_pî_łę ↗ | e_petleuūotu ↗ mēltu | e_gàrũ_ı e_pràstũ_ ↗ mēltu | e_nũ.nėš ↘ || nũ.nėš ↗ – nũ_↗ seė.nis | ešė.jes_ ėšt truobũos | e_sá.k(ə) ↘ ,tâ_ı_sá.u(ə) | màmâ_ ↘* [142 20]

‘Jau anie prisipylė ir pitliavotų¹⁴ miltų, ir gerų, ir prastų miltų, ir nunešė. Nunešė, senis išėjęs iš trobos ir sako tai savo mamai’

06) *Mokituojs atvažioudav čia iš Alītaus, iš Marijampols, vėsokiū atkeldav, anuos ta jau literatūrėškā rokoudavuos*

¹¹ Atprovyti – apsitaisyti, susiruošti, susirengti.

¹² Zokanas – Testamentas, dešimt Dievo įsakymų.

¹³ Pana – mergelė (Marija).

¹⁴ Pitliavoti – pikliuoti, pikliumi malti miltus.

‘Mokytojos atvažiuodavo čia iš Alytaus, iš Marijampolės, visokių atkeldavo, anos tai jau literatūriškai rokuodavos¹⁵‘

Visuose trijuose nagrinėjamuose šaltiniuose pasitaikė pavyzdžių ir su prielinksnine konstrukcija *nu + Gen*:

VII. *Kyty kalbieje: jog tafay ira Chriftus: ne kuryi, argi nu Galileos ateyš Chriftus* [120 6]

‘Kiti kalbėjo, jog tasai yra Kristus, ne kuris, argi nuo Galilėjos atėjęs Kristus‘

6) *karėivė† | á.tvėžė ↗ mōn | dėktū† plĩ.t^u ↗ } ė. ↗ | kām^(e)† a.nėi | gá.u^(a) ↗ | a nu priekol's* ↘
[65 16]

‘Kareiviai atvežė man degtų plytų, ir kame anie gavo, ar nuo Priekulės‘

07) *Mūs susiedā, va tēi pu dėšēn, atsikraust nu Skouda ī*

‘Mūsų susiedai¹⁶, va tie po dešine, atsikraustę nuo Skuodo yra‘

Šiuo atveju šiek tiek galima suabejoti, ar konstrukcija *nu + Gen* atlieka tą pačią funkciją kaip *yfz / eš / iš + Gen*. Iš pavyzdžių aiškiai negalima pasakyti, ar kalbėtojo teigiamas orientyras yra konkreti jo sakoma vieta, ar apima platesnį regioną. Pavyzdžiui, 07) pavyzdyje galima interpretuoti, kad kalbėtojas turi omeny patį Skuodo miestą, bet pavartota konstrukcija *nu + Gen* verčia abejoti, ar nebus čia Skuodo apylinkės. Daugiau pavyzdžių, patikslinančių abejones, nerasta, todėl šis atvejis lieka abejotinas.

Apskritai trajektoriaus judėjimas iš orientyro vidaus rodo, kad orientyro vidus yra pradinis taškas, iš kurio pradeda judėti trajektorius. Čia atkreiptinas dėmesys į trajektoriaus ir orientyro fizinį santykį arba nuotolį, taigi analizuojant pavyzdžius išryškėjo pogrupiai, kuriuose trajektoriaus ir orientyro nuotolis reiškiamas skirtingai. Gali būti **nykstantis kontaktas**, **betarpinis kontaktas**. Reikėtų paminėti, kad šiuo atveju būtų galima kalbėti ir apie inkluzinį arba kryptingą judėjimą, tačiau, kai analizuojamas trajektoriaus judėjimas iš orientyro vidaus, tai neturi prasmės, nes jo tikslas nėra šio poskyrio objektas.

Tarminėje medžiagoje prototipinis ir dažniausia prielinksninėmis konstrukcijomis reiškiamas **nykstantis trajektoriaus ir orientyro kontaktas**. Trajektorius pradeda judėti iš orientyro vidaus ir tolsta, nutraukdamas kontaktą, kai išeina iš orientyro ribų.

¹⁵ Rokuotis – kalbėti.

¹⁶ Susiedai – kaimynai.

VIII. *Ale anie žalnierey, norynt pyningus ieme, wyinog to užtiliety negalieje, kas buwa stojęs; ale jog [Jėzus] yfz Graba pryfykiele, swieciyje: yr pafakie jog nu židu iemiem pyningus, idant prifingay kalbietumem [VII 32]*

‘Ale anie žalnieriai¹⁷, norėdami pinigų ėmė, vienok to užtylėti negalėjo, kas buvo stojęs; ale jog iš grabo¹⁸ prisikėlė, sviečijo¹⁹: ir pasakė, jog nuo žydų ėmėm pinigų, idant priešingai kalbėtumėm‘

7) *ǰǰ̃·zumá.r̃ẽ\! || ka_mes_!pâ·rsegũnd^uôm↗ | ka_mes_!lĭekĭemr | eš_tuo(s) sá.l̃s↗ | l̃oãukuonâ·s↗ } nõ.↗_pâšĭkãus | kĕikr_lãik^(o)↗ | prã.nęš^(e)r_ǰãu | uúoki.čĕãms↗ | kad_ǰãur | čę_vĭel̃\ re_k_sõserĩĭkt̃e [216 30]*

‘Jėzus Marija, kad mes persigandom, kad mes lėkėm iš tos salės laukonais²⁰. Na paskui kiek laiko pranešė jau vokiečiams, kad jau čia vėl reikia susirinkti‘

08) *Ka jau ėj šliūb paĩmt, tai mãms bruols bov žėidus atsiũnts iš tuos Kanãdas*

‘Kad jau ėjo šliūbo²¹ paĩmti, tai mamos brolis buvo žiedus atsiuntęs iš tos Kanados‘

VIII pavyzdyje trajektorius, Jėzus, pradeda judėti iš pradinio taško, grabo. 7) pavyzdyje orientyras yra *sá.l̃ẽ* ‘salė’, iš kurios pradeda judėti trajektorius, o 08) pavyzdyje žiedai taip pat pradėjo judėti iš orientyro, iš Kanados.

Analizuotoje medžiagoje buvo ir periferinių atvejų. „Ziwate“ rasta pavyzdžių, kuriuose trajektoriaus ir orientyro santykį būtų galima traktuoti kaip **betarpinį kontaktą**. Situacijos rodo, kad trajektorius pradeda judėti iš orientyro vidaus ir tolsta nuo jo, bet tarp jų visada išlieka kontaktas, yra trajektoriaus pradžios ir orientyro sąlytis. Tai rodo IX pavyzdys: spindulius, kuriuos mato išeinančius iš veido, prilygina saulės spinduliams, tad taip įsivaizduojama ir erdvinė scena: spinduliai iš orientyro vidaus, veido, pradeda judėti tolyn nuo orientyro, tačiau sąlytis tarp trajektoriaus ir orientyro išlieka. Betarpinis kontaktas taip pat vaizduojamas ir X pavyzdyje. Tik kontaktas tarp trajektoriaus ir orientyro išlieka tol, kol yra trajektorius, kai jo nebelieka, kai ašara jau nušluostyta, dingsta ir kontaktas, baigiasi erdvinė scena.

IX. *Ale diel to anq norieje apleyfty, jogiey yfz ios weyda fzwęta fpindulus fwyifius yfzeytančius kaypo yfz fawles regieje [23 6]*

¹⁷ Žalnierius – kareivis.

¹⁸ Grabas – karstas.

¹⁹ Sviečyti – liudyti.

²⁰ Laukonais – laukan.

²¹ Šliūbas – bažnytinės tuoktuvės, įžadai.

‘Ale dėl to aną norėjo apleisti, jog iš jos veido švento spindulius šviesius išeinančius kaip iš saulės regėjo‘

X. *Yr teyp Motina ano, afzaras nu weyda ano fžuofte [33 13]*

‘Ir taip Motina ano ašaras nuo veido ano šluostė‘

Trajektorius juda iš pradinio taško į orientyro vidų arba atvirkščiai. Yra atvejų, kai įvardijamas ne tik trajektoriaus judėjimo tikslas, bet ir pats pradinis taškas. Taip tarsi užpildoma visa situacija nuo pradinio taško iki trajektoriaus tikslo – orientyro vidaus. 8) pavyzdyje ir matyti visa paradigma: tiek pradinė kryptis, iš kurios pradeda judėti, tiek galutinė – į kurią judama, t. y. iš vieno dvaro į kitą dvarą.

8) *a pàškāus ↗ | èš ↗ tēn eššekieliem | ú saikû s^e ↗ | eš ú saik^u ↗ dvá.r^(a) | i išvied^es ↗ dvá.r^(a) | eš išvied^es dvá.r^(a) | pá rsekíé-liem ↗ | čæ i dūom^as[∞] dvá.r^(a) [201 19]*

‘O paskui iš ten išsikėlėm [i] Usaikius, iš Usaikių dvaro į Išviedės dvarą, iš Išviedės dvaro persikėlėm čia, į Domos dvarą‘

Tokių atvejų, kai įvardijama visa kryptis iš / į, yra ir daugiau. Keletas pateikta 2 lentelėje.

„Ziwatas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
XI. <i>O kada jaw buwa artyi wakar^s, yfz eje yfz Miefta, yr eje, y Betanyi</i> ‘O kada jau buvo arti vakaras, išėjo iš miesto ir ėjo į Betaniją‘	9) <i>reikiê-ïer vé.šte ↗ legûonùs ↘ i kètà(s)r stúotìs ↘ kor bō.ur legûonēņes[∞] e(š) šá.tur ló.bâm. ‘vé.šte ì ↗ na.ujúkùs eš naujú.kur vèšēm i nuotiēn(u)s ↗ eš nuotiēnur vèšēm ↗ i bé.ržûora ↘ [141 19]</i> ‘Reikėjo vežti ligonius į kitas stotis, kur buvo ligoninės. Iš Šačių liobam vežti į Naujokus, iš Naujukų vešim į Notėnus, iš Notėnų vešim į Beržorą‘	09) <i>Mon vīrs untā važiāv su traktuor iš Derkintiu i Aleksāndrēj, ka pasiot līt</i> ‘Mano vyras antai važiavo su traktoriumi iš Derkinčių į Aleksandriją, kai pasiuto lyti‘

2 lentelė

Pavyzdžius taip pat galima suklasifikuoti pagal **pažintines sritis**. Taip geriau atskleidžiama, kaip trajektorius juda į orientyro vidų ir iš jo, nes žinomas orientyro pobūdis, jo dimensiniai požymiai. Atsižvelgus į pažintines sritis, matyti jų skirtis visuose trijuose nagrinėjamuose šaltiniuose. „Ziwato“ turinys yra religinis, todėl jame gausiausia religinės paskirties talpų, patalpų ir

geografinių regionų. A. Girdenio tekstyne ir dialektologinės ekspedicijos medžiagoje taip pat vyrauja lokalizacija talpose / patalpose (tiesa, ne religinio pobūdžio) ir geografiniuose regionuose. Toliau ir bus aptariamas trajektoriaus judėjimas į orientyro vidų arba iš jo pagal pažintines sritis.

Lokalizacija talpose / patalpose. Tarminėje medžiagoje pavyzdžių, kai trajektorius juda į / iš orientyro, kurio atitikmuo – talpos / patalpos, yra daugiausia. Jų dydis, tipas ar spalva nėra svarbūs trajektoriaus ir orientyro santykiams, tačiau būtini matmenys, kuriais remiantis būtų identifiktuotas trajektorius ir orientyras. Siekiant juos identifikuoti, galima taikyti paskirties kriterijų (Kardelytė-Grinevičienė, 2014: 37; Mikulskas, 2005: 30).

Kaip jau minėta, „Ziwate“ dominuoja **religinės paskirties** talpos / patalpos. A. Girdenio tekstyne taip pat nemažai situacijų su religinės paskirties talpomis / patalpomis, tačiau jų negalima laikyti prototipinėmis, kaip kad „Ziwate“. Per ekspediciją specialiai bandyta taikytis prie pirmų dviejų šaltinių, su informantais kalbėta apie religiją, kad būtų galima pažiūrėti, ar analizuojamais laiktorpiais vienodai reiškama erdvė religinės paskirties talpose / patalpose. 3 lentelėje pateikta pavyzdžių, įrodančių lokalizaciją religinės paskirties talpose / patalpose.

„Ziwatas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
<p>XII. <i>Kada wyfy jawnykayte yfzpakalenes Dowida arba Juda ano diedesm kaypo fenas, teypo yr Jawny, kurie niera Moteriftie, ateytum y Bažničiy.</i> [7 22]</p> <p>‘Kad visi jaunikaičiai iš pakalėnės²² Dovydo arba Judo ano dėdės, kaip senas, taip ir jauni, kurie nėra moterys, ateitų į Bažnyčią‘</p>	<p>10) <i>tik.tā. ˊnəjāu</i> ↗ <i>nəptōrōr</i> † <i>sī.lūs</i> \ <i>sve.kā.t^as</i> \ <i>nəptōrōr</i> <i>jau nəbgālō</i> ↗ <i>ne i bažni.č^e</i> ↗ <i>benučit^e</i> – <i>tūolēi</i> \ [184 1]</p> <p>‘Tiktai jau nebeturiu silos²³, sveikatos nebeturiu. Jau nebegaliu nė į bažnyčią benuėiti – toli‘</p>	<p>010) <i>Vės pruocesėj ein, i konėgs ein, konėgs palid i kaps</i></p> <p>‘Visa procesija eina, ir kunigas eina, kunigas palydi į kapus‘</p>
<p>XIII. <i>Potam nuimusi nu sawa galwos nometa ubagifzka, waykieli razkažni y anq fuwifte, yr teyp tada fuwiftita y prakarta pagulde werkynti</i> [26 12]</p> <p>‘Po to nuėmusi nuo savo galvos nuometą ubagišką,</p>	<p>11) <i>no.ē. lō.b</i> ↗ <i>kā.rtā.s</i> <i>ēitef</i> <i>ē.pasērīj(k)tē</i> ↗ <i>šuo.tūo</i> { <i>lō.br</i> <i>sakī.tē</i> ↗ <i>ka.be</i> ↗, <i>atetai</i> <i>sī.tō</i> ↗ – <i>ēičūor</i> <i>apēt</i> \ <i>i vienuolī.n(a)</i> [197 16]</p> <p>‘Na ir liob kartais eiti ir pasirinkti šio, to, liob sakyti,</p>	<p>011) <i>Mēs ta liobām ēt kuožn sekmadien i bažnič, bet dabā jau tēp nē, tiktā per didiāses švėnts</i></p> <p>‘Mes tai liobam eiti kožn²⁵ sekmadienį į bažnyčia, bet dabar jau taip ne, tik per didžiąsias šventes‘</p>

²² Pakalėnė – giminė.

²³ Sila – dvasia, jėgos.

²⁵ Kožnas – kiekvienas.

vaikelį raškažną į aną suvystė, ir taip tada suvystytą į prakartą paguldė verkiantį‘	kad beatitaisytų, eičiau apent ²⁴ į vienuolyną‘	
XIV. <i>Ale anie žalnierey, norynt pyningus ieme, wyinog to užtiliety negalieje, kas buwa stojęs; ale jog [Jėzus] vfz Graba pryfykiele, šwieciyje: yr pafakie jog nu židu iemiem pyningus [VII 32]</i> ‘Ale anie žalnieriai ²⁶ , norint pinigų ėmė, vienok to užtylėti negalėjo, kas buvo stojęs; ale jog iš grabo prisikėlė, sviečijo: ir pasakė, jog nuo žydų ėmė pinigų‘	12) <i>ijėjuôu ↗ apē-tâu ↗ vė.sʔ rīŋkī ↗ bažnī-čʳs ↗ ər-ē-sēu ↗ lāukə ↗ sá.k-’dabā-r ↗ iš tūošt bažnī-čʳs ↘ [145 21]</i> ‘Įėjom, apėjom visą rinkį ²⁷ bažnyčios ir eisim lauk, sako, dabar iš tos bažnyčios‘	012) <i>Tuos davātkas vadēnams būdav, matīdavuom, je, išēdav iš parāpējs i matīdavuom, kāp ēn</i> ‘Tos davatkos ²⁸ vadinamos būdavo, matydavom, išeidavo iš parapijos ir matydavom, kaip eina‘

3 lentelė

Lokalizacija religinės paskirties talpose / patalpose neįvairuoja. Prototipinė patalpa – *bažnyčia*, tiek „Ziwate“, tiek A. Girdenio tekstyne, tiek ekspedicijos įrašuose ji yra pagrindinė religinės paskirties patalpa. Lokalizacija joje taip pat suvokiama vienodai: dimensiniu požiūriu – trimatis objektas, paskirties požiūriu – šventa vieta, į kurią einama melstis. „Ziwate“ dar *bažnyčia* vadinama *Dievo namais*:

XV. *Negyrdiejote ką padare Dowidas, kad valgity norieje, yr tims kas fu anqw buwa kaypo atėjys y Numus Diewa, walgie duna afierawota [92 24]*

‘Negirdėjote, ką padarė Dovydas, kad valgyti norėjo, ir tiems, kas su anuo buvo kaip atėjęs į namus Dievo, valgė duoną asieravotą²⁹‘

Prie neprototipinių atvejų „Ziwate“ atsiranda talpos *prakartas* ir *grabas*. A. Girdenio tekstyne tarp religinės paskirties objektų – *vienuolynas*, o ekspedicijose įrašuose rasta pavyzdžių su leksema *parapija*. Taip pat nurodomas trajektoriaus judėjimas į *kapines*, jos taip pat priskirtinos fizinei erdvei, kadangi turi aiškias ribas, kur prasideda ir baigiasi.

²⁴ Apent – vėl, iš naujo.

²⁶ Žalnierius – kareivis.

²⁷ Rinkis – ratas, aplink.

²⁸ Davatka – pamaldi moteris.

²⁹ Apieravoti – aukoti.

A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose prototipinės talpos / patalpos yra **ūkinės paskirties**. Taip gali būti dėl to, kad, kaip jau minėta, „Ziwatas“ yra specifinis tekstas, religinis, todėl natūralu, kad jame daugiausia ir yra objektų, susijusių su religija. A. Girdenio tekstyne ir surengtos dialektologinės ekspedicijos informantai yra kaimo žmonės, tad jiems ūkinės paskirties talpos / patalpos – gyvenimiška patirtis, todėl taip pat natūralu, kad pokalbio objektai ir bus ūkinės paskirties.

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
<p>13) sùʔ_və̀sə̀ lí.n̄c̄ú.ḡí\ pasə̀vé.d^e nə_õntr^aʔ ,bə̀vâu_j`dévusʔ ma.itĩnt^e\ tēnr` vīel` [kareiviai] <u>iselâuž^(e)</u> <u>i kũ.t^eʔ</u> vīel\ išvė.d^e nə̀ â.rkl̄ūs ta_jâu\! [181 1]</p> <p>‘Su visu lenciūgu pasivedė. Antrą buvau įdavusi maitinti. Ten vėl įsilaužė į kūtė³⁰, vėl išvedė. Arklius tai jau‘</p>	<p>013) Sūnkus tas puokaris bov, ujėj ujėj, mēs da tokėi vakā tebebuuom, privažiāv <u>kareivė</u>, vėsus mūsū tvārtus <u>lėip</u> gyvulius <u>išvėst</u> <u>daržėns</u>, tvārtus prikrūov kareiviniū dėžiū, apronguos</p> <p>‘Sunkus tas pokaris buvo, ojej, ojej, mes dar tokie vaikai tebebuvom, privažiavo tie kareiviai visus mūsų tvartus liepė gyvulius išvest į daržines, tvartus prikrovė kareivinių dėžių, aprangos‘</p>
<p>14) <u>kėikt`mes</u> čæ.gá.lwū.\ padiejiem <u>parėisė.m</u>ʔ <u>i kulkuoz^(a)\</u> jau_nelūobʔ tuo_kə̀lkūoz^(a) kē.ist^e\ nək̄ē.nt^eʔ n`e_àñēi\ [193 11]</p> <p>‘Kiek mes čia galvų padėjom. Pareisim į kulkozą³¹, jau neliob to kulkozo keist. Nekentė nė anie‘</p>	<p>014) Aš ta nikāp duru negaliedavau atsidarīt, ta ka <u>rėkdav`ēt</u> <u>kūt</u>, a givuliū šert, a dā kuo, bruols ēdav, viriesns uns bov, uns i atidarīdav</p> <p>‘Aš tai niekaip durų negalėdavau atsidaryt, tai kai reikėdavo eit į kūtė ar gyvulių šert, ar dar ko, brolis eidavo, vyresnis anas buvo, anas ir atidarydavo‘</p>
<p>15) nə_e_paskou_nėšt` <u>lá.u.k^(u)</u>ʔ <u>i trəsėinʔ</u> vadėnamõ.ĩ e_məs\ àčkərār pàtà.l.pà\ <u>ĩrisėinis\</u> vadėnūos [206 22]</p> <p>‘Ir paskui neša lauk į trisienį vadinamąjį, ir mes. Atskira patalpa, trisienis vadinosi‘</p>	<p>015) Paskou atėj žėim, longā užšaldav, ka kaim givenuom, <u>mām išės</u> <u>tvārt</u> givuliū šert, o aš liubo pri stėkl polsio, ka pamatīčiuo pėrmuoj, kāp tėviels parēn</p> <p>‘Paskui atėjo žiema, langai užšaldavo, kai kaime gyvenom, mama išeis į tvartą gyvulių šert, o aš liubo prie stiklo pulsiu,</p>

³⁰ Kūtė – tvartas.

³¹ Kulkozās – kolūkis.

	kad pamatyčiau pirmoji, kaip tėvelis pareina‘
16) <i>kap_žadîeįer pàpę.îvė.lę pačûpinîete ↗ tas_vuožîe.lisr !plî:kt ↗ iš_râ.tu ↓ ir_išûoka ↘ [251 3]</i> ‘Kaip žadėjo papilvėlį pačiupinėti, tas oželis plykt iš ratų – ir iššoko‘	016) <i>Dīdil vežēm tēi susiedā turiej, ta mēs sulēpdavom ī tou vežēm i uns pu vēsus Šauklius mums važiniedav</i> ‘Didelį vežimą tie susiedai ³² turėjo, tai mes sulipdavom į tą vežimą ir anas po visus Šauklius mus važinėdavo‘

4 lentelė

„Ziwate“ visai nerasta pavyzdžių, kur trajektorius būtų lokalizuojamas ūkinės paskirties talpoje ar patalpoje. A. Girdenio tekstyne itin didelė ūkinės paskirties talpų / patalpų variacija, rasta pavyzdžių, kai trajektorius lokalizuojamas *kūtėje, kolchoze, trisienyje, ratuose, vežime* ir t. t. Ekspedicijos įrašuose matyti jau ne tokia turtinga ūkinės paskirties talpų / patalpų leksika. Dominuoja situacijos su leksema *kūtė*. 4 lentelėje pateikta keletas tokių pavyzdžių.

Įdomi situacija dėl leksemos *kūtė*. A. Girdenio tekstyne – tai prototipiškai vartojama leksema ūkinės paskirties patalpai įvardyti, tačiau iš ekspedicijos įrašų matyti, kad tos pačios vietos apibūdinimas įvairuoja. Vienu atveju informantas sako *kūtė*, kitu – *tvartas*, dar kitu – *daržinė*, nors prototipiškai žemaičiui vieta gyvuliams laikyti yra *kūtė*. Taip pat yra ir kitokių *kūtės* variantų, kaip, pavyzdžiui, *kūtalė*:

17) *tas_vā.ks pribîeges ↗ | tātā·r sá.ka | pá.pa tàvì lēipe ↗ sá.ka | nē.štę mîešlūs ↘ lāūk iš_ku.tā.les | bet_ne_mė.i.tūs ↘ tašî·tę! [243 1]*

‘Tas vaikas pribėgęs tatai sako: papa³³ tau liepė, sako, nešti mėšlus lauk iš kūtalės³⁴, bet ne mietus³⁵ tašyti‘

017) *Jau pavāsar mēs ī tou kūtāl pērsikieliem*

‘Jau pavasarį mes į tą kūtalę³⁶ persikėlėm‘

Tokia variacija, tikėtina, atsiranda dėl informanto bandymo taikytis prie pašnekovo. Čia pradeda veikti sociolingvistiniai dalykai, kadangi informantai žino, jog juos šnekina žmonės iš Vilniaus universiteto, ne visi žemaičiai, todėl stengiasi kalbėti, kaip jiems atrodo taisyklingsiau, taikytis prie

³² Susiedai – kaimynai.

³³ Papa – tėvas.

³⁴ Kūtalė – tvartas.

³⁵ Mietas – baslys, kuolas.

³⁶ Kūtalė – tvartas.

pašnekovo kalbos. Tačiau lygiai taip pat galima daryti prielaidą, kad žemaičių tarmėje leksika artėja prie bendrinės kalbos, nes A. Girdenio tekstyne nerasta, kad vartotų, sakykim, leksemą *tvartas*.

Nemažą dalį pavyzdžių A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose sudaro **viešosios paskirties** patalpos. Dažniausiai trajektorius lokalizuojamas institucijose: *mokykloje, vakarinėje* (taip pat mokykloje), *krautuvoje, ligoninėje ir kalėjime*, kadangi tarp temų dažnai kalbama apie karą, sužeistus ligonius, ištremtuosius.

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
<p>18) <i>vė.inàm^(e)r kaĩm^e ↗ vė.inũ·r mē.t^u ↗</i> <i>bùwûom sèptĩ·nè ↘ àr_tik̃ dâ·r\ vėns ĩ·r</i> <i> kør ĩ mokĩ·kl^(a) ↗ èjĩem — čė_vėsė ↘</i> [išmirę] [215 29]</p> <p>‘Viename kaime vienu metu buvom septyni. A, tik dar vienas yra, kur ĩ mokyklą ėjom – čia visi [išmirę]‘</p>	<p>018) <i>Aš pabaigiau i pradèn, i vidurèn,</i> <i>lėipdav jaunĩms eit i tou vakarèn, tai i</i> <i>pabaigiau</i></p> <p>‘Aš pabaigiau ir pradinę, ir vidurinę, liepdavo jauniems eit ĩ tą vakarinę, tai ir pabaigiau‘</p>
<p>19) <i>t^uòkė(i) ĵá.unèr ĩždĩ·kst ↗ </i> <i>čæ ĩ ↘ t^uòkũ parėĩn ↗ iš kalĩėĩ·m^(a) </i> <i>ė_vĩel ↘ ve_ĩzĩek — un(s)·sá.ũ^(a)r dâ·rb^(a) ↘</i> <i>dê·rb [222 36]</i></p> <p>‘Tokie jauni išdygsta, čia yra tokių. Pareina iš kalėjimo ir vėl, veizėk³⁷, anas savo darbą dirba‘</p>	<p>019) <i>Va, specelē nepėrkau jau iš parduotovs</i> <i>jokiũ krautuvin vaisiu, ka jũs tèn gālèt igi</i> <i>nusipėrkt, galvouj, va iš sāv suod</i></p> <p>‘Va, specialiai nepirkau jau iš parduotuvės jokių krautuvinių vaisių, kad jūs ten galite irgi nusipirkti, galvoju, va iš savo sodo‘</p>
<p>20) <i>ta_pàskũũ ↗ važòutėr reikiėė ↗ </i> <i>ėž_boá.zėsr vė_šte ↗ eš leguònesr</i> <i>ĩ boá.zė ↗ tus_rùsùs ↘ leguònùs [140 19]</i></p> <p>‘Tai paskui važiuoti reikėjo, iš bazės vežti, iš ligoninės ĩ bazę tuos rusus ligonius‘</p>	<p>020) <i>Nu, pavizdžiou, ĩ savivaldĩb nuėĩn,</i> <i>tèn igi vės žemaitėškā rokoujs</i></p> <p>‘Na, pavyzdžiui, ĩ savivaldybę nueini, ten irgi visi žemaitiškai rokuojasi³⁸‘</p>

5 lentelė

A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose rasta pavyzdžių, kurie rodo lokalizaciją ne tik viešosios paskirties patalpose, bet ir talpose. Tokius pavyzdžius vienija *tremties* konceptas. Kalbėdami apie tremtį informantai mini ir lokalizaciją vagonuose:

21) *aneĩ_ė.ĩ^e ↗ ĩ vągũon^a | pradĩėĩ^e ėĩt^e ↗ má.šėnà } ė_má.m^a ↗ | boũ^a_lĩ·gė^e ↘ [194 12]*

³⁷ Veizėti – žiūrėti.

³⁸ Rokuotis – kalbėtis.

‘Anie ėjo į vagoną, pradėjo eiti mašina ir mama buvo lygiai‘

021) *Žėnau, apsikabėnau kareivioiu kuoj i prašiau, ka neišvestom, bet išvedė anou ī vagonu*

‘Žinau, apsikabinau kareiviui koją ir prašiau, kad nešvestų, bet išvedė aną į vagoną‘

Lokalizacija geografiniuose regionuose. Trajektorias lokalizacija geografiniuose regionuose skiriasi nuo lokalizacijos talpose / patalpose. Jose apibrėžtos aiškios matomos dimensinės ribos, o geografinių regionų ribos nustatytos, tik ne visada ir ne visur pažymėtos.

Lokatyvinių prielinksniųjų konstrukcijų analizė rodo, kad didžioji dalis pavyzdžių yra sietini su konkrečia gyvenamąja vietoje (6 lentelė). Prototipiniai atvejai realizuojami toponimais – šalių, miestų, kaimų pavadinimais. Tokių geografinių regionų ribos matomos tik žemėlapiuose (Kardelytė-Grinevičienė, 2016: 70).

„Ziwasas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
<p>XVI. <i>Tada Jezufas fuknelę nu fawęs nuwyłkys, žyngie y Jordoną, dieł yfzganima mufu</i> [54 5]</p> <p>‘Tada Jėzus suknelę nuo savęs nuvilkęs žengė į Jordoną dėl išganymo mūsų‘</p>	<p>22) <i>nò ǀ ę tadə ta_pùskariniņk² ǀ lāipšnⁱ ǀ ta_gawāu parvažawāu ǀ i rī.ǵ^(a) ǀ</i> [201 19]</p> <p>‘Na ir tada tai puskarininkio laipsnė tai gavau, parvažiavau į Rygą‘</p>	<p>022) <i>Ka i dārb ėjau, ta siūsдав ī kursus ī Vilniu, ta su draugiem tēn aukštaitēškā kalbiedavau, bet ka anuos žėnuodav, ka iš Skoudą eso, ta sakīdav: „Nu, pakalbėk žemaitiškai“</i></p> <p>‘Kai į darbą ėjau, tai siūsdavo į kursus į Vilnių, tai su draugėmis ten aukštaitiškai kalbėdavau, bet kad jos žinodavo, kad iš Skuodo esu, tai sakydavo: „Nu, pakalbėk žemaitiškai“ ‘</p>
<p>XVII. <i>Tris Karaley nu užtekieima fawles ateje fu žwayzdy, y Jeruzalu, kławzdamyis Karalaws Heroda užgymufe waykiele</i> [35 3]</p> <p>‘Trys Karaliai nuo užtekėjimo saulės atėjo su žvaizde į Jeruzalę, klausdamiesi</p>	<p>23) <i>nò ę nīek^a ǀ tòukā-rt ǀ išė.ī^e ǀ ǀ ę_r_ānā ǀ } prapōul^(e) ǀ ānā pā.s^(o)s ǀ ǀ ana išė.ī^e ǀ i švažā.u^(a) ǀ i krētī.⁽ⁿ⁾ga ǀ pā.s^(a) ǀ isijimt^e</i> [189 6]</p> <p>‘Na ir nieko. Tąkart išėjo. Ir anai prapuolė anai pasas. Ana išėjo, išvažiavo į Kretingą pasiimti‘</p>	<p>023) <i>Mon tievā turiej devīns ektarus žėms, paskou, kap užėj čia rusos, mon tievel išvež ī Sibēr, kor uns čia Medvežekorska miest, Karelėjuo, i nebeparej</i></p> <p>‘Mano tėvai turėjo devynis hektarus žemės, paskui, kaip užėjo čia rusas, mano tėvelį</p>

karaliaus Herodo užgimusio vaikelio‘		išvežė į Sibirą, kur anas čia, Medvežekorskos mieste, Karelijoje, ir nebeparėjo‘
XVIII. <i>Kada <u>fugriža</u> <u>Ponas Jezufas</u> <u>y Nazaretha</u>, Lycymernikay kalbieje jam: Gyrdiejoma, jog dydzius cudus darey Kafarnawy, padarik yr čionay fawa Tiewyfszkie [79 2]</i> ‘Kada sugrižo ponas Jėzus į Nazaretą, licimernikai ³⁹ kalbėjo jam: girdėjome, jog didžius čiūdus darei Kasarnavoj, padaryk ir čionai, savo tėviškėje‘	24) <i>kā rtā·sr kûoks àcēràs ↗ kalvarijûo ↗ tu. aukštāi^u lû·b^h suwaž^out^e kalvarijê ↗ vesûok^u \ iš aukštaitė. i^s \ i.</i> [197 16] ‘Kartais koks atsiras, Kalvarijoje tų aukštaičių liob suvažiuoti. Kalvarijoje visokių iš Aukštaitijos yra‘	024) <i>Māms bruols <u>bov išvīks</u> i Kanād i pārsiunt šipkārt, ir išvažiav i māms sēs</i> ‘Mamos brolis buvo išvykęs į Kanadą ir parsiumtė šipkartę ⁴⁰ ir išvažiavo ir mamos sesė‘

6 lentelė

„Ziwato“ pavyzdžiuose geografiniai regionai susiję su religinėmis vietovėmis: *Jordanija, Jeruzalė, Galilėja, Nazaretas*. A. Girdenio tekстыne ir ekspedicijos įrašuose įvardijamos vietos, į kurias vykdavo dirbti, kur pasitraukė, išvažiavo gyventi: Lietuvos regionai (*Kretinga, Skuodas, Aukštaitija*), užsienio šalys (*Kanada*), užsienio regionai (*Latvija, Ryga, Sibiras*).

Taip pat yra atvejų, kai trajektorius juda į arba iš geografinio regiono, kuris įvardytas ne konkrečiu toponimu, bet bendrinium geografinio regiono žodžiu: *šalis, miestas, kaimas, užsienis* (7 lentelė).

„Ziwatas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
XIX. <i>Weyziek ar tay ne dydy fmutkay Motinay yr Juzepuy, jog y fwety fzali yfzeyty turieje</i> [42 2] ‘Veizėk ⁴¹ , ar tai ne didūs smutkai ⁴² motinai ir Juozapui, jog į svečių šalį išeiti turėjo‘	25) <i>aš~acė.mėnò ↗ bet jau nīek^a \ jau tē·p bluog^o.m^(a) neb^o.u^a \ b^o.u^a ↗ tūoks kas tu knīng^u pa·rnėš ↗ iš ūsien^e [196 14]</i> ‘Aš atsimenu, bet jau nieko jau taip blogumo nebuvo. Buvo	025) <i>Bet ne vėin tik mon tiev, čia daug iš <u>mūs kaim</u> išvež</i> ‘Bet ne vien tik mano tėvą, čia daug iš mūsų kaimo išvežė‘

³⁹ Licimernikas – veidmainis.

⁴⁰ Šipkartė – laivo bilietas.

⁴¹ Veizėti – žiūrėti.

⁴² Smutkas – skausmas, kančia.

	toks, kas tų knygų parneša iš užsienio‘	
XX. Yr <u>yfzeje yfz ano Miesta žmoniu dawgibe</u> , kuri itykieje y Jezufa, dieley žodziu anos Motryfzkies [78 5] ‘Ir išėjo iš ano miesto žmonių daugybė, kurie įtikėjo į Jėzų dėl žodžių anos motriškos‘	26) <i>čę skō.u.d^(e) susedá.r^e — ‘klėbūons\ dauģāu agėtá.u^(a) soėjēm\ sūšāuk^(e) eš ká.imū.\ pūor^(o) ęški.r^e mūn^(o) pāsūnt^e\ [216 30]</i> ‘Čia, Skuode, susidarė – klebonas daugiau agitavo. Suėmė, sušaukė iš kaimų porą išskyrė, mane pasiuntė‘	026) <i>No išėj tēp, kap kaim pārdaviem, veizām, kad čia per žėim gerā, nieks netrauk i lauk i gerā, o tēp būdav savaitgalē, nu tai vės laik i kaim važioudavuum</i> ‘Na išėjo taip, kaip kaimą pardavėm, veizim, kad čia per žiemą gerai, niekas netraukia į lauką ir gerai, o taip būdavo savaitgaliai, na tai visą laiką į kaimą važiuodavom‘
XXI. <u>Eykiete y Miesta</u> , kuri regiete, o kaypo yeyfete y Miesta, tynay rafite Afylicių yr Afyla, ant kuriu dabar nieks ne fiedieje [112 12] ‘Eikite į miestą, kurį regite, o kai įeisite į miestą, tenai rasite asilyčia ⁴³ ir asilą, ant kurių dabar nieks nesėdėjo‘	27) <i>boų^(a) iždė.g^es — niek^a\ nebebo.u^a no paskōu\ jau ženā i miēst^a\ ne-ilēid^a\ i bažni.č^e\ boų^(a) ižda.rkî.tá\ [182 1]</i> ‘Buvo išdegęs, nieko nebebuvo. Na paskui jau, žinai, į miestą neįleido ir bažnyčia buvo išdaryta‘	027) <i>Vo kāp tēviels važiniedavuos, ta iš tuo užsien parvėždav jau, kuo čia nebov</i> ‘O kaip tėvelis važinėdavos, tai iš to užsienio parveždavo jau, ko čia nebuvo‘

7 lentelė

Lokalizacija substancijose. Analizuojamos medžiagos pavyzdžiuose taip pat yra atvejų, kai orientyras, kuriame lokalizuojamas trajektorius, yra substancija. Tokie orientyrai realizuoja amorfinius kūnus, kurie neturi apčiuopiamos formos ir skiriasi savo konsistencija (Žilinskaitė, 2010, 46).

Prototipiniai atvejai, įvardijantys orientyrą kaip tam tikrą substanciją, reiškiami leksemomis, susijusiomis su skystos konsistencijos medžiaga, vandeniu. Pavyzdžiuose kaip orientyras gali būti minimas pats vanduo, bet gali būti ir su juo susijusios leksemos. Pavyzdžiui, „Ziwate“ vyrauja dviejų tipų vandens telkiniai: *marės ir upės*. A. Girdenio tekstyno ir ekspedicijos įrašuose šalia *vandens* ir *upės* atsiranda *prūdas*, tačiau nelieta *marių*.

⁴³ Asilyčia – asilė.

„Ziwatas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
XXII. <i>Ale norint tartumete kalnuy pafyjudink yr meskies v mary, tujaw teyp ftofes</i> [117 3] ‘Ale norint tartumete kalnui „pasijudink ir meskis į marę ⁴⁴ “, tuojau taip stosis‘	28) <i>no_tēp</i> ↗ <i>mē_rks</i> [linus] <i>i_îûndin</i> ⁱ ↗ — <i>ę_vā_rksi</i> ↘ <i>i_prū_d</i> ^a <i>sòvē_rs</i> ↗ <i>er_ànùs</i> ↗ <i>išmę.rkî.s</i> ↘ [190 7] ‘Na taip, merksi į vandenį ir vargsi. Į prūda ⁴⁵ suversi ir anus išmirkysi‘	028) <i>Tievs neleisdav, tujau pat gīns šalēn, o mēs, ka uns tik nemāt, i mesēm tus akmens ī tou prūd</i> ‘Tėvas neleisdavo, tuojau pat gins šalin, o mes, kai anas tik nemato, ir mesim tuos akmenis į tą prūdą‘
	29) <i>vo_tòukâ_rt</i> ↗ <i>pèlėnū_r šâ_rm</i> ^a <i>padâ.r</i> ^e ↗ <i>išvėrė.n</i> ^a ↗ <i>sù_pelėnā_s sòmāiš</i> ^e <i>nū.vež</i> ^r <i>i_îû.p</i> ⁱ ↗ <i>skālp</i> ^t ↘ [201 18] ‘Va tąkart pelenų šarmą padarė, išvirino, su pelenais sumaišė, nuvežė į upę skalbt‘	029) <i>Būdav tuok šolēn kaimīnu suod, ta imērks viedr i vundin, pasisēms vondēns, abijuos ronkuos pu do viedro</i> ‘Būdavo toks šulinys kaimynų sode, tai įmerksi viedrą ⁴⁶ į vandenį, pasisemsi vandens, abiejose rankose po du viedru‘

8 lentelė

Tarp neprototipinių atvejų rasta pavyzdžių, kurie yra susiję su gamtos stichijomis, pavyzdžiui, ugnimi. Ugnis šiuo atveju taip pat turi atitinkamų savybių, kurios leidžia lokalizuoti objektus jos viduje:

30) *mō.n*^a | *áugėmė* ↗ | *bō.ū*^a ↘ | *jau* || *bō.ū*^r | | *tuoks_kfāuč*^s ↘ | *bō.ū*^a || *bou*^(a) | | *i_î.ū.gn*ⁱ ↘ | *tuoks_kėšāms* [193 10]

‘Mano augime buvo jau. Buvo toks kriaučius⁴⁷ buvo, buvo į ugnį toks kišamas‘

030) *vēlk(s)t* | *šāu(k)r* | | *gvā.l.təs* ↗ | | *tēmpr_laūk* ↗ | *ēš_tuo_lāuž*² ↗ — *ànə* ↗ | *nēit* ↘! [148 23]

‘Vilkas šaukia, gvaltais⁴⁸ tempia lauk iš to laužo – ana neiti‘

⁴⁴ Marė – jūra.

⁴⁵ Prūdas – kūdra, tvenkinys.

⁴⁶ Viedras – kibiras.

⁴⁷ Kriaučius – lygintuvas.

⁴⁸ Gvaltas – prievarta.

Lokalizacija **kūno dalyse**. Prototipiškai, kai trajektorius juda į orientyrą arba iš jo, kūno dalis turėtų būti suvokiama kaip trimatis objektas, į kurį galima ką nors įtalpinti arba atvirkščiai – išimti iš jo. Tačiau tokių prototipinių atvejų mažuma:

XXIII. *Yfz, eye patiefzna yr faldi kalba yfz burnas jo* [59 18]

‘Išėjo patiešna⁴⁹ ir saldi kalba iš burnos jo‘

XXIII pavyzdyje burna suvokiama kaip ertmė, į kurią galima ką nors įdėti ir išimti, nors reikia pripažinti, kad pati situacija nėra prototipinė, nes paprastai neišivaizduojama fiziškai, kad kalba išeitų iš burnos. Vis dėlto teoriškai tokia situacija galima.

Daugiau analizuojamojoje medžiagoje rasta periferinių atvejų, kai kūno dalis ne visai yra objektas, į kurį galima ką nors įtalpinti. Greičiau tokios situacijos nurodo kryptį, kur nukreipiamas veiksmas:

XXIV. *Ale dieł to aną norieje aplefity, jogiey* [Jėzus] *yfz ios weyda fzwęta fpindulus fwyifius yfzeytančius kaypo yfz sawles regieje* [23 6]

‘Ale dėl to aną norėjo apleisti, jog iš jos veido švento spindulius šviesiu išeinančius kaip iš saulės regėjo‘

31) *aš_ėšōr | bū.uus^(a) pō_ká.r^(a)* [Kaune] || *mōn ↗ bū.u^(a) | šōu ikōnd^(a)s i r_žņk^(a)* [191 8]

‘Aš esu buvus po karo. Man buvo šuo įkandęs į ranką‘

031) *Aš tik pasisokau, o ta ka diej i sprond, vuos aukštielninks nenuvėrtau*

‘Aš tik pasisukau, o ta kad dėjo į sprandą, vos aukštielninkas⁵⁰ nenuvirtau‘

XXIV pavyzdyje pateikta visiškai neprototipinė situacija, tačiau iš to, kas pasakyta, bandant įsivaizduoti – spinduliai turėtų skverbtis iš veido lyg iš jo vidaus. Kitame pavyzdyje (31)) taip pat ranka nėra talpykla, tačiau įsivaizduojant situaciją, kai šuo įkanda į ranką, matoma, kad jis suleidžia dantis, kurie įsminga į ranką lyg į jos vidų. 031) pavyzdyje trajektorius (įsivaizduojama, kad ranka) juda link orientyro, sprando, tačiau nė viename jų sąlyčio taške trajektorius neatsiduria orientyro viduje. Šiuo atveju nurodoma kryptis, kur keliauja trajektorius.

Lokalizacija landšafto regionuose. Landšaftams šiame darbe priskiriami tokie orientyrai kaip *pieva, kelias, kalnas* ir t. t. Orientyras kaip landšafto regionas šiame poskyryje taip pat suvokiamas kaip trimatė erdvė, kurioje gali būti lokalizuojamas trajektorius. Pavyzdžiui, tokie atvejai, kaip „Ziwate“ rastas *eyta fukuriomis Poniomis yfz namu fawa Nazarteh y kalna* ‘eina su kuriomis poniomis iš namų savo į Nazareto kalną‘, šiam poskyriui netinka, nes *kalnas* turi savybių, kurios leidžia

⁴⁹ Patiešnas – malonus, džiugus.

⁵⁰ Aukštielninkas – virstantis atgal.

lipti tik ant jo, bet ne į jo vidų. Vadinasi, jis negali būti kaip talpykla, kurioje būtų galima lokalizuoti trajektorijų, todėl tokie pavyzdžiai priklausys vertikaliam ašiai ant / viduje / po.

„Ziwate“ lokalizacija landšafto regionuose labai reta. Rasta pavyzdžių, kur trajektorius lokalizuojamas girioje:

XXV. *Pagal. S. Daktaru šwiečiyima, piękeriu metu* [Jėzus] *yfz ejys ant gyres, norint neturieje niewyina grieka, tykray idant pražneys žodeys nepamozotum giwenyma fawa fzwęta* [45 25]

‘Pagal daktarų svečijimą⁵¹ penkerių metų išėjęs ant girios, norint neturėjo nė vieno grieko⁵², tiktai idant pražnais⁵³ žodžiais nepamozotum⁵⁴ gyvenimo savo švento’

Tokios situacijos, kaip vaizduojama XXV pavyzdyje, „Ziwate“ gan dažnos, tačiau iš dabartinės perspektyvos jų raiška yra neprototipinė. *Yfz ejys ant gyres* ‘išėjęs ant girios’ atitiktų *išėjęs į girią*. Čia matyti dar vienos prielinksninės konstrukcijos su prielinksniu *ant* funkcijos pakitimas. Lokalizuojant trajektorijų landšafto regione, kaip, pvz., girioje ar miške, jau apnykusi konstrukcija *ant* + *Gen.* „Ziwate“ tokioje situacijoje giria galėjo būti suvokiama kaip plokštuma, tolygi laukams ar dirvoms, o A. Girdenio tekстыne ir ekspedicijos įrašuose miškas suvokiamas kaip trimatė erdvė. Pati leksema *giria*, kaip matyti iš A. Girdenio tekstyno ir ekspedicijos įrašų, nėra būdinga žemaičių tarmei. Informantai trajektorijų lokalizuoja ne girioje, o miške:

32) *palekâu | túokæmę vá·rğę ↗ | ka rē kr | a gí·uúólus̄ a kōu ↗ } l̄ō·bōr | ā·rkl̄ūs ↗*
es̄ekauúotę | júošor̄ | ā·rkl̄ūs ↗ | nakt̄imis̄ | es̄júošo ↗ — kō·r̄ čę | tuol̄·b̄ies ↗ | ū̄ mēšk̄ūs̄ kauúotę ↗ [31 1]

‘Palikau tokiam varge, kad reikia ar gyvulius, ar ką, liobu arklius išsikavoti⁵⁵, josiu arklius naktimis, išjosiu, kur čia, tolybėse, į miškus kavoti’

032) *Gribaut mon tieviels ta jau labā mieg, čia pat už Skoud ēdav l̄ mēšk, i mun pasiūmdav*

‘Grybauti mano tėvelis tai jau labai mėgo, čia pat už Skuodo eidavo į mišką ir mane pasiimdavo’

A. Girdenio tekстыne ir ekspedicijos įrašuose trajektorius lokalizuojamas landšafto regionuose kur kas dažniau nei „Ziwate“. Dažniausiai pasikartojanti lokalizacija būna *laukuose, dirvoose, pievoose*. Nors vizualiai laukai, dirvos ir pievos matomos kaip plokštuma, pavyzdžiai rodo, kad mentaliniame lygmenyje jie suvokiami kaip trimačiai objektai, kuriuose galima lokalizuoti trajektorijų. Daugiau tokių pavyzdžių pateikta 9 lentelėje.

⁵¹ Sveičyti – liudyti.

⁵² Griekas – nuodėmė.

⁵³ Pražnas – teisingas.

⁵⁴ Mozoti – teršti, sutepti.

⁵⁵ Kavoti – slėpti.

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
<p>33) <i>svė.rplē ↗ bō.ų^a svė.rplē ↗ usė.ple(t) ↗</i> <i>dá.uḡāus eš.tū.ı eš.lá.ukū.↘</i> [200 18]</p> <p>‘Svirpliai buvo. Svirpliai užsiplėtė daugiausi iš tų laukų’</p>	<p>033) <i>Juk į laukus ēdams, kū tēn gal uždēbt</i></p> <p>‘Juk į laukus eidamas, ką ten gali uždirbt’</p>
<p>34) <i>al^(e).ànās ↗ kęts.vadė.n^ar tēn rēžgė.n^es ↗ </i> <i>kęts.ná.gen^es ↘ i.dē.rv^(a) ↗ ēit^e gērã.↘ kúoi^e ↗</i> <i> jau.vĩesė.↘</i> [207 22]</p> <p>‘Ale anas kiti vadino ten rezginėmis⁵⁶, kiti naginėmis. Į dirvą eit gerai, kojai jau vėsu’</p>	<p>034) <i>Dērb, sunkē dērb, mēs, vakā, jau tik i</i> <i>lauksēm, kumet mamīt iš laukū parēs</i></p> <p>‘Dirbo, sunkiai dirbo, mes, vaikai, jau tik ir lauksim, kai mamytė iš laukų pareis’</p>
<p>35) <i>þjúoviejē.ı šęin^(a) ↗ kad.ēis þjâut^e pėiv^os ↗</i> <i>— s^oáulē.ı tēkñnt^ı! ę.įšėis ↘ nō.s^oáulē ↗</i> <i>,usė'lėid^us ę.pārēis ↘ nōr tēn i.pėiv^os vágĩ.t^e ↗</i> <i>nⁱė.šⁱ vėškõu ↗</i> [185 3]</p> <p>‘Pjovėjai šieno kad eis pjauti, pievos, saulei tekant, ir išeis. Saulei užsileidus ir pareis. Na ten į pievas valgyt neši, viską’</p>	<p>035) <i>Vo paskiau kārvs ganiau. Keldavaus</i> <i>onkstibies i varīdavau tas kārvs i pėiv ganītēis</i></p> <p>‘O paskui karves ganiau. Keldavaus ankstybėse ir varydavau tas karves į pievą ganytis’</p>

9 lentelė

Apibendrinimas. Prototipiškai judėjimas į orientyro vidų reiškiamas prielinksnine konstrukcija *y / i + Acc*, bet „Ziwate“ rasta ir periferinių atvejų, kai judėjimas į orientyro vidų reiškiamas konstrukcija *ant + Gen*.

Trajektorias judėjimas į orientyro vidų gali būti dvejopas: inkliuzinis – jei trajektorius peržengia orientyro ribas ir atsiduria jo viduje, ir kryptingas – jei erdvinė scena rodo, kad trajektorius juda į orientyro vidų, bet neaišku, ar jį pasiekia.

Inkliuzinį trajektorias judėjimą į orientyro vidų lemia baigtinis veiksmas, kuris gali būti išreiškiamas veiksmoždžiu su baigtiniu priešdėliu. Nebent atsiranda raiška tariamąja nuosaka, tada veiksmas, išreikštas veiksmoždžiu su baigtiniu priešdėliu erdvinėje scenoje nebetenka baigtinės reikšmės.

⁵⁶ Režginė – toks apavas.

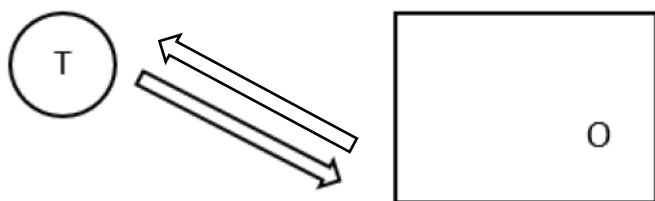
Kryptingą trajektoriaus judėjimą į orientyro vidų lemia veiksmas, nusakytas eigos veiksmožodžiu. Tarp neprototipinių atvejų buvo erdvinių scenų, kurios tarsi nurodo kryptingą judėjimą, nes nežymi baigtinio proceso, bet baigtinį veiksmą nurodo tolesnis kontekstas. Tai įrodo, kad analizuojant erdvines scenas verta atsižvelgti ir į platesnį kontekstą.

Trajektoriaus judėjimas iš orientyro vidaus reiškiamas prototipine prielinksnine konstrukcija *yfz / ėš / iš + Gen* ir periferine *nu + Gen*. Tokiu atveju trajektoriaus ir orientyro santykis būna dvejopas: nykstantis kontaktas – tai prototipinis atvejis, kai trajektorius juda iš orientyro vidaus, toldamas ir nutraukdamas kontaktą su orientyru, kai išeina iš jo ribų; ir betarpinis kontaktas – periferinis atvejis, kai trajektorius juda iš orientyro vidaus, bet tarp pradinio trajektoriaus taško ir orientyro lieka kontaktas.

Trajektoriaus judėjimui į / iš orientyro būdingos šios pažintinės sritys: lokalizacija talpose / patalpose, geografiniuose regionuose, substancijose, kūno dalyse, augmenijoje. Prototipinė lokalizacija – talpos / patalpos. Surinkta medžiaga rodo, kad talpos / patalpos paskirtis neturi reikšmės trajektoriaus ir orientyro santykiui, svarbūs tik dimensiniai požymiai. Dimensiniai požymiai svarbūs ir geografiniuose regionuose. Jei trajektorius lokalizuojamas orientyro viduje, kuris yra konkretus geografinis regionas – toponimas – orientyro ribos nustatomos pagal žemėlapi. Jei orientyras yra geografinis regionas, išreikštas bendrinio geografinio regiono pavadinimu, konkrečių ribų apibrėžti neįmanoma, tokioje erdvėje sudėtinga nusakyti ir konkrečių trajektoriaus lokalizaciją, todėl ribos atsiranda konceptualiaame lygmenyje.

Prie / nuo

Apskritai analizuojamuose šaltiniuose pavyzdžių, kad trajektorius judėtų prie arba nuo orientyro nėra daug. Kaip bus matyti, tokia pozicija būdingesnė statinėms situacijoms. Trajektoriui judant prie, šalia arba tolyn nuo orientyro, trajektoriaus ir orientyro santykis remiasi subjektyviu žiūros tašku iš stebėtojo pozicijos. Šiuo atveju trajektorius juda į vietą šalia orientyro arba tolsta nuo jos, vadinasi, atstumas tarp erdvinės scenos dalyvių nuolat kinta (13 paveikslas).

13 pav. Trajektoriaus judėjimas prie / nuo orientyro

Trajektoriaus judėjimas prie orientyro nurodo judėjimą į erdvę šalia orientyro. Tokios situacijos reiškiamos prielinksnine konstrukcija *pry / pri + Gen*:

XXVI. *Kada* [Jėzus] ateje pry nekurios fzulynes fiedos apylfys yr tynay ylfieja [76 2]

‘Kada atėjo prie nekurio šulinio, sėdos apilsęs ir tenai ilsėjos’

36) pri le.ipûoi^s ↗ | ta tĕn ↗ | tĕn ànĕi ↗ | ka pôul^(e) | ta tôukâ rti lâtvê ↗ | lâtvê ↗ bô.u^(a) | užgnâuž^e ↘ [202 19]

‘Prie Liepojos tai ten, ten anie kai puolė, tai tąkart latviai, latviai buvo užgniaužė’

036) *Kėtė grīž, o anou* [tėti] *kāp* pri Ladaguos ežer išvež, *paskiau archīvūs kāp veiziejuom, bov antisanitārēns sālīgs, užsikriet vėduriū šėltĕn i nūmēr*

‘Kiti grįžo, o aną kaip pri Ladagos ežero išvežė, paskiau archyvuose kaip veizėjom, buvo antisanitarinės sąlygos, užsikrėtė vidurių šiltine ir numirė’

Jeigu judėjimas yra **inkliuzinis**, stebėtojas galutiniame taške, kai trajektorius atsiduria erdvėje šalia orientyro, turi matyti abu – ir trajektorių, ir orientyrą.

XXVII. *Jautis* *teypog* yr Afylas *Dieva pažindamy, pry prakarta* ateje, *kaypo žwieris razumny* [26 15]

‘Jautis, taip pat ir asilas, Dievą pažindami, prie prakarto atėjo kaip žvėrys razumni⁵⁷’

37) ka rĕ ks ↗ ĕ tĕ | a i šĕin(a) ↗ pjâutĕ | no vâikâ ↗ išĕ s | pjâutĕ ↗ | aba ani pá tis | ĕ pažādîntĕ ↘ | lô(b) pri lông(a) | pri ĕ s ↗ | mes išĕ sĕm pjâutĕ ↗ | ženûokĕt | pùsrî t(i) ↘ atnĕ štĕ | no tĕ p ↗ | ĕ gi vĕnûom ↘ [68 19]

‘Kai reikės eiti šieno pjauti, vaikai⁵⁸ išeis pjauti arba anie patys ir pažadinti liob prie lango prieis, mes išeisim pjauti, žinokit, pusrytį atnešti, taip ir gyvenom’

037) *Paskou atĕj žėim, longā ušaldav, ka kaim givenuom, mām išĕs ĩ tvārt givuliū šĕrt, o aš liubo pri stĕkl polsio, ka pamatĕĕiuo pĕrmuoj, kāp tĕviels parĕn*

‘Paskui atėjo žiema, langai užšaldavo, kai kaime gyvenom, mama išeis į tvartą gyvulių šert, o aš liubo prie stiklo pulsiu, kad pamatyčiau pirmoji, kaip tėvelis pareina’

XXVII pavyzdyje vaizduojama situacija, kaip jautis ir asilas atėjo prie prakarto. Vadinasi, kai jie įvykdė savo tikslą, stebėtojas iš savo pozicijos turi matyti ir jautį su asilu, ir prakartą. 37) ir 037) pavyzdyje taip pat trajektoriumi pasiekus orientyrą stebėtojas turi matyti vienu atveju *vaikius* prie lango, o kitu atveju – pasakotoją prie stiklo.

⁵⁷ Razumnas – protingas, išmintingas.

⁵⁸ Vaikis – jaunas vaikinasis.

Jeigu situacijoje **judėjimas yra kryptingas**, tada nėra aišku, ar trajektorius pasiekė tikslą ir atsidūrė erdvėje šalia orientyro.

XXVIII. *Pony neturiu žmogaws, kurfay muni prynefztum pry wqndens* [91 13]

‘Pone, neturiu žmogaus, kursai mane prineštų prie vandens‘

38) *sɔvadɛ.nɛs ↗ | vɛsù(s)r sá.u | gɛ.mɛnɛs ↗ | dɛdlaùsɪsɪ bɑ.lɔs ↗ — nɔt.ɛr | tuos_vuòbɛlɛis ↗ | ʔé.i(ɛ)r pavɛziɛtɛ ↗ | bet pri tuos uúobeliẽ(s) ↗ sá.k | nieks ↗ negâl | pri-ẽite ↘* [124 6]

‘Suvadinęs visus savo gimines, dideliausias balius, na ir tos obelies ėjo paveizėti, bet prie tos obelies, sako, nieks negali priėti‘

038) *Jau ėjiem pri kasuos, bet pasū neturiejiem*

‘Jau ėjom prie kasos, bet pasų neturėjom‘

XXVIII pavyzdyje nurodoma situacija, kai kalbėtojas sako neturintis, kas jį prineštų prie vandens. Tokios situacijos yra nerealizuotos, tačiau egzistuoja mentaliniame lygmenyje, todėl vis tiek yra traktuojamos kaip žyminčios kryptingą veiksmą. Tokia nerealizuota situacija matyti ir 38) pavyzdyje. Traktuojama kaip kryptingas judėjimas, nes situacija įsivaizduojama mentaliniame lygmenyje. 038) pavyzdyje aiškiai nurodomas kryptingas veiksmas, kai trajektorius ėjo prie kasos, bet neaišku, ar prie jos priėjo.

Trajektorius gali judėti ir artyn orientyro. Taip nurodomas trajektoriaus judėjimas ne į jo vidų, bet ir ne visai prie jo. Greičiau nurodoma kryptis, link kur juda trajektorius. Tokie periferiniai atvejai reiškiami prielinksnine konstrukcija *un(t) + Gen*:

39) *ɛ_vĩelr anũos | tũosɪ | jau_bũ.s ↗ | privoã.rgɔs(ɛs) ↗ — kɛ.tas ↘ i̇ | švĩežɛs ↘ || ja(u) važoujẽm ↗ | vĩelr unt leipũoies | sũ ↘ kɛtũoms pãnũoms* [140 19]

‘Ir vėl anos, tos jau bus privargusios, kitos yra šviežios. Jau važiuojam vėl ant Liepojos su kitomis panomis‘

Trajektoriaus judėjimas tolyn nuo orientyro nurodo situaciją, kai trajektorius pradeda judėti nuo vietos šalia orientyro. Kitaip tariant, erdvė prie orientyro yra trajektoriaus judėjimo atskaitos taškas. Šiuo atveju nekalbama apie inkliuziją ar kryptingą judėjimą, nes svarbus ne galutinis judėjimo taškas, o pradinis. Trajektoriaus judėjimas tolyn nuo orientyro analizuotoje medžiagoje reiškiamas prielinksnine konstrukcija *nu + Gen*:

XXIX. *Motina ano teypog milawfe regiedama dydy ubagifty, yr werkyma fawa milawfe Sunaws; ligiey fu anuw werkie; galiedamos jog ne turieje kuw fušildity ano; tada nu ziemes anq paiemufi, fu dydy uczíwafy yr byjojymu, buciawa, apfykabyna* [26 7]

‘Motina ano taipo myliausio regédama didžią ubagystę ir verkimą savo myliausio sūnaus, lygiai su anuo verkė, gailėdamasi, jog neturėjo kuo sušildyti ano, tada nuo žemės aną paėmusi, su didžia učyvasti⁵⁹ ir bijojimu bučiavo, apsikabino‘

40) šòlė.n(ę)↗ bõu sũodnė — ka_smertėlnš↗ † grĩeks↗ | jègòt nu žė.mes↗ | vùobol(ə)↘
pajĩmsi ‖ jáu↗_tėn | ne-isinė.ši↘ | àn↗_tùjãu | pri_lõngə↘ | tujau!pár↗_par_pár | i_lõng(ə)↗ †
ę_bràzdĩ·ns↘ [126 7]

‘Šulinys buvo sode – kaip smertelnas⁶⁰ griekas, jeigu nuo žemės obuolį paiksi. Jau ten neišsineši, ana tuojau prie lango, tuojau par par par į langą ir brazdins‘

039) *I tumet jau pu vakariens, unt vākar, nurĩnks turielks nu stāl i esēm golt*

‘Ir tuomet jau po vakarienės, ant vakaro, nurinks turielkas⁶¹ nuo stalo ir eisim gult‘

Kaip matyti iš pavyzdžių, trajektoriaus judėjimo tolyn nuo orientyro atveju orientyras yra suvokiamas kaip plokštuma. Situacijos gan panašios į trajektoriaus judėjimą iš orientyro, tačiau anuo atveju trajektorius juda iš vidaus, o šiuo atveju trajektorius nepažeidžia orientyro erdvės, tik liečiasi jų briaunos, todėl įsivaizduojant pateiktus pavyzdžius trajektorius yra pakeliamas nuo plokštumos ir tolsta nuo jos.

Trajektoriaus judėjimas nuo erdvės prie orientyro į kitą erdvę prie orientyro.

Analizuotuose pavyzdžiuose yra situacijų, kurios pagrindžia šios ašies – prie / nuo – sudarymą. Tokiose situacijose trajektorius pradeda judėti iš pradinio taško, kuris yra erdvė šalia orientyro, ir juda į kitą erdvę šalia orientyro:

XXX. *Kada jaw buwa awfztąnti, tada eje Ponas Jezufas nu kalna, pry anu par Mary wyrfzumi wąndens* [83 22]

‘Kada jau buvo auštanti, tada ėjo ponas Jėzus nuo kalno, prie anų per marę viršumi vandens‘

41) tá.s↗ prasėdė.ĩ^e | kætõrũolėktā.s↗ † mē.tā.s↘ ‖ pa'w^o.ā.sar'↘ ‖ aš_jãu ařãu↗ | dē·rwũo↗
‖ čà pradė.ĩ^e↗ uúokitė · | jũot^e↘ ‖ nu mũosĩed^e † on šá.t^u↘ [60 12]

‘Tas prasidėjo keturioliktai metais, pavasarį. Aš jau ariau dirvoj. Čia pradėjo vokiečiai joti nuo Mosėdzio ant Šačių‘

040) *Monėi atruodidav tėik tuolėj, bet dabā kas tēn tie nu māsėns pri duru nuēt*

‘Man atrodydavo tiek toli, bet dabar – kas ten tėra nuo mašino prie durų nueit‘

⁵⁹ Učyvastis – baiminga pagarba.

⁶⁰ Smertelnas – esantis arti mirties.

⁶¹ Turielka – lėkštė.

Lokalizacija geografiniuose regionuose. Analizuota medžiaga rodo, kad prototipiškai trajektorius juda prie, link arba nuo geografinių regionų. Dažniausiai tai nurodo kryptį, judėjimo trajektoriją į tam tikrą vietovę arba iš jos:

42) *bò.ur čæ_možekõntâ ↗ | gràjė.įę ↗ | bò.ur mú.zik(ə) ↗ | bò.ur gægožė.ne ↗ | žebrũokũ·š ↘ jau nu múosied(e) ė tõt [157 28]*

‘Buvo čia muzikantai, grajijo⁶², buvo muzika, buvo gegužinė Žebrokuose, jau nuo Mosiedžio einant‘

041) *Jūs kãp čia ka važiavuot, nu Plūngė važiuojint matuos unt kėl užrašs*

‘Jūs kaip čia atvažiavot, nuo Plungės važiuojant, matosi ant kelio užrašas‘

Lokalizacija talpose / patalpose. Atsižvelgus į talpų / patalpų paskirties kriterijų, analizuojamuose šaltiniuose skiriasi prototipinė lokalizacija. „Ziwate“, kaip jau minėta, dėl religinio turinio trajektorius prototipiškai lokalizuojamas prie arba nuo religinės paskirties talpų / patalpų. A. Girdenio tekstyne tokiose situacijose dominuoja institucijos, kaip *štabas*, *stotis*. Ekspedicijos įrašuose taip pat trajektorius juda prie / nuo institucijų, pvz., *raštinės*, *mokyklos*.

„Ziwas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
XXXI. <i>Yr eje Marta fu anu, kalbiedamy, tay <u>pry graba eyt werkty</u> [107 9]</i> ‘Ir ėjo Marta su anuo kalbėdami, tai prie grabo eina verkti‘	43) <i>a_tėn ↗ žũ·r ↘ <u>pri tuo štá.ba</u> <u>kađ prijũoje</u> ↘ — jė ↘ <u>plėkėr á.rklė</u> ↘! [139 19]</i> ‘O ten, žiūri, prie to štabo kad prijėjo pliki arkliai‘	042) <i>Atvažiāv, <u>susidiej</u> tou sāv manta <u>pri rāštėns</u>, kou anėms tén dāv, a pamokiej, bet išdundiej kėtor tujau pat</i> ‘Atvažiavo, susidėjo tą savo mantą prie raštinės, ką aniems ten davė, ar sumokėjo, bet išdundėjo kitur tuojau pat‘
XXXII. <i>Milawfis Jezufas eyta pakarney, werkdamas, fu fefermis łozoriaws, teypag yr <u>Apafztałay</u> werkie, yr teypo werkdamy <u>pry graba ateje</u> [107 24]</i>	44) <i>važõus ↗ vėš ↗ tėi_vuokitė tas_pànàs† † mi.liės ↗ važõudame tũ·s_ràtũ·s — apki.ries ↗ tàs ↗ † ėšmės ↘ <u>nuvažõúsėm</u> ↗ <u>pri kėtũo(s) ↘</u> <u>stũotėis</u> — kė.tas ↘ pá.nas ĩ·r [140 19]</i>	043) <i>Nelabā kor čia daugiau i nuėisi, va kuožn vākar šuni <u>eino pri mokikls pavadžiuot</u>, i pārk, vo kor daugiau, ka nie</i> ‘Nelabai kur čia daugiau ir nueisi, va, kožn ⁶⁵ vakarą šunį einu prie mokyklos pavedžiot,

⁶² Grajyti – groti.

⁶⁵ Kožnas – kiekvienas.

‘Myliausias Jėzus ėjo pakarniai ⁶³ verkdamas su seserimis Lozoribus, taipogi ir apaštalai verkė ir taip verkdami prie grabo atėjo‘	‘Važiuos, veš tie vokiečiai, tas panas mylės važiuodami tuose ratuose, apkyrės ⁶⁴ , tas išmes. Nuvažiuosim prie kitos stoties, kitos panos yra‘	į parką, o kur daugiau, kad nėra‘
---	--	-----------------------------------

10 lentelė

Lokalizacija substancijose. Rastuose analizuojamos medžiagos pavyzdžiuose trajektorius juda į erdvę prie vandens telkinių: *prūdo, upės*.

XXXIII. *Nužyngie Aniolas Dieva, ant kožnu metu judinty ano mede, yfz kurio toky macy jeme, jog kokfay lygonys pyrmu prybiega pry ano pruda apturieje fweykata [90 22]*

‘Nužengė aniolas⁶⁶ Dievo, ant kožnų metų judinti ano medžio, iš kurio tokį macį⁶⁷ ėmė, jog koksai ligonis pirmas pribėgo prie ano prūdo – apturėjo sveikatą‘

45) *čè ↗_čē,štā | mû·s(ə) ↗ ĩ·r | òpès ↗ é.įę | tən·bû·s ↗ | ,žntrūō_’pùsĭer ó.pēs ↗ | reçê·si ↗ | priiē·sĭ ,tē·p | pri tuos òpēs ↗ | paselĕĭĭkēs | ,kã·(p)r_besi’vėēizis ↗ – ’ė.↗ | vá·kšĕūs ↘ | pàòpē·sĭ | žvakė.les ↘ tûokēs [78 30]*

‘Čia štai mūsų yra upės ėjo, ten bus antroj pusėj upės regėsi, preisi taip prie tos upės, pasilenksi, kaip besiveizėsi – ir vaikščios paupiais žvakelės tokios‘

044) *Vāsar maudydavomies prūd, pri ūkēn pāstat bov tuoks iškasts prūds. Laistidavomies, maudidavomies pri tuo prūd*

‘Vasarą maudydavomės prūde, prie ūkinio pastato buvo toks iškastas prūdas. Laistydavomės, maudydavomės prie to prūdo‘

Trajektorius gali būti judėti ir prie / nuo orientyro, kuris yra **landšafto regionas**:

XXXIV. *eydamas fu anays nu kalna ifakie anims milawfis Ponas Jezufas, idant to regieima niekam ne kalbietum, pakol Sunus žmogaws kielfes yfz numyrufiu [89 20]*

‘Eidamas su anais nuo kalno, įsakė aniems myliausias ponas Jėzus, idant to regėjimo niekam nekalbėtum, pakol sūnus žmogaus kelsis iš numirusių‘

⁶³ Pakarniai – nusizėminusiai, nuolankiai.

⁶⁴ Apkyrėti – nusibosti.

⁶⁶ Aniolas – angelas.

⁶⁷ Macis – jėga, galybė.

46) *čæ.ta.vèsèl(ę) ↗ bû.s | vèškõur | atvažá.u(a) | jáunã.s(is) ↗ | jau.kèts ↗ | nõ ↗ ęr | ęr.sá.kə ↘ || čę.sá.kr | joa(u).važõu ↗ anó.d(o) | privažá.u(a) ↗ pri.tuo.dařžé.le | tàr.nuŕviere ↗ | uškiel(ę) ↗ sá.k.làpèl(ù)s | tùjãu ↗ sá.k.ta.uũobelęs — pá.sekę ↘ tou.kariet(a) ||*

‘Čia ta veselė bus, viską, atvažiavo jaunasis jau kitas, na ir sako. Čia, sako, jau važiuoja anuodu, privažiavo prie to darželio, tai nutvėrė, užkėlė, sako, lapelius tuojau, sako, ta obelis – pasekė tą karietą‘

045) *Tievā pardaviniej tus gīvulius kažkor pri geležinkel, eilie bov didiaus*

‘Tėvai pardavinėjo tuos gyvulius kažkur prie geležinkelio, eilė buvo didžiausia‘

Apibendrinimas. Prototipiškai trajektorias judėjimas prie / link orientyro yra reiškiamas prielinksnine konstrukcija *pry / pri + Gen*, tada trajektorius juda prie orientyro. Tačiau yra ir periferinių atvejų, kai trajektorias lokalizacija reiškiamą konstrukcija *un(t) + Gen*. Tokiu atveju nurodoma trajektorias judėjimo kryptis.

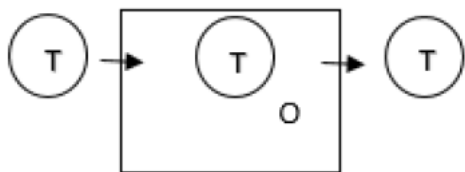
Čia svarbu ir inkliuzinis bei kryptingas judėjimas. Jei trajektorias lokalizacija yra inkliuzinė, jis galutiniame taške atsiduria erdvėje šalia orientyro. Kitu atveju, kai nežinoma, ar trajektorius atsidurs erdvėje šalia orientyro, trajektorias judėjimas yra kryptingas ir jis juda į erdvę šalia orientyro.

Trajektorias judėjimas nuo orientyro reiškiamas prielinksnine konstrukcija *nu + Gen*. Trajektorius pradeda judėti iš erdvės, kuri yra šalia orientyro. Tačiau yra atvejų, pagrindžiančių visą paradigmą – kai trajektorius pradeda judėti iš erdvės šalia orientyro ir juda į erdvę šalia kito orientyro.

Apskritai nagrinėjamuose šaltiniuose retai trajektorius juda į erdvę šalia orientyro arba nuo jos. Dažniau trajektorius lokalizuojamas prie orientyro statiniais atvejais. Nepaisant to, pavyzdžiai rodo, kad trajektorius gali judėti prie ir nuo geografinių regionų, talpų / patalpų, substancijų, landšafto regionų.

Prieš / per / už

Pagal horizontalią ašį trajektorius gali judėti erdvėje prieš orientyrą, jį kirsti arba judėti erdvėje už orientyro. Prototipinė situacija analizuotoje medžiagoje yra **trajektorias judėjimas per orientyrą**. Šiuo atveju orientyrą trajektorius pradeda kirsti iš pradinio taško, tada atsiduria orientyro viduje ir baigia kitu tašku, atsidurdamas jau kitoje erdvėje (14 paveikslas).

14 pav. Trajektoriaus judėjimas prieš / per / už orientyro

Situacija, kai trajektorius juda per orientyro vidų, reiškia lokatyvine prielinksnine konstrukcija *par / per + Acc*:

XXXV. *Potam nu Jona S. eydamy, kielu, už eje par kiema Zachariošiaus yr Elžbietas, Tiewu Jona S. krykfztytoje Diewa* [46 9]

‘Po to nuo Jono eidami keliu užėjo per kiemą Zacharijošiaus ir Elžbietos, tėvų Jono krikštytojo Dievo‘

47) *tàdr_anu(s) | sò.muš^e ↗ | tàr anėi | pradē.ĩr trāukt^e ↗ | ta_čēt_a,nėi | par skōud^(a) ↗* [202 19]

‘Tada anus sumušė, tai anie pradėjo traukti, tai čia anie per Skuodą‘

046) *Ni pusontrs valunduos nerėk i Klaipied važiout, jegu per Kreting važiouj*

‘Nė pusantros valandos nereikia į Klaipėdą važiuot, jeigu per Kretingą važiuoji‘

Kalbėtojas trajektoriaus judėjimą per / už orientyro gali išreikšti įvairiai. XXXV pavyzdyje matyti visi trys taškai: [Jėzus] pradeda judėti iš pradinio taško, žydų žemės, tada kerta kitą orientyrą, eina per Samarijos žemę, o tada juda į trečią orientyrą, pagonių į Galilėją. 47) pavyzdyje matomas tik vidurinis orientyras, kad [vokiečiai] traukė per Skuodą, nors neįvardijamas nei pradinis, nei galutinis taškas. 046) pavyzdyje yra dar kitokia situacija, kai nėra pradinio taško, tačiau matyti vidurinis, važiuoti per Kretingą, ir galutinis taškas – važiuoti į Klaipėdą.

Kai trajektorius yra **lokalizuojamas yra prieš orientyrą**, paprastai suvokiama lyg iš stebėtojo pozicijos trajektorius būtų arčiau stebėtojo nei orientyras, pastarasis šiuo atveju būtų toliau. Tačiau analizuoti pavyzdžiai tokios situacijos nerodo. Tarminėje medžiagoje rasta tik tokių pavyzdžių, kurie rodo, kad trajektorius yra lokalizuojamas kitoje orientyro pusėje. Šiuo atveju stebėtojo pozicija nėra svarbi. Trajektoriaus prieš orientyrą atvejai reiškiami prielinksnine konstrukcija *priš + Acc*:

48) *uuo_tou_pamĩ(ŋ)kl(ə) ↗ | a_pastá.t(e) ↘ anâm? || jug_anuo_pamĩ(ŋ)kl(ə) ↘ | turėi(e)_stati.t(e) || ten_kor_χ(ns)_žò.u(ə) ↗ | tuo_vē-itūo ↘ || á.rĩāu ↗ | koplĩ-čēs ↘ || priš_tas_xòplĩ-čēs ↘ || ĩrĩ-sr | koplĩ-č(ē)s ↘ kor_ĩr* [263 1]

‘O tą paminklą ar pastatė anam? Juk ano paminklą turėjo statyti. Ten, kur anas žuvo, toj vietoj. Arčiau koplyčios, prieš tas koplyčias, trys koplyčios kur yra‘

047) *Ka atsikieliem če šētās, ta niek nebov, vēskū rekiej pasistatīt. Sāv runkuom statiem nom, paskiau priš nom i kūt pasistatiem*

‘Kai atsikėlēm štai čia, tai nieko nebuvo, viską reikėjo pasistatyt. Savo rankom statēm namą, paskui prieš namą ir kūtē pasistatēm‘

48) pavyzdyje kalbėtojas klausia, ar paminklas yra pastatytas prieš koplyčias. Vadinasi, paminklas ir koplyčios yra priešais. 047) pavyzdyje taip pat vaizduojama situacija, kai kūtē yra pastatyta priešais namą, vadinasi, abu erdvinės scenos dalyviai yra priešais vienas kitą.

Kai **trajektorius juda už orientyro**, iš stebėtojo pozicijos orientyras lieka arčiau stebėtojo, o trajektorius lokalizuojamas už orientyro. Tokios situacijos reiškiamos prielinksnine konstrukcija *už + Dat / Gen*:

XXXVI. *Ale milawfis Jezufas kaypo yr pyrmefney yfzeje yfz rąku ju, už upi Jordona ant anos wyitas, kur fzvętas Jonas krykfztyie [103 27]*

‘Ale myliausias Jėzus kaip ir pirmesnei išėjo iš rankų jų už upės Jordano ant anos vietos, kur šventas Jonas krikštijo‘

49) *no_bō.ūa eždē.gē(s) ↗ skōuds — nīeka nebō.ūa ↘ || nebūvūom ↗ | ni_mēs ↘ | kad dē.gē ta — už òpēi ↘ | tēn | tūkū.s ↗ | kru.mālūs ↘ [181 1]*

‘Na buvo išdegęs Skuodas – nieko nebuvo. Nebuvom nei mes, kad degė ta už upės, ten, tokiuose krūmaliuose‘

048) *Žaisdavuom sliepīniu. Vēns skaičious, o kēt biēgs už nom a už kuok mēd i sliepsēs*

‘Žaisdavom slėpynių. Vienas skaičiuos, o kiti bėgs už namo ar už kokio medžio ir slėpsis‘

Šaltiniai rodo, kad judėjimo atvejų tokiose situacijose yra labai nedaug, tačiau rasta periferinių atvejų, kuriuos galima aptarti plačiau:

XXXVII. *Yr teyp padiejys pariedity valgi anims, fiedos milawfis Jezufas už stalū fu fawa Mokityneys yr valgie [66 21]*

‘Ir taip padėjęs parėdyti⁶⁸ valgį aniems, sėdos myliausias Jėzus už stalo su savo mokytiniais ir valgė‘

⁶⁸ Rėdyti – ruošti, gaminti, daryti.

XXXVII pavyzdyje erdvinė scena atrodo taip: Jėzus sėdasi už stalo. Prototipiškai už orientyro reiškia, kad iš stebėtojo pozicijos orientyras yra arčiau paties stebėtojo, o trajektorius lokalizuojamas už jo, tačiau šioje situacijoje, nesvarbu, kur bus stebėtojas, iš kurio žiūros taško stebės situaciją, vis vien Jėzus bus už stalo. Taip gali būti dėl jau nusistovėjusios konstrukcijos *sėdėti už stalo*.

Analizuojamoje medžiagoje rasta pavyzdžių ir su dviguba prielinksnine konstrukcija (49 pavyzdys). Tokia erdvinė scena nurodo, kad trajektorius atvažiavo iš vietos, kuri yra už Maskvos. Taip įvardijama, kai nežinoma tiksli vieta, o prielinksninė konstrukcija *iš už + Dat* nurodo, kad iš stebėtojo pozicijos Maskva yra arčiau stebėtojo, o ta vieta, iš kurios atvažiavo trajektorius, yra toliau.

50) *ùšpraèit^{tr} | v^a.sar^a ↘ || [karininkas] atvažá.u^a ↗ eš } už m^askavá: ↘ kam^(e) unš gi.vé.n^a*

[211 26]

‘Užpraeitą vasarą, atvažiavo iš už Maskvos, kame anas gyvena’

Lokalizacija geografiniuose regionuose. Analizuojamuose šaltiniuose dažniausia nurodoma kryptis, kur keliauja trajektorius, kirsdamas tam tikrą geografinį regioną. Pavyzdžiai rodo, kad tai miestų, kaimų pavadinimai arba bendriniai geografinių regionų žodžiai (11 lentelė)

„Ziwatas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
XXXVIII. <i>Apleydys žemy židu</i> [Jėzus] <i>eje potam y Galilejy, par Samaryos žiemy Pagonu</i> [75 26] ‘Apleidęs žemę žydų, ėjo po to į Galilėją per Samarijos žemę pagonių’	51) <i>a.t^{en}</i> ↗ <u>par v^{es} k^{aim}(^a)</u> <i>ē.k</i> ↗ — <i>med^l.l^(e)</i> ↘ <i>negau^si</i> <i>p^{ast}ogⁱē</i> <i>p^oars^e.neš</i> ↗ <i>iš m^ęšk^(a)</i> <i>kuokⁱ tam k^art^o</i> ↗ <i>š^uok^ũ.t^uok^ũ</i> ↗ <i>erⁱšev^erd</i> ↘ [65 16] ‘Ai ten per visą kaimą eik – medelio negausi, pastogėj. Parsineš iš miško kokią tam kartui, šiokių tokių ir išsiverdi’	049) <i>Mon matemātiks mokituoju tuok Lukien bov, ta an miegdav sakyt: no to čia jau važiuoji i senamiest per ilakius.</i> ‘Mano matematikos mokytoja tokia Lukienė buvo, tai ana mėgdavo sakyt: na tu čia jau važiuoji į senamiestį per Ylakius’

11 lentelė

Lokalizacija landšafto regionuose. Trajektorius analizuojamuose pavyzdžiuose taip pat gali judėti per / už landšafto regionų.

„Ziwatas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
XXXIX. <i>Yfzeje tada Karalus Dangaws, su Motinu fawa, Kuri ji nešie ant rąku fawa, Juzupas fenelis wede, par medies, par</i>	52) <i>mon br^uol^s</i> <i>t^{en} p^oses^e.r^e</i> ↗ <i>t^{en} k^as</i> ↗ — <i>ar an^ems</i> <i>r^ũ.p</i> ↘? <i>n^a.k^t</i> <i>nem^a.t^e</i> ↘ <u>par tus k^up^ũ.st^us</u> ↗	050) <i>Mamit jau pamāt tou vāgi, pasiiem sumti, o tas ka pasileid biegt, per dēvs, per laukus, nabipagīnsi</i>

<p><u>gyres, yr akmenuotus kalnus</u> [42 3]</p> <p>‘Išėjo tada Karalius dangaus su motina savo, kuri ji nešė ant rankų savo, Juozapas senelis vedė per medžius, girias ir akmenuotus kalnus’</p>	<p> <u>par tuš dā-ržūs</u> <u>vā.rē</u> — <u>nōr</u> <u>er išvilūoiē</u> [119 3]</p> <p>‘Mano brolis, ten pusseserė, ten kas, ar aniems rūpi? Naktį nemato, per tuos kopūstus, per tuos daržus varo, na ir išviliojo’</p>	<p>‘Mamytė jau pamatė tą vagį, pasiėmė samtį, o tas kad pasileido bėgi per dirvas, per laukus – nebeapgins!’</p>
---	---	--

12 lentelė

Apibendrinimas. Trajektoriaus judėjimas per orientyrą reiškiamas prielinksnine konstrukcija *per / par + Acc.* Tokių atvejų, palyginti, nėra daug, jie gali būti trejopi: gali būti nusakyta visa situacija, kai trajektorius pradeda judėti iš pradinio taško, kerta orientyrą ir juda toliau link kito orientyro. Gali būt neminimas pradinis taškas, o tik orientyro kirtimas ir judėjimas į tolesnį orientyrą. Taip pat gali būti nusakytas tik pats orientyro kirtimas, be pradinio ir galutinio taško.

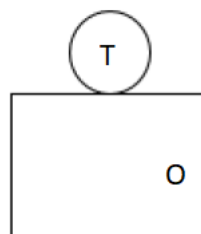
Trajektoriaus judėjimas už orientyro prototipiškai reiškiamas konstrukcija *už + Dat / Gen*, tačiau pavieniais atvejais gali atsirasti ir konstrukcijų su dvigubu prielinksniu iš *už + Gen*. Prototipiškai tokiose situacijose iš stebėtojo pozicijos orientyras yra arčiau stebėtojo, o trajektorius lokalizuojamas už jo, tačiau, kaip rodo pavyzdžiai, gali būti atvejų, kai dėl jau nusistovėjusių konstrukcijų stebėtojo pozicija neturi įtakos.

Trajektorius gali judėti per / už geografinių regionų ir landšafto regionų.

Ant / viduje / po

Pagal vertikalią ašį trajektorius gali judėti ant orientyro, viduje orientyro ir po orientyru.

Trajektoriaus judėjimas ant orientyro reiškia situaciją, kai orientyras yra pagrindas, o trajektorius yra lokalizuojamas ant jo paviršiaus (15 paveikslas).

15 pav. Trajektoriaus judėjimas ant orientyro

Visuose trijuose nagrinėjamuose šaltiniuose situacija, kai trajektorius lokalizuojamas virš orientyro, reiškiamas prielinksnine konstrukcija *ant / un(t) + Gen / Dat*:

XL. *Tu milawfis Pony, kurfay tuw cíefu muni paprowyiey griezna, kada unt Altoriaus križiaws Szweṭa afierawotas buway, paprowyk nupulyma muna* [114 15]

‘Tu, mieliausias pone, kursai tą čėsą⁶⁹ mane paprovijai⁷⁰ griešną⁷¹, kada ant altoriaus kryžiaus švento asieravotas buvai, paprowyk nupuolimą mano‘

53) *pàskõu ↗ aserá.dā | è_tūosr kretā-rņes ↗ | škã·rsūosē(s)r má.šinās ↗ | er_aš_pàts ↗ esõ_lēides } e_sõ.rēš ↗ i_būnt(ā) tu(s)_šāudūs | er_dēd ↘ un stūoga* [55 11]

‘Paskui atsirado ir tos kretarnės⁷² skersosios mašinos ir aš pats esu leidęs, ir suriša į buntą tuos šiaudus ir deda ant stogo‘

051) *Čia už trobuos dā matuos i ta kūt, ta ka vakā buvuom esām ne kart bov užlėp unt tuos kūtē, kol mamīt nemāt*

‘Čia už trobos dar matosi ir ta kūtė, tai kai vaikai būdavom, esam ne kartą buvę užlipę ant tos kūtės, kol mamytė nemato‘

Kad trajektorias ir orientyro santykis atitiktų šį pogrupį, reikia atsižvelgti į erdvinės scenos dalyvių kontaktą: orientyro viršutinės briauna ir trajektorias apatinė briauna turi liestis. Sąlytis gali būti trejopas: **plokštuma, minkšta / skysta konsistencija, apvali forma / smaigals**.

Plokštuma. Orientyras yra horizontalioje padėtyje, ant jo galima užlipti arba padėti daiktus – toks pagrindas yra suvokiamas kaip dvimatė erdvė – vientisa plokštuma, ant kurios paviršiaus galima lokalizuoti objektą.

XLI. *Tada yfzeje priřz aną yřz Mieřta yr kłoie [Jėzus] rubus fawa ant kiela, o kyty kyřta řzakas nug medziu yr kłoie ant kiela* [112 27]

‘Tada išėjo prieš aną iš miesto ir klojo rūbus savo ant kelio, o kiti kirto šakas nuo medžių ir klojo ant kelio‘

54) [linus] *mē řkēr | nõ_atmē.řk^(a) ↗ sá.ų^(a) lāĩk^(a) | ta_tõukârtr eřklūoiē | un dē.rv's ↗ | èrā ↘ | tõukâr.r(t)r | ta_mî.n^e ↘* [206 22]

‘Mirkė, atmirko savo laiką, tai tąkart išklojo ant dirvos ir tąkart tai mynė‘

052) *Žėimuom ta būdav ne tēp kāp dabā, vėsokiuom droskuom barst, o tumet smiel unt kēl paberdav i nuiesdav tou snėig*

⁶⁹ Čėsas – laikas, metas.

⁷⁰ Provyti – daryti, pasitaisyti.

⁷¹ Griešnas – nuodėmingas.

⁷² Kretarnė – mašina ilginiams šiaudams krėsti.

‘Žiemomis tai būdavo ne taip, kaip dabar, visokiom druskom barsto, o tuomet smėlio ant kelio paberdavo ir nuėsdavo tą sniegą’

XLI pavyzdyje kelias yra suvokiamas kaip plokštuma, o trajektorius, šakos, juda ant orientyro, ant kelio. Lygiai taip pat ir 54) pavyzdyje, ant kelio lokalizuojamas smėlis. 052) pavyzdyje dirva taip pat suvokiama kaip plokštuma, išmirkyti linai juda ant orientyro, ant dirvos.

Pavyzdžiai rodo, kad orientyras, kaip plokštuma, būna tada, kai trajektorius lokalizuojamas **landšafto regionuose**. Tokiu atveju landšafto regionas, pavyzdžiui, kluonas, dirva, žemė, durpės, laukas, idealizuojamas iki dvimatės erdvės ir yra suvokiamas kaip plokštuma. Daugiau tokių pavyzdžių pateikta 13 lentelėje.

„Ziwas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
<p>XLII. <i>Petničio nefiey funki križiu, diel kurio funkibes <u>ant žiemes puldyniefi</u> [125 25]</i></p> <p>‘Pėtnyčioj⁷³ nešei sunkų kryžių, dėl kurio sunkybės ant žemės puldinėsi’</p>	<p>55) <i>pé.čur kū.rînsə ↗ ežžuoivînsə ↗ pàskõw pàsklã.s ↗ [linus]</i></p> <p><i>un tou kloûnù ’è ↗ rólõûs ↘</i></p> <p>[68 19]</p> <p>‘Pečių kūrens, išdžiovins, paskui paskleis [linus] ant to kluono ir ruliuos⁷⁴’</p>	<p>053) <i>Vėin kãrt išleid i mun tuos douns parnėšt. Bet beėdam išmetiau anou <u>unt žėms</u></i></p> <p>‘Vieną kartą išleido ir mane tos duonos parnešti. Bet beeidama išmečiau aną ant žemės’</p>
<p>XLIII. [Motina] <i>yfz Sopule dyde yr kalbiety negalieje, ale apmyrufi, arba apalpufi, <u>ant žiemes parpule</u> [126 15]</i></p> <p>‘[Motina] iš sopulio didžio ir kalbėti negalėjo, ale apmirusi arba apalpusi ant žemės parpuolė’</p>	<p>56) <i>mã.m(ə)r sã.k(ə) turė.jâu ↗ paršėlõ.k(a) ↘ tûokir jė.bėkuonjė.li nõ.kõ.r ↘? nĩekõ.r ↗ nĩẽ pasėdĩetė ↘ padĩė.ĩ(e) ↗ un dũ.rõpu ↘ [61 12]</i></p> <p>‘Mama sakė, turėjau paršeliuką, tokį bekonėlį, na kur? Nėra kur pasidėti. Padėjo ant durpių’</p>	<p>054) <i>Aš ta pat išmuokau važiout, bet ka muokiau sės su dvėratio važiout, pãt pėrmouj kart <u>pargriov unt kėl</u>, vės kelienã nusibruozdėn.</i></p> <p>‘Aš tai pati išmokau važiuoti, bet kai mokiau sesę su dviračių važiuoti, patį pirmąjį kartą pargriuvo ant kelio, visą kelėną⁷⁵ nusibrozdino’</p>

13 lentelė

⁷³ Pėtnyčia – penktadienis.

⁷⁴ Ruliuoti – kultti linus ruliu.

⁷⁵ Kelėnas – kelis.

Trajektorius gali judėti ne tik ant orientyro, kuris yra lygiai plokščias. Kai kurie landšafto regionai išsiskiria iškilumu, pavyzdžiui, kalnas. Išskirtinai daug pavyzdžių „Ziwate“ rasta būtent su leksema *kalnas*:

XLIV. *Ponas Jezufas eje ant kalna Aliwu melfties* [120 24]

‘Ponas Jėzus ėjo ant kalno alyvų melstis‘

XLV. *Yr pafate ant wyrzaws ano kalna* [Jėzu], *noriedamy nuftumty ziemyn, idant teypo ij uzmufztum* [79 8]

‘Ir pastatė ant viršaus ano kalno, norėdami nustumti žemyn, idant taip jį užmuštų‘

Tokiose erdvinėse scenose laikoma, kad trajektorius yra lokalizuojamas ant plokštumos, tačiau iškilumo kriterijus paverčia dvimatę plokštumą trimate, kadangi trajektorius gali ta iškilia plokštuma kopti ir atsidurti ant jos viršaus, kaip matyti XLIV ir XLV pavyzdžiuose.

Skysta konsistencija. Kai trajektorius lokalizuojamas ant minkštos / skystos konsistencijos, orientyras yra horizontalioje padėtyje, tačiau trajektorius turi atitinkamų savybių, kurios jam leidžia išsilaikyti ant pagrindo paviršiaus. Trajektorias apatinė ir orientyro viršutinė briaunos liečiasi, tačiau, atsižvelgiant į skystą arba minkštą orientyro konsistenciją, trajektorius pažeidžia orientyro erdvę ir dalis jo kerta orientyro briauną. Pavyzdžiai rodo, kad tokiu atveju galima kalbėti apie **lokalizaciją substancijose**. Tiesa, pavyzdžių, kad trajektorius judėtų ant skystos konsistencijos orientyro rasta labai nedaug ir visi jie neprototipiniai. Aiškesnė situacija bus matyti statikos atveju.

XLVI. *Dydy wiejey yr nepagadas ftojos ant mares teyp jogiey waltis užfylye yr pradije skiefty* [67 2]

‘Didūs vėjai ir nepagadas⁷⁶ stojos ant marės taip, jog valtis užsiliejo ir pradėjo skęsti‘

57) *tei_wá.kã·r pàjîem^e ↗ | tōu_gĕ.ž^o ↗_tūo | tu._p^oá.tⁱ ↗ | ū.ñcidîēi^r unt_nō.gār^s ↗ | ę_r_àñōur ě.šneš^e ↗ | unt_mēlnî·č^es_ ↗ | prū·d^o ↘ || un_prū·d^o ↗ | palēist^(e) ↗ | unt_ónđêns ↘ || unt_òndêñ^(o) ↗ | àñēi sá.(k^o) ↗ | ka_nègerã ↘ [146 22]*

‘Tie vaikai paėmė tą gižą⁷⁷ to, tą patį antsidėjo ant nugaros ir aną išnešė ant melnyčios⁷⁸ prūdo. Ant prūdo paleist ant vandens. Ant vandens anie sako, kad negerai‘

XLVI pavyzdyje situaciją galima nusakyti taip: dideli vėjai sudrumstė marę. Tačiau ji išreikšta sudaiktinant vėją iki fizinio lygmens ir lokalizuojant jį ant *marės*, dėl to valtis buvo užlieta ir

⁷⁶ Nepagadas – blogas oras.

⁷⁷ Gižas – mokinyš, padėjėjas, pameistris.

⁷⁸ Melnyčia – malūnas.

pradėjo skęsti. Tai yra periferinis variantas, tačiau dėl „Ziwate“ dažnai randamų neprototipinių variantų nuspręsta ir šį aptarti, norint parodyti platesnę vartojamumo situaciją.

57) pavyzdys laikomas neprototipiniu, nes nėra aišku, kaip tą *gižq* paleido ant vandens: ar įmetė į patį vandenį, ar paleido taip, kad plūduriuotų vandens paviršiumi. Jeigu laikysime, kad situacija panašesnė į antrąją, tada jis tinka šiam poskyriui, kadangi trajektoriaus apatinė briauna liečiasi su orientyro viršutine ir orientyras kažkiek (šiuo atveju dėl informacijos trūkumo negalima nusakyti, kiek) pažeidžia orientyro erdvę.

Apvali forma / smaigalys. Trajektoriaus ir orientyro sąlytis gali priklausyti nuo to, kad orientyras turi smaigalį arba yra apvalios formos. Ant jo trajektorių galima parišti arba pakabinti. Judėjimo situacijoms tai nėra taip būdinga kaip statinėms, tačiau pavienių pavyzdžių rasta visuose trijuose analizuojamuose šaltiniuose. Tarminė medžiaga rodo, kad taip trajektorių **lokalizuoti galima ant daiktų**: *lazdos, kablių, kabliuko* ir pan:

XLVII. *wyfy jawnykayte yfzpakalenes Dowida arba Juda ano diedesm kaypo fenas, teypo yr Jawny, kurie niera Moteriftie, ateytum y Bažnićiy, yr kada kožnus nefztu rikfzty arba lazda, ant kurios lazdos pafyrodīs wafawagis yr žiedas, tas ira gadnas⁷⁹ [7 22]*

‘Visi jaunikačiai iš pakalėnės Dovydo arba Judo ano dėdės kaip senas, taip ir jauni, kurie nėra moterys, ateitų į bažnyčią, ir kada kožnus neštų rykštę arba lazdą, ant kurios lazdos pasirodys vasavagis yra žiedas, tas yra gadnas‘

58) *paskaus bō.u^a ↗ | tuok^e(s)_staklė.l^es ↗ | ę_ta_skrī.nė.l^e ↗ — tas_luopiš'ė.lis ↘ || nōr | idíejē ↗ jāu | tēn_uñ_kablė.s ↗ | tēn_tē.pī | ę_stúmdī.sⁱ ↘ [199 18]*

‘Paskui buvo tokios staklės, ir ta skrynelė, tas lopšelis. Įdėjai jau ten ant kabliais, ten taip ir stumdys‘

055) *Aš jau nedėdelė temiegau žvejuot, bet slėik unt kabliok užmaut tēkrā ka muoko*

‘Aš jau nedideliai temėgai žvejoti, bet slieką ant kabliuko užmaut tikrai kad moku‘

XLVII situacija skiriasi nuo 58) ir 055). Pastaruosiuose pavyzdžiuose erdvinė scena suvokiama paprastai: vienu atveju trajektorius, lopšelis, yra pakabinamas ant orientyro, kablių, kitu atveju trajektorius, sliekas, užmaunamas ant orientyro, kabliuko. Abiem atvejais trajektoriaus ir orientyro briaunos liečiasi, tačiau vizualiai iš stebėtojo pozicijos trajektorius išlieka aukščiau už orientyrą. „Ziwato“ pavyzdys yra šiek tiek kitoks. Čia trajektorius tiesiog atsiranda ant orientyro.

Šalia prielinksninės konstrukcijos *ant / un(t) + Gen / Dat A*. Girdenio tekstyne randama dar viena konstrukcija *pri + Gen*. Paprastai, kai trajektorius lokalizuojamas prie orientyro, abu erdvinės

⁷⁹ Godnas – tinkamas, geras, vertas.

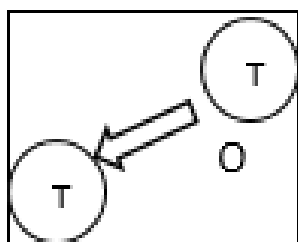
scenos dalyviai nesiliečia, o šioje situacijoje liečiasi, todėl nuspręsta tokius pavyzdžius skirti prie trajektoriaus lokalizacijos ant orientyro.

59) $n\grave{o}_l\hat{o}(b)r\grave{r} \mid pad\grave{e}rps \nearrow t\acute{u}ok\grave{e}_ta,t\grave{a} \mid baid\tilde{i}_kl\grave{e} \nearrow k\acute{u}ok\grave{e} \mid ,t\acute{u}ok\grave{e}_b\grave{a}ika \nearrow d\grave{e}.d\grave{e}l\grave{e} \mid id\hat{o}u(s)r\grave{r}$
 $\acute{s}l\hat{o}ut\grave{a}s \nearrow id\hat{o}us \mid su_tuom(s)_s\acute{l}\hat{u}ut\hat{u}oms \nearrow \mid \underline{pri\ tu. \acute{s}l\hat{u}utu\ pri\ r\acute{e}\acute{s}} \mid a_spr\grave{a}.g\acute{e}l\grave{u}s \nearrow k\acute{u}ok\grave{u}s$ [46 4]

‘Na liob padirbs tokią tatai baidyklę kokią, tokią baiką⁸⁰ didelę, įduos šluotas įduos, su tomis šluotomis, prie tų šluotų pririš ar spragilus kokius‘

Šiame pavyzdyje trajektorius ir orientyras liečiasi, o pririšus spragilus prie šluotų jie vizualiai yra aukščiau orientyro, nors ir vertikalioje padėtyje.

Analizuoti pavyzdžiai rodo, kad trajektorius gali judėti ir paties **orientyro viduje** (16 paveikslas). Šaltiniuose judėjimas orientyro viduje reiškiamas prielinksnine konstrukcija *po / pu + Acc.* Tokiu atveju, kai veiksmas vyksta orientyro viduje, trajektorius gali judėti po visą orientyro erdvę, neišeidamas iš orientyro ribų.

16 pav. Trajektoriaus judėjimas orientyro viduje

XLVIII. *diel to fiediekiet čionay yr jawskite fu munymi, o ne fu čiertu, kurfay ne miekt, ale yifzka kq prarity: ney fu židays, kuryi ne myigodamy myslyi, o užmušty muni nor: ne fu Judošiu, kurfay ne miekt, ale po miefta Jeruzalaws biegio* [157 15]

‘Dėl to sėdėkit čionai ir jauskite su manimi, o ne su čertu⁸¹, kursai ne miega, ale ieško, ką praryti, nei su žydais, kurie ne miegodami mislija⁸², o užmušti mane nori, ne su Judošiumi, kursai ne miega, ale po miestą Jeruzalės bėgioja‘

60) $zn(s)_s\grave{u}r_v\acute{e}su\hat{o}k\hat{u}oms \mid m\grave{a}\acute{s}\acute{e}nu\hat{o}ms \nearrow \{ n\grave{u}j\hat{a}ur \mid k\grave{a}\acute{z}\acute{e}k\hat{u}ok\grave{u}s \mid tr\grave{a}\acute{s}us \searrow k\grave{a}\acute{z}\acute{e}k\hat{u}ok\hat{(}u)s \mid$
 $\underline{s\hat{i}\acute{e}} \searrow \underline{p\hat{o}}_j\hat{a}w\hat{u}s \mid \acute{c}\hat{e} \searrow$ [186 3]

‘Anas su visokiomis mašinomis na jau kažkokias trąšas kažkokias sėja po javus čia‘

056) *Ne vėin kārt bov kareivē atēj i pas mums, vākščiuo pu vėsus numus, o mēs tik siedām, bijuos i pajudiet*

⁸⁰ Baika – šmėkla.

⁸¹ Čertas – velnias

⁸² Mislyti – galvoti, manyti.

‘Ne vieną kartą buvo kareiviai atėję ir pas mus, vaikščioja po visus namus, o mes tik sėdim, bijosi ir pajudėt‘

Šiuose pavyzdžiuose situacijos yra prototipinės. XLVIII pavyzdyje trajektorius bėgioja po orientyro vidų, kuris yra apibrėžtas geografinėmis ribomis – po miestą. 60) pavyzdyje trašos barstomos po javus. Vadinasi, javai suvokiami kaip teritorija, kurios viduje vyksta trajektoriaus judėjimas. 056) pavyzdyje orientyras yra namai, suvokiami kaip trimatė patalpa, o po ją vaikščiojo kareiviai.

Kad trajektorius galėtų judėti orientyro viduje, orientyras turi būti trimatis. A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose prototipiškai trajektorius juda **landšafto regionuose**. Tokiose situacijose kai kurie landšafto regionai yra suvokiami ne kaip plokštumos, kaip, pavyzdžiui, buvo trajektoriaus judėjimo ant orientyro atveju, bet kaip trimatė erdvė.

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
61) <i>nò</i> ↗ <i>er</i> <i>paréj</i> ↗ <i>nòmėi</i> ↗ <i>ta</i> ↘ <i>uoné.l</i> ↗ <i>sák</i> ↘ <i>nīēr</i> ↘ <i>aš</i> ↘ <i>nìkàm</i> ^(e) ↗ <i>nèr</i> ↘ <i>ḡ</i> ⁿ <i>dò</i> ↘ <i>vė.sė</i> ↘ <i>iškūōi</i> ↗ <i>po</i> ↘ <i>tou</i> ↘ <i>mė.šk</i> ↗ – <i>nīēr</i> <i>nieks</i> ↗ <i>nerá.d</i> ↘ [124 6] ‘Na ir parėjo namo, ta Onelė sako, nēr aš niekur nerandu, visi ieškojo po tą mišką – nēr, niekas nerado‘	057) <i>Mēs</i> <i>tus</i> <i>grūds</i> <i>susibėrdavuum</i> <i>i</i> <i>terbels</i> , <i>pasirėšdavuum</i> <i>pu</i> <i>kaklu</i> <i>i</i> <u><i>barstīdavuum</i></u> , <u><i>sīedavuum</i></u> <u><i>pu</i></u> <u><i>vėsus</i></u> <u><i>laukus</i></u> ‘Mes tuos grūdus susiberdavom į terbeles ⁸³ , pasirišdavos po kaklu ir barstydavom, sėdavo po visus laukus‘
62) <i>ē.sē(m)</i> ↗ <i>mes</i> ↘ <i>vēs</i> ^s <i>ve</i> ↘ <i>iziet</i> ↘ <i>kó.r</i> ↗ <i>anėi</i> ↘ <i>čæ</i> <i>bīēr</i> ↘ <i>tėiv</i> ↘ <i>vēsė</i> <i>štribit'elē</i> ↗ <i>tən</i> ↘ <i>izb'ėgūoi</i> ↗ <i>bī.šk</i> ↗ <u><i>po</i></u> <u><i>tās</i></u> <u><i>pėiv'si</i></u> <u><i>vá.kšćūo</i></u> [157 28] ‘Eisim mes visi veizėti, kur anie čia bėra. Tie visi sribiteliai ⁸⁴ ten išbėgiojo biškį po tas pievas vaikščioja‘	058) <i>Vėinās</i> <i>metās</i> <i>i</i> <i>tū</i> <i>gribu</i> <i>kėik</i> <i>nuor</i> , <i>o</i> <i>kėtās</i> <u><i>vāžinēsi</i></u> <u><i>pu</i></u> <u><i>mėškus</i></u> , <i>vėin</i> <i>kiuoc</i> <i>je</i> <i>prisirīnks</i> , <i>ta</i> <i>gerā</i> ‘Vienais metais yra tų grybų kiek nori, o kitais važinėsi po miškus, vieną kioci ⁸⁵ jei pririnksi, tai gerai‘
63) <i>er</i> ↘ <i>ėi(s)</i> ↗ <i>sá.k</i> ^a <i>tən</i> ↘ <u><i>po</i></u> <u><i>tus</i></u> <u><i>lā.u.kūs</i></u> <u><i>pò</i></u> ↘ <u><i>dė.rv</i>^s</u> <u><i>vá.kšćūos</i></u> [49 6] ‘Ir eis, sako, ten po tuos laukus, po dirvas vaikščios‘	059) <i>Eso</i> <i>i</i> <i>aš</i> <i>gānīusi</i> [karves], <u><i>paleisdavau</i></u> <u><i>pu</i></u> <u><i>laukus</i></u> <i>i</i> <i>gainiuok</i> <i>paskiau</i> ‘Esu ir aš ganiusi, paleisdavau po laukus ir gainio paskui‘

14 lentelė

⁸³ Terba – maišas.

⁸⁴ Sribitelis – sribas.

⁸⁵ Kiocis – krepšys.

Pastebėta, kad vienu atveju vartotojas gali turėti omenyje konkretų landšafto regioną, pavyzdžiui:

64) *no_tuoks_kuot̃s̃ bō.u^a | padarî-ts | e_tuokî ve.rvé.l^e | e_tuokî | jau_tam_tèkrà | pàdè.rptàr | iš.mé.d^e || no_únr_túo | pàrèš_ | no_er_tē.p | e_dóusēm | e_kólsēm || pu_kloun^a | pasęsklēisēm | ten_dá.ržinîē | r^uðkũō [189 7]*

‘Na toks kotas buvo padarytas ir tokia virvelė, tokia jau tam tikra, padirbta iš medžio. Na ant to pariši ir taip ir duosim, ir kulsim. Po kluoną pasiskleisim ten, daržinėj tokioj‘

Šiuo atveju netgi detalizuojama, kad paskisleis grūdus po kluoną daržinėj. Kontekstas leidžia suprasti, kad turimas omenyje vienas ir konkretus landšafto regionas. Tačiau yra atvejų, kai landšafto regionai vartojami daugiskaita. Tada vartotojas turi omenyje ne vieną ir ne konkretų regioną, o kelis skirtingus, kitaip tariant, trajektorius juda iš vieno į kitą, iš vieno į kitą:

65) *çñksîãus | męškũ.s | reikē.î^r pù | męškũs_vaz̃out^e | pá.ršâl^t – dabã.r | niēr\kõ.r | žė.imūos mètò | kõ.r_beva'žout^e [219 32]*

‘Anksčiausiai miškuose, reikėjo po miškus važiuot per šaltį, dabar nėra kur žiemos metu kur bevažiuot‘

65) pavyzdyje trajektorius juda iš vieno miško į kitą. Toks judėjimas apima platesnį lauką, nei vien judėjimą orientyro viduje, nes tokiais atvejais trajektorius juda orientyro viduje, tada keliauja į kitą orientyrą, vėl juda jo viduje, tada keliauja dar į kitą ir taip toliau.

Pavyzdžiai rodo, kad trimatę erdvę gali realizuoti **patalpos**:

66) *wo_ná.kt̃ | lô.b | ē.s | kratî.t^e mōn' vęskõu || pòr vėsàs | klîetîs | vęskũu || rē.k sò_ràktâ.s_ēit̃ | e_kratî.t^e [31 1]*

‘O naktį liob eis kratyt man viską. Po visas klėtis viską. Reikia su raktais eiti ir kratyti‘

060) *Tou triušî noriej jau vēžt paskērst, ta bruols bov pakavuojs anou. Pu vės kūt išēiškuojum, tēp i neraduom. I dabā nežēnau, kor uns pakavuojs tou triuš.*

‘Tą triušį norėjo jau vežti paskersti, tai brolis buvo pakavojęs⁸⁶ aną. Po visą kūtę išieškojom, taip ir neradom. Ir dabar nežinau, kur anas pakavojo tą triušį‘

Tarminė medžiaga rodo, kad trajektorius gali judėti orientyro viduje, kai šis yra **geografinis regionas**:

⁸⁶ Pakavoti – paslėpti.

67) *bèkûon^s papj^oâut^(e) | jau_reikⁱêⁱ | dèdlê ↗ | pasekærauûot^e ↘ | ,tàmè_përma'méⁱ | kàrè ↘ || jûodau^(a) ↗ žondàrà | k^oaûràs^r nàktis | po kaimùs ↗ | er_èžgẽ_rst_kame | 'sòžvèks ↗ — nujûos^r | e_àtìms ↘ [60 12]*

‘Bekonus papjauti jau reikėjo dideliai pasikeravoti⁸⁷, tame pirmame yra kare. Jodavo – andarai kiauras naktis po kaimus ir išgirsi kame sužvengs, nujos ir atims‘

061) *Ai tòi kareivē vèsor čia anū būdav, pu vès Skoud vākščiudav*

‘Ai tie kareiviai, visur čia anų būdavo, po visą Skuodą vaikščiodavo‘

Įdomus trajektoriaus judėjimas **substancijose**. Šiuo atveju substancija suvokiama kaip trimatė erdvė, į kurią gali būti talpinamas trajektorius:

XLIX. *Jezufas milawfis waykšcioje po Mary* [83 17]

‘Jėzus myliausias vaikščiojo po marę‘

68) *rẽ-kr̃ izž^žuovjnt^e ↗ matâ | tou_šëin^a | v^oa.rti^t ↗ rẽ-k | krẽ-kt^e ↗ || vèsûok^u | po vèsûokès pèlkès ↗ bra.idi^t | ištrâukt^e ↗ — nèdôuk^r | dè.i.vè ↘ | aš_neženâu [39 2]*

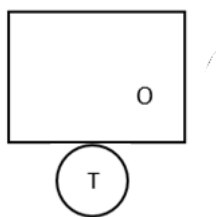
‘Reikia išdžiovint, matai, tą šieną vartyti reikia krėkti⁸⁸. Visokių po visokias pelkes braidyti, ištraukti, neduok Dieve, aš nežinau.‘

XLIX pavyzdyje Jėzus vaikščioja *po marę*, vadinasi, yra įbridęs į vandenį, kurį vartotojas suvokia kaip talpyklą. 68) pavyzdyje vaizduojamas jau minėtas platesnės apimties vidinis judėjimas, kai judama ne viename orientyre, bet keliuose. Čia taip pat trajektorius braido po vandenį kaip po talpyklą. Abu atvejus jungia *gylis* konceptas. Tiesa, neaišku, kaip Jėzus vaikščiojo *po marę*, ar jo kojos siekė dugną, bet paprastai tokiose situacijose būtų galima manyti, kad jis liečia dugną ir iki kaž kurios vietos yra apsemtas vandens. Antroje situacijoje gylis yra daug mažesnis, kadangi paprastai pelkės būna seklesnės už mares.

Analizuojamoje medžiagoje taip pat rasta pavyzdžių, kai **trajektorius juda po orientyru**. Šiuo atveju tarp erdvinės scenos dalyvių gali būti sąlytis, bet gali jo ir nebūti. Jei nėra, tada trajektorius lokalizuojamas vietoje po orientyru, jei yra, tada liečiasi ne trajektoriaus apatinė briauna ir orientyro viršutinė, bet priešingai – trajektoriaus viršutinė ir orientyro apatinė (17 paveikslas). Tokios situacijos realizuojamos prielinksnine konstrukcija *pu / po + Instr / Dat*.

⁸⁷ Keravoti – saugoti.

⁸⁸ Krėkti – krėsti.

17 pav. Trajektoriaus judėjimas po orientyru

69) $v\grave{e}s^a(s)r\ \acute{s}\acute{e}.i.m\grave{a}s\ \nearrow$ [šaudė] | $v\acute{a}.i.k\grave{u}s\ \nearrow$ mažus } $j\grave{e}\ \nearrow$ | $bee\check{z}b\grave{u}s\ \nearrow$ kúoks \nearrow po líou^(a) \nearrow | palínd\acute{e}is \searrow kame \parallel nebi.pamatí $\cdot s\ \searrow$ \parallel s\acute{o}kap\acute{u}o(s)r\ \acute{z}m\acute{u}og\phi | $g\hat{i}.u^{(a)}\ \nearrow$ | $i_g\grave{a}bal\acute{e}l\acute{u}s$ [63 14]

‘Visas šeimas, vaikus mažus, beišbus koks po lova palindęs kame. Nebepamatys, sukapos žmogų gyvą į gabalėlius‘

062) *Tuos ciuoces mīnk down, o mēs sulīnduom pu stakliem i veiziejuomies*

‘Tos ciocės⁸⁹ minkė duoną, o mes sulindom po staklėmis ir veizėjomės‘

Tokių pavyzdžių rasta tik A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose. Daugiausia trajektorius juda po namų apyvokos daiktu (15 lentelė).

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
70) $\check{c}\acute{e}_t\acute{o}u_k\acute{o}š\acute{k}\acute{e}.l\acute{e}$ \cdot $n\grave{u}j\acute{i}em(\acute{e})\ \nearrow$ $\acute{s}\acute{i}r_t\acute{u}j\acute{a}u$ $\acute{e}r_ac\acute{e}g\acute{a}.u^{(a)}\ \searrow$ \parallel $n\acute{o}r$ $tei_t\acute{o}k\acute{o}š\acute{k}\acute{e}.l\acute{e}\ \nearrow$ $j\acute{i}em(\acute{e})r$ <u>$p\acute{a}.met(\acute{e})\ \nearrow$</u> <u>$po_p\acute{e}\acute{c}\acute{a}us\ \searrow$</u> $sud\acute{e}g\acute{e}.n(\acute{a})\ \searrow$ [116 1] ‘Če tą koskelę ⁹⁰ nuėmė, tuojau ir atsigavo. Na tie tą koskelę ėmė, pametė po pečium, sudegino‘	063) <i>Doun greitā sudžiūn, mam idiedav ī bliek, <u>pakēšdav</u> <u>pu pečiu</u>, ka tēp greitā nesudžiūtom</i> ‘Duona greitai sudžiūna, mama įdėdavo į blieką ⁹¹ , pakišdavo po pečiu, kad taip greit nesudžiūtų‘
71) $v\acute{e}sum\acute{e}t\ \searrow$ $p\acute{a}\ \acute{r}\acute{z}\acute{e}gn\acute{u}o(te)$ $tur\acute{i}esi$ \parallel $p\acute{e}.č\acute{o}\ \nearrow$ $p\acute{a}\ \acute{r}\acute{z}\acute{e}gn\acute{u}o(te)$ $tur\acute{i}esi$ \parallel <u>$ki.\acute{s}\acute{i}r$</u> <u>$pu_p\acute{e}.č\acute{o}\ \nearrow$</u> – $turi_p\acute{a}\ \acute{r}\acute{z}\acute{e}gn\acute{u}ote\ \searrow$ $v\acute{e}sum\acute{e}t$ [50 6] ‘Visuomet peržegnoti turėsi. Pečių peržegnoti turėsi. Kiši po pečiu – turi peržegnoti visuomet‘	064) <i>Pēln būdav, kor tik pasilēksi, <u>pu šalditovu</u>. <u>vēizi</u>, <u>pēls lākst</u></i> ‘Pilna būdavo, kur tik pasilenksi, po šaldytuvu, veizi, pelės laksto‘

15 lentelė

Apibendrinimas. Vertikalioji ašis ant / viduje / po parodo, koks įvairus gali būti trajektoriaus ir orientyro santykis. Kai trajektorius juda ant orientyro, išskiriama sąlyga: trajektorius

⁸⁹ Ciocė – teta, sena moteris.

⁹⁰ Koskelė – skarelė.

⁹¹ Blieka – skarda.

liečiasi su orientyru, o sąlytis gali būti trejopas: kai orientyras yra plokštuma, skysta konsistencija arba smaigalys. Tokios situacijos reiškiamos prielinksnine konstrukcija *ant / un(t) + Gen.*

Trajektorius gali judėti ant orientyro, kuris yra traktuojamas kaip dvimatė erdvė, plokštuma. Tokius atvejus prototipiškai realizuoja landšafto regionai. Kai trajektorius juda ant orientyro, kuris yra skystos konsistencijos, erdvinės scenos dalyvių sąlytį apima *gylio* konceptas. Tokius atvejus realizuoja lokalizacija substancijose, tiksliau, vandenyje. Taip pat trajektorius gali judėti ant orientyro, kuris yra smaigalys. Prototipiškai trajektorius tokiais atvejais yra lokalizuojamas ant daiktų.

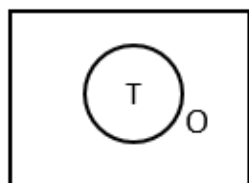
Trajektoriaus judėjimas orientyro viduje reiškiamas prielinksnine konstrukcija *po / pu + Acc.* Kad trajektorius galėtų judėti orientyro viduje, orientyras turi būti trijų dimensijų. Tai realizuoja lokalizacija patalpose, geografiniuose regionuose. Daugiausia situacijų analizuojamuose šaltiniuose, kai orientyras yra landšafto regionas. Atkreiptinas dėmesys į vartosenos formą: kai kalbėtojas pavartoja orientyrą vienaskaita, jis turi omeny vieną konkretų orientyrą, jei atsiranda daugiskaita, trajektoriaus judėjimas viduje praplečiamas, nes trajektorius pajuda viename orientyre, tada juda į kitą orientyrą, pajuda jo viduje ir t. t.

Judėjimas po orientyru reiškiamas prielinksnine konstrukcija *po / pu + Instr / Dat.* Trajektorius gali būti lokalizuojamas po orientyru, kai abu erdvinės scenos dalyviai nesiliečia. Jei liečiasi, vadinasi, sąlytis vyksta tarp trajektoriaus viršutinės briaunos ir orientyro apatinės. „Ziwate“ rasta labai mažai pavyzdžių, kad trajektorius būtų lokalizuojamas po orientyru, o A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose dažniausia trajektorius lokalizuojamas po *pečiumi*.

Statika

Viduje

Paprastai trajektoriaus lokalizacija orientyro viduje galima tik su judėjimo veiksmoždziais. Nei A. Girdenio tekстыne, nei ekspedicijos įrašuose nerasta pavyzdžių, kad trajektorius būtų lokalizuojamas orientyro viduje ir tokia situacija būtų išreikšta lokatyvine prielinksnine konstrukcija. Kitokia padėtis „Ziwate“. Jame rasta pavyzdžių, kai situacija yra statinė ir trajektorius yra orientyro viduje (18 paveikslas). Tiesa, tai nėra prototipiniai atvejai, vis vien daugiausia pavyzdžių, kai trajektorius lokalizuojamas orientyro viduje, yra su judėjimo veiksmoždziais, tačiau esamų pavyzdžių yra pakankamai, kad būtų galima sudaryti pogrupį.

18 pav. Trajektoriaus lokalizacija orientyro viduje

„Ziwate“ trajektoriaus lokalizacija orientyro viduje reiškia prielinksnine konstrukcija *ant + Gen*:

L. *Ano valgis buwa medus gyres atfyskirys nu fwieta jawniftie fawa*, [Jėzus] giwena ant anos gyres fu zwierymis [72 26]

‘Ano valgis buvo medus girios, atsiskyres nuo svieto⁹² jaunystėj savo, gyvena ant anos girios su žvėrimis‘

Pastebėta, kad „Ziwate“ trajektorius lokalizuojamas orientyro viduje prielinksnine konstrukcija tik tada, kai orientyras yra **landšafto regionas**. Tai reiškia, kad kalbėtojas suvokia tą regioną kaip trimatę erdvę, talpyklą, kurioje gali būti lokalizuojamas trajektorius. L pavyzdyje *giwena ant anos gyres* ‘gyveno ant anos girios’ ir parodo, kad giria yra suprantama kaip trimatė erdvė.

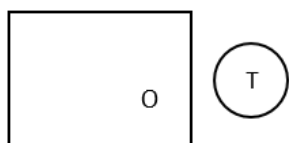
Apibendrinimas. Trajektoriaus lokalizacija orientyro viduje paprastai nereiškia prielinksninėmis konstrukcijomis, tačiau „Ziwate“ rasta pavyzdžių, kurie tarsi nurodo tokią sceną. Tokias situacijas būtų galima traktuoti ir pagal lokalizaciją ant orientyro, argumentuojant, kad giria yra plokštuma, ant kurios lokalizuojamas trajektorius. Tačiau iš tarminės medžiagos pavyzdžių labiau atrodo, kad norima nusakyti ne kaip lokalizaciją ant plokštumos, o kaip lokalizaciją tam tikroje talpoje. Minėti atvejai reiškiama prielinksnine konstrukcija *ant + Gen*.

⁹² Svietas – pasaulis, žmonės.

Prie / toliau

Trajektoriaus lokalizacija prie / toliau nuo orientyro yra gausiausia pavyzdžių. Šiuo atveju nurodoma, kad trajektorius ir orientyras yra nejudantys objektai, todėl jų lokalizacija – vieno šalia kito – yra nekintanti.

Lokalizacija prie orientyro reiškia, kad abu erdvinės scenos dalyviai yra netoli vienas nuo kito, tačiau tas nuotolis vertinamas subjektyviai. Pagal šią situaciją iš stebėtojo pozicijos abu, ir trajektorius, ir orientyras, stebėtojui yra matomi (19 paveikslas).

19 pav. Trajektoriaus lokalizacija prie orientyro

Trajektoriaus lokalizacija prie orientyro reiškia prielinksnine konstrukcija *pry / pri + Gen*:

LI. *Ta turieje feferi, kurey buwa wardas Maria, pawardie Magdalena, kuri fiedama pry koju Jezufa milawfe, klawfe žodziu jo [93 24]*

‘Ta turėjo seserį, kuriai buvo vardas Marija, pavardė Magdalena, kuri sėsdama prie kojų Jėzaus myliausio klausė žodžių jo‘

72) *nōr pàskāus ↗ | pàskāus | tad jau ka pradie ↗ | tad jau bō.u ↗ | e múoki.kl ↗ | ẽr | e čẽr šẽ.tã | pri šũos di žũos ↗ | naujũos s muoki.kl ↗ | ànàmẽr gâlẽ ↗ [199 18]*

‘Na paskui, paskui tad jau kai pradėjo, tad jau buvo ir mokykla, ir štai čia, prie šios didžiosios naujosios mokyklos, aname gale‘

065) *Čia i Orvidū sodib čia atveždav tank pasiveiziet, Orvidū sodib i pri Salontū*

‘Čia į Orvidų sodybą čia atveždavo tanką pasiveizėti, Orvidų sodyba yra prie Salantų‘

Tiesa, jau minėta, kad iš stebėtojo perspektyvos, trajektorius ir orientyras šalia orientyro turi būti matomi stebėtojui, tačiau kalbėtojas tą vietą gali dar konkretizuoti, pavyzdžiui, konstrukcija *pri pat + Gen*:

73) *noi_ons_nela.imingã ↗ | žõ.u ↘ || tẽn_pri_pat_kẽ.lẽ bõ.u ↗ | lî.(b)r | bõ.ur e_bõ.u ↗ | an_ tẽn_bar_s̃tî.t̃r | parã.pejẽ ↘ | jau_priklãũs ↘ [158 29]*

‘Anas nelaimingai žuvo. Ten, prie pat kelio buvo, liob buvo ir buvo ten Barstyčių parapijai jau priklausė‘

Trajektoriaus **lokalizacija toliau nuo orientyro** rodo situaciją, kai abu erdvinės scenos dalyviai yra nutolę vienas nuo kito. Šiuo atveju stebėtojas vieno iš erdvinės scenos dalyvių gali ir nematyti, tačiau jis vis tiek egzistuoja mentaliniame lygmenyje. Trajektoriaus lokalizacija toliau nuo orientyro reiškia prielinksnine konstrukcija *nu + Gen*:

74) *uṗ k̄ēik ↗ čē | ĩ·rL? || ĩrĩ·sr | kelúometrâ·\ nu skōud^a* [211 25]

‘O kiek čia yra? Trys kilometrai nuo Skuodo‘

066) *Čia kēik, nu Skoud trīs kiluometrā tier iki Latvējs sēins*

‘Čia kiek, nuo Skuodo trys kilometrai tēra iki Latvijos sienos‘

Lokalizacija toliau nuo orientyro gali būti dvejopa. Tai ypač matyti A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose. Vienu atveju trajektorius ir orientyras yra išsidėstę dimensiškai, kaip 74) pavyzdyje, kai matomas pradinis taškas ir galinis taškas. Kitu atveju rodoma priklausomybė:

067) *Mon vīrs ĩ nu Muosied. Čia prieš Muosied ĩ tuoks Tausū kaimiels. Iš tuos posēs*

‘Mano vyras yra nuo Mosėdžio. Čia, prieš Mosėdį, yra toks Tausų kaimelis. Iš tos pusės‘

Tokia situacija pavyzdžiuose aptinkama tik tada, kai trajektorius yra gyvas (pavyzdžiui, 067) pavyzdyje trajektorius yra *vyras*).

Pastebėta, kad A. Girdenio tekstyne paprastai toks trajektoriaus nuotolis nuo orientyro yra reiškiamas prielinksnine konstrukcija *nu + Gen*, taip parodoma, kad atskaitos taškas yra orientyras, tarsi žiūrima iš orientyro perspektyvos, trajektorius yra lokalizuojamas nuo orientyro. Ekspedicijos įrašuose rasta nemažai pavyzdžių su prielinksnine konstrukcija *iki + Gen*. Šiuo atveju atskaitos taškas yra trajektorius ir orientyras suvokiamas kaip nutolęs nuo trajektoriaus:

068) *Mēs gyvenom, tuoks šaltins ĩ verdous. Nikaduos nēsāt bovš čia ni vēns čia tam krašt? Tuoks ĩ verdous šaltins do kiluometrā iki Aleksandrējs*

‘Mes gyvenom, toks šaltinis yra verdantis. Niekada nesat buvęs čia nė vienas, čia, tame krašte? Toks yra verdantis šaltinis du kilometrai iki Aleksandrijos‘

Analizuojamojoje medžiagoje tiek trajektoriaus lokalizacijos prie orientyro, tiek toliau nuo orientyro atveju dažniausia pažintinė sritis yra **geografiniai regionai**:

LII. *Wyfy Biskupay, yr Farizeufzay židu, tynai buwa pri Bromos Miesta* [172 18]

‘Visi vyskupai ir farizeušai⁹³ žydų tenai buvo prie Bromos miesto‘

75) *uuo vīel' apėntâ·s † tēn nu múosiēde ↗ | ĩ·'túoks ↗ | kũ·lis ↘ | tuoks àkmōu* [54 10]

⁹³ Farizeušas – judėjų šalininkas.

‘Va vėl apentais ten, nuo Mosėdžio, yra toks kūlis⁹⁴, toks akmuo‘

069) *Tėik nu Saluntų iki Plungės ĩ dvėšim pėnk, tėik nu Skoud iki Saluntų y dvėšim pėnk*
[kilometrai]

‘Tiek nuo Salandų iki Plungės yra dvidešimt penki, tiek nuo Skuodo iki Salantų yra dvidešimt penki [kilometrai]‘

Apskritai tarminė medžiaga rodo, kad trajektorius gali būti lokalizuojamas prie arba toliau nuo orientyro, kuris fizinės erdvės atveju yra patalpa, augmenija, substancija, landšafto regionas arba daiktas. Tai įrodantys pavyzdžiai pateikti 16 lentelėje.

	„Ziwatas“	A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
Patalpa	-	76) <i>nò ↗ paskāu ġ.ηkštāur bò.ų^(a) vāĩšç^{vo}s ↗ pāškēur čė_reikōmš ↗ bō.ų^(a) susėtvⁱē^res <u>stuovēⁱt</u> <u>tuoks_raudūons</u> <u>nōms</u> ↘ <u>pri stuotė.l^s</u> [217 31] ‘Na paskui anksčiau buvo valsčius, paskui čia reikomas⁹⁵ buvo, susitvėręs stovėjo toks raudonas namas prie stotelės‘</i>	070) <i>Tās laikās <u>stoviej</u> <u>tuoks dīdils pamīnks pri</u> <u>mokīks</u>, bet kāp tik atgavom nepriklausomīb, nugriuov anou ‘Tais laikais stovėjo toks didelis paminklas prie mokyklos, bet kaip tik atgavom nepriklausomybę, nugriovė jį‘</i>
Augmenija	-	77) <i>išterá.ų^(a) ↗ — važōuk^{tr} ė_vėsk^(s)s ↘ ju(k)_kūožn^r vėin^(a) ↗ nepralēid^(a) ↘ čėt <u>bū.t^o</u> a_pūor^o ↗ trē.t^(a) <u>kėlūomėtr^u</u> ↘ čæ_pāt^v <u>pri kru.má.l^u</u> ↘ [225 40] ‘Išteiravo – važiuokit ir viskas, juk kožną vieną nepraleidžia, čia būtų ar porą, trejetą kilometrų, čia pat, prie krūmalių‘</i>	071) <i>Ka tik nusipėrkuom suod, čia <u>pri rėišot</u> <u>bov trīs</u> <u>vuobels</u> ‘Kai tik nusipirkom sodą, čia, prie riešuto, buvo trys obelys‘</i>

⁹⁴ Kūlis – akmuo.

⁹⁵ Raikomas – rajono komitetas.

Substancija	LIII. <u>Pry to pruda buwa</u> <i>tynay nekurfay žmogus,</i> <i>kurfay buwa par tris</i> <i>dešimtis metu yr</i> <i>afztunierius paraližiumi</i> <i>yfztyktas.</i> [91 9] ‘Prie to prūdo buvo tenai nekursai žmogus, kursai buvo per tris dešimtis metų ir aštuonerius paralyžiumi ištiktas’	78) <i>ju(g)_ka_tûoks ↗</i> <i>bò.ų^a ↗ taš_givènêms</i> <i>ĝârã·t</i> <i>‡ e_bò.ų^a ↘</i> <i>žẽĩm^a ↗</i> — <i>pri_prũ·d^a ↘</i> [192 10] ‘Juk kai toks buvo tas gyvenimas, gerai ir buvo žiema pri prūdo’	072) <u>Mon ta jau nepatĩnk</u> <u>guliet pri jũrs,</u> aš geriau <i>vãkšćiuojo,</i> pasirenko kokiũ <i>akmenuku suodou a</i> <i>kriauklieliu</i> ‘Man tai jau nepatinka gulėti prie jũros, aš geriau vaikšćioju, pasirenu kokių akmenukų sodui ar kriauklelių’
Landšafto regionas	-	79) <i>kap_krã.kes ↗</i> <i>no_ũuor</i> <i>tẽ·(p)_pra'sẽ.ded ↗</i> <i>tũjãur ‡</i> <i>pã(t) ↗_čã</i> <i>pri_pãkelĩes ↘</i> <i>tûoks ↗</i> <i>nẽr_tẽ·p</i> } <i>mažĩẽ.šnis ↘</i> <i>kã·p_čã_pri_'kẽ.lẽ</i> [54 10] ‘Kaip Krakės na va taip prasideda, tuojau pat čia, prie pakelės, toks ne taip mažesnis kaip čia, prie kelio’	073) <u>O tẽi laukã,</u> kor <u>bov</u> <u>pri kẽl,</u> ta pẽrms vags baisẽ <i>apdulkiẽdav,</i> ta tujs <i>pasiodẽnuom</i> ‘O tie laukai, kur buvo prie kelio, tai pirmos vagos baisiai apdulkiẽdavo, tai tujas pasiodinom’
Daiktas	LIV. <u>Ponas Jezufas</u> <i>yfzwyłktas yfz rubu be</i> <i>milaširdiftes, yr ftowieje</i> <i>nuwgas pry ftulpa po</i> <i>akymis wyfa fwieta</i> <i>giedingay</i> [200 12] ‘Ponas Jėzus, išvilktas iš rūbų be mielaširdystės ⁹⁶ , ir stovėjo nuogas prie	80) <i>no_e_kò.negs ↗</i> <i>vĩel ↘</i> <i>pasã.kẽ</i> <i>sã.kr</i> <i>tò_acẽgõlk-</i> <i>ã ↗</i> <i>nõĩr ‡</i> <i>acẽklã·pk ↗</i> <i>žvã.kẽr</i> <i>pasẽĩĩmk ↗</i> <i>e_gulĩek ↘</i> — <i>tẽn_klũ·pũokr ‡</i> <i>pri_grã.bãr_gã.l(a) ↘</i> [130 11] ‘Na ir kunigas vėl pasakė, sako, tu atsigulk, atsiklaupk, žvakę pasiimk ir gulėk ten, klūpok prie grabo galo’	074) <u>Ka jau žėnuodavau,</u> <u>ka tẽviels tor pareit,</u> <u>stoviedavau pri long i</u> <u>veiziedavaus,</u> kumet parẽs ‘Kai jau žinodavau, kad tėvelis turi pareiti, stovėdavai prie lango ir veizėdavaus, kuomet pareis’

⁹⁶ Mielaširdystė – gailestingumo.

	stulpo po akimis viso svieto gėdingai‘		
--	---	--	--

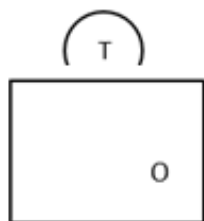
16 lentelė

Apibendrinimas. Trajektoriaus lokalizacija prie orientyro reiškia konstrukcija *pry / pri + Gen*. Jei norima lokaciją konkretizuoti, gali būti vartojama tikslinamoji konstrukcija *pri pat + Gen*. Kai trajektorius lokalizuojamas prie orientyro, stebėtojas turi matyti abu erdvinės scenos dalyvius.

Prototipiškai trajektoriaus lokalizacija toliau nuo orientyro reiškia prielinksnine konstrukcija *nu + Gen*. Šiuo atveju vienas erdvinės scenos dalyvis gali būti stebėtojui ir nematomas, tačiau abu turi egzistuoti mentaliniame lygmenyje. Kai trajektorius lokalizuojamas toliau nuo orientyro, atskaitos taškas yra orientyras ir trajektorius lokalizuojamas iš jo perspektyvos. Tačiau gali būti ir atvirkščiai – atskaitos taškas gali būti trajektorius, nuo kurio žvelgiama į nutolusį orientyrą. Tada atsiranda prielinksninė konstrukcija *iki + Gen*, būdinga pavyzdžiams iš ekspedicijos.

Už

Šis poskyris neanalizuojamas pagal ašį prieš / už, kadangi atvejų, kad trajektorius būtų lokalizuojamas prieš orientyrą ir būtų statinės būsenos nerasta nei „Ziwate“, nei A. Girdenio tekstyne, nei ekspedicijos įrašuose. Analizuojami pavyzdžiai, kai trajektorius yra **lokalizuojamas už orientyro**. Šiuo atveju iš stebėtojo pozicijos arčiau jo yra orientyras, o trajektorius lokalizuojamas toliau – už orientyro. Vadinasi, orientyras užstoja bent dalį trajektoriaus (20 paveikslas). Tai įrodančių pavyzdžių rasta A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose.

20 pav. Trajektoriaus lokalizacija už orientyro

Trajektoriaus lokalizacija už orientyro reiškia prielinksnine konstrukcija *už + Gen / Dat*:

81) *nuorėjâur bi.ški | šėik_tėikr | jau_prasėmuoki_tė | àkìsr atkàstėis | tad_aš_vėcpėlie | tàs | kã.torzdėšimtìs | kėluometru | už_priėkolė | dâ-r [198 18]*

‘Norėjau biškį, šiek tiek jau prasimokyti, akis atsikasti, tad aš Vecpilyje, tas yra keturiasdešimt kilometrų už Priekulės dar‘

075) *Mon pėrmuoj tievėšk ta ī Trubakiūs, tas ī kuok dvīlėk kėluometru už Skoud*

‘Mano pirmoji tėviškė tai yra Trūbakiuose, tas yra kokie dvylika kilometrų už Skuodo‘

Vartotojai dažniausia trajektorijų lokalizuoja už **geografinių regionų**. Beveik visi rasti pavyzdžiai dar yra ir su patikslinimu, kiek toli už geografinio regiono trajektorius lokalizuojamas. Tokių pavyzdžių pateikta 17 lentelėje.

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
<p>82) <i>nò ↗ ę tad matâ àtšunt^{er} kė.t^(a) ↗ 'jje ↘ tùjâu išrá.š^{er} išlêid^(a) ↘ 'õi ↘ tūolêi ↘ <u>uš priekulê ↗ dvèdëšim^(t^e) pė.ŋkê^r kėluometrâ nūodegu ↗ dvâ.rs ten bô.u^(a)</u> [201 19]</i></p> <p>‘Na ir tada, matai, atsiuntė kitą, tuojau išrašė, išleido. Oi toli, už Priekulės dvidešimt penki kilometrai Nuodegų dvaras ten buvo‘</p>	<p>076) <i>Iš šuokiu baisė būdav pareit, <u>už Muosiediou</u> pos kiluometr unt Salontū kėl vėin tep i <u>nudauž i</u></i></p> <p>‘Iš šokių baisu būdavo pareiti, už Mosiedžio pusę kilometro ant Salantų kelio vieną taip ir nudaužę yra‘</p>
<p>83) <i>ę pàst paŧ <u>bažnĳ.č^e</u> ↗ tē.p.ne'tūolêi ↗ <u>bô.u^(a)</u> ↘ pò.s^{er} kėluometr^(a) ↗ <u>už miēstôu</u> ↘ ná.ujukū.s ↘ tēn [28 1]</i></p> <p>‘Ir pati bažnyčia taip netoli buvo, pusę kilometro už miesto, Naujukuose‘</p>	<p>077) <i>Daug esām kielēis, pu tuo i Narvīdiūs esām givēn, čia <u>tuoks kaimiēls</u> šeš kėluometrā <u>už Skoud</u></i></p> <p>‘Daug esame kėlėsi, po to ir Narvydžiuose esame gyvenę, čia toks kaimelis, šeši kilometrai už Skuodo‘</p>

17 lentelė

Apibendrinimas. Trajektoriaus lokalizacija už orientyro reiškia prielinksnine konstrukcija *už + Gen / Dat*. Dažniausia tokia lokalizacija vyksta už geografinių regionų, norint sukonkretinti nurodant vietą. Kiti rasti atvejai yra pavieniai ir nesudaro tikslinių grupių, todėl jie neišskirti. „Ziwate“ tokių pavyzdžių nerasta.

Ant / po

Apie vertikalią ašį – trajektoriaus lokalizaciją ant orientyro arba po juo – jau kalbėta skyrelyje su judėjimo veiksmoždziais. Ten buvo svarbu judėjimas šia vertikalia ašimi, o šiuo atveju svarbi statika – būseną ant orientyro arba po juo.

Kai **trajektorius yra lokalizuojamas ant orientyro**, atsiranda prielinksninė konstrukcija *ant / un(t) + Gen*:

LV. *Jezufas milawfis apylfys kielie, ant fzulvny ylfieje kalbiedamas fu Motryfzky Samarytonku* [75 19]

‘Jėzus myliausias apilsęs kėlė, ant šulinio išsėjos, kalbėdamas su motriška samarytonka⁹⁷‘

84) *kap_tei_velñûkâ·r supĩ·k² ↗ | ten_ęšėbá·r² ↗ | tẽ·pr | tuo_malú·ninĩjk² ↗ | bó·ur
unt_vė·ršò ↗ | dã·u(g)r | grú·dũ ↘ || tẽ·pr_tei_velnòkâ· ↗ | w°á·kar² | nué.ĩ² ↗ | tuş·grú·dùs | susipĩ·l² i_tẽ·rb² ↗
| ę_pã·rñęš^(e) ↗ [147 22]*

‘Kaip tie velniukai supyko ten, išsibarė, taip to malūnininko buvo ant viršaus daug grūdų. Taip tie velniukai vakare nuėjo tuos grūdus susipylė į terbą ir parnešė‘

078) *pas močiut unt stāl vės laik būdav saldainiu, tik nedresau prašīt*

‘Pas močiutę ant stalo visą laiką būdavo saldainių, tik nedrįsau prašyt‘

Su judėjimo veiksmoždziais trajektorius buvo lokalizuojamas ant plokštumos, skystos konsistencijos ir apvalios formos / smaigalio. Būsenos atveju atsiranda dvinarė sistema: trajektoriaus lokalizacija ant plokštumos ir ant skystos konsistencijos. Keli pavyzdžiai, įrodantys, kad trajektorius gali būti lokalizuojamas ant **plokštumos**:

LVI. *Tujaw ant žiemes par pule, o apalpufi, [Marija] ylgay ant anos žiemes gulieje
apmyrufi. [176 15]*

‘Tuoju ant žemės parpuolė, o apalpusi ilgai ant anos žemės gulėjo apmirusi‘

85) *nò·bò·ur | tuoks_nèblūoxs | kañĩ·ė·l̃s ↗ | tuoks_muósiedĩ· ↗_ĩ·r | àxmenũ·r | muzĩejòs ↘
|| nò·er_àš̃ | prad̃·ė·jâu ↗ čę·ta.isĩ·t^(e) | vė.š̃t^(e) | á·xminis ↗ | ĩ·r | ǰ⁽ⁿ⁾s_unt mó.n^(o) | žëm^(e) ↗ | ir_ĩ ↘ dâ·r [282
3]*

‘Na buvo toks neblogas kalnelis, toks Mosėdy yra Akmenų muziejus. Na ir aš pradėjau čia taisyti, vežti akmenis ir anas ant mano žemės ir yra dar‘

079) *Ka dā givenuom Narvīdiūs, ta vakā būdam baisē laukdavuom vāsars. Kuožn dēin tumet galiedavā guliet unt žolies i niek nedėrbt.*

‘Kai dar gyvenom Narvydžiuose, tai, vaikai būdami, baisiai laukdavom vasaros. Kožną dieną tuomet galėdavai gulėt ant žolės ir nieko nedirbt‘

Taip pat trajektorius gali būti lokalizuojamas ant **skystos konsistencijos**, bet tokių pavyzdžių rasta tik A. Girdenio tekstyne:

86) *ānglu ↗ | karėnē·r lá.ivã ↗ | stovĩ·ė·ĩ ↗ | uñ_jũ·rò ↘ [202 19]*

⁹⁷ Samarytonka – samarietė.

‘Anglų kariniai laivai stovėjo ant jūros’

Kai **trajektorius yra lokalizuojamas po orientyru**, tokia situacija reiškia prielinksnine konstrukcija *pu / puo + Instr.* „Ziwate“ tokių atvejų nerasta, bet buvo A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose:

87) *tîeṽs* ↗ | *tu,rîei(e)ṽ_ē_’kòlamō_īē* ↗ | *ē lènũ* ↗ *mènamō_īē* | *sá.ṽ(a)ṽ* † | *sá.ṽ(a)ṽ turîēiē* | *jau_turîēiē* ↘ | *má.šinás* || *sá.ṽ(a)ṽ* † | *â_rklūs* ↗ *turîēiē* | *ē_sá.ṽ(a)ṽ* † | *má.šin(a)ṽ* || *ē_tûokē* ↗ | *má.šin(a)ṽ* ↗ *dē.lē* | *bō.ṽar pasidē_rbēs* ↗ | *ēš_mé.dē* ↘ || *ēr* | *puo stûoga* ↘ | *bō.ṽ(a)* [38 2]

‘Tėvas turėjo kulią ir linų minamąją savo, savo turėjo, jau turėjo mašinas. Savo arklius turėjo ir savo mašiną. Ir tokią didelę buvo pasidirbęs iš medžio ir po stogu buvo’

080) *Aš ta jau ka tas kvietkels miegsto, ta monėi vės laik čia pu longu tor augt*

‘Aš tai jau kai tas kvietkeles⁹⁸ mėgstum tai man visą laiką čia, po langais, turi augt’

Kaip matyti iš pavyzdžių, trajektorius dažniausia lokalizuojamas po objektu, namo dalimi. 87) pavyzdyje ta dalis yra stogas, po kuriuo yra mašina. 080) pavyzdyje situacija šiek tiek sudėtingesnė. Formaliai situacija išreikšta, tarsi trajektorius, *kvietkelės*, būtų po orientyru, langu, tačiau įsivaizduojant namą suvokiama, kad *po langu* ištis yra namo dalis. Šiuo atveju trajektorių būtų galima traktuoti kaip esantį prie orientyro, tačiau iš stebėtojo perspektyvos trajektorius yra išsidėstęs žemiau lango – iškišus galvą pro langą, galima matyti gėles, kurios auga apačioje, tad dėl šios perspektyvos pasirinkta tokius pavyzdžius vis vien skirti prie lokalizacijos po orientyru.

Apibendrinimas. Trajektoriaus lokalizacija ant orientyro reiškia prielinksnine konstrukcija *ant / un(t) + Gen.* Tokiu atveju trajektorius gali būti lokalizuojamas ant plokštumos, kuri prototipiškai yra landšafto regionas, ir ant skystos konsistencijos, kuri yra substancija. Pastarųjų pavyzdžių rasta tik A. Girdenio tekstyne.

Trajektoriaus lokalizacija po orientyru reiškia prielinksnine konstrukcija *pu / puo + Instr.* Pavydžių rasta A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose.

⁹⁸ Kvietkelė – gėlelė.

Socialinė erdvė

Socialinė erdvė šiame darbe suvokiama remiantis opozicija gyvas : negyvas. Pagrindinį opozicijos narį padeda identifikuoti jo savybė – gyvumas. Remiantis šia savybe išskiriama pagrindinė sąlyga – žmogus. Trajektoriui aktualizuoti orientyras turi būti asmuo arba bendruomenė. Lokatyvinėse prielinksninėse konstrukcijose su socialine erdve susijęs orientyras nekontroliuoja veiksmo – jį veikia išorinės situacijos. Būtent todėl orientyras yra identifikuojamas pagal egocentrinį tašką (Kardelytė-Grinevičienė, 2014: 98; Mikulskas, 2015: 163; Coventry Kenny, Simon, Garrod, 2003: 15).

Aiškliai atsiskyrė dvi grupės. Viena – kai trajektorius dimensiškai yra lokalizuojamas socialinėje erdvėje, tokią lokalizaciją erdvėje galima pavadinti trajektoriaus lokalizacija prie orientyro, kita – kai dimensiniai požymiai yra visai nesvarbūs, nes trajektoriaus lokalizacija yra visai kitokios reikšmės. Šią lokalizaciją galima skirstyti į orientyro aplankymą ir buvimą jo globoje.

Prie

Pastebima, kad „Ziwate“ situacijų su prielinksninėmis konstrukcijomis įvairovė daug didesnė nei kituose nagrinėjamuose šaltiniuose. Vienintelis pogrupis, kuriame rasta situacijų visuose trijuose šaltiniuose, yra **trajektoriaus lokalizacija prie orientyro**. Kai trajektorius yra lokalizuojamas prie orientyro, kuris nors ir yra gyvas, suvokiamas kaip fizinis objektas. Tarminė medžiaga rodo, kad trajektoriaus lokalizacija prie orientyro reiškia prielinksninę konstrukciją *pri / pry + Gen*:

LVII. *Pradijys nu wakara, iki toley meldies yr tynay* [Jėzus] artynofy pry Mokityniu [83 25]

‘Pradėjęs nuo vakaro iki tolei meldėsi ir tenai artinosi prie mokytinių’

88) *paskou pá rdê rb^ar | par nāujⁱ | ta čæ bō. ū^a | pri žilīnšk^e | čæ pri susīed^a | bažnī. č^e tōu padā. r^e* [182 1]

‘Paskui perdirbo per naujo. Tai čia buvo prie Žilinksnių, čia, prie susiedų, bažnyčia tą padarė’

081) *Ka tik išgērsdavau tus šaudimus, užkārt biegdavau pri māms slieptēis*

‘Kai tik išgirdavau tuos šaudymus, užkart bėgdavau prie mamos slėptis’

LVII pavyzdyje Jėzus artinasi prie *mokytinių*. Įsivaizduojama situacija, kaip jis eina prie jų, vadinasi, kaip prie fizinio objekto. 88) pavyzdyje taip pat matyti, kad bažnyčia buvo pastatyta prie Žilinskių, vadinasi, prie vietos, kur gyvena Žilinskiai. 081) pavyzdyje mama irgi suvokiama kaip fizinis objektas, kadangi trajektorius atbėgo prie jos kaip prie fizinio objekto slėptis.

Periferiniai atvejai

Atskirai aptartini keli pogrupiai, kuriuos galima sudaryti tik remiantis „Ziwato“ pavyzdžiais. Tokie atvejai iš šiandienos perspektyvos atrodo neprototipiniai, tačiau iš pavyzdžių gausos „Ziwate“ galima teigti, kad ano meto atžvilgiu jie galėjo būti visiškai prototipiniai. Vienas tokių pogrupių – **trajektorias lokalizacija tarp orientyro**. Tokia lokalizacija reiškiamą prielinksnine konstrukcija *terp + Gen* ir galima, kai orientyrą sudaro bendruomenė ar grupė žmonių. LVIII pavyzdyje orientyras yra bendruomenė, žydai, o situacijoje vaizduojama, kaip Jėzus jau nebevaikščiojo tarp jų:

LVIII. *Ponas Jezufas jaw ne waykšćioje publiczny terp židu, ale eje y Miefta Efraim, yr giwena tynay fu Motinu sawa milawfy* [109 18]

‘Ponas Jėzus jau nevaikščiojo publicnai⁹⁹ tarp žydų, ale ėjo į miestą Efraim ir gyveno tenai su motina savo myliausia‘

„Ziwate“ rasta pavyzdžių, rodančių, kad **trajektorias** gali būti **lokalizuojamas prieš orientyrą**. Šiuo atveju orientyras gali būti ir asmuo, ir bendruomenė. Tokios situacijos reiškiamos prielinksnine konstrukcija *prifz + Acc*. LIX pavyzdyje trajektorias, seserys, klaupiasi prieš Jėzų. Stebėtoji iš bet kurios pozicijos atrodys, kad ervdinės scenos dalyviai yra vienas priešais kitą, nes socialinės erdvės atveju jie yra atsisukę vienas į kitą – akis į akį. Tai pagrindžia ir LX pavyzdys, kuriame Marija atsistoja prieš Jėzų. Jų akys susitinka, vadinasi iš bet kurios pozicijos stebėtojas vis vien matys juos vieną priešais kitą.

LIX. *feferis prifz Pona Jezufa pakarney klawpufios diekawoie* [108 12]

‘Seserys prieš poną Jėzų pakarniai¹⁰⁰ klaupusios dėkavojo¹⁰¹‘

LX. *Maria stojufis prifz Jezufa teyp jem tare: Pony uwożok, jog fzytay fefu muna parleyd mun wyina slūżity* [94 3]

‘Marija, stojusis prieš Jėzų, taip jam tarė: pone, uvożok¹⁰², jog šitai sesė mano perleido man vieną slūżyti¹⁰³‘

„Ziwate“ galima išskirti ir dar vieną pogrupį, kuris iš šių dienų perspektyvos atrodo visiškai neprototipinis. Tai kryptingas veiksmas, kai **trajektorias žiūri į orientyrą**. Tokios situacijos reiškiamos prielinksnine konstrukcija *ant + Gen*:

⁹⁹ Publicnai – viešai.

¹⁰⁰ Pakarniai – nuolankiai.

¹⁰¹ Dėkavoti – dėkoti.

¹⁰² Uvożoti – matyti, gerbti.

¹⁰³ Slūżyti – tarnauti.

LXI. *Weyziek ant Pona Jezufa kaypo loskaway yr milafzyrdingay kiętey wys, pazwalidamas anay pagal nora jos* [70 23]

‘Veizėk ant pono Jėzaus, kaip loskavai¹⁰⁴ ir mielaširdingai kentei vis, pazvalydamas¹⁰⁵ anai pagal norą jos‘

LXII. *Milawfis Jezufas P. weyzieje ant Apafztaļu fawa milafzyrdingay.* [93 12]

‘Myliusias Jėzus veizėjo ant apaštalų savo mielaširdingai‘

Aplankymas. Kai trajektoriaus ir orientyro santykiai yra grindžiami trumpalaikiais ryšiais, trajektorius šalia orientyro reikšmė gali būti įvardijama kaip aplankymas. Šiuo atveju gyvumo požymį turi abu – trajektorius ir orientyras, tačiau nebesvarbūs dimensiniai požymiai. Aplankymo atveju trajektorius šalia orientyro yra lokalizuojamas tada, kai vienas trumpam laiko tarpui ateina pas kitą kokius nors tikslu: pasisvečiuoti, paslaugyti, aplankyti. Tokių pavyzdžių nerasta „Ziwate“, tačiau buvo A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose. Aplankymo atvejai realizuojami lokatyvinėmis prielinksninėmis konstrukcijomis *pri + Dat / Gen; pas + Acc*:

89) *nere·kię·ię\ mę·rtę || vø_ka_mę.rę↗ | ku_padari·si↘ || sę·rg(ə)↗ sę·rg(ə) | nùvež̃âu↗ pri dá.ktar(ə)_jāu | nø_ę_pasá.kę↘* [192 9]

‘Nereikėjo mirti, o kai mirė, ką padarysi. Sirgo, sirgo, nuvežiau prie daktaro jau, na ir pasakė‘

082) *Trīs arklē tokēi isiot bov, ta išvežiem pas Skoud klebuon*

‘Trys arkliai tokie įsiutę buvo, tai išvežėm pas Skuodo kleboną‘

Trumpalaikius santykius tarminėje medžiagoje realizuoja atvejai, kuriuos vienija konceptas *sveikata*. Daugiau tokių pavyzdžių pateikta 18 lentelėje.

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
90) <i>bø.ų(a)↗ jau suž̃û·ųę↗ } nø_ę_ęjâu↘ vęn↗ vęn ę_ęjâu↘ vęn↗ ęjâu nø_sàkâu kã·p↗ <u>aš_pri legũone</u> <u>parēišo</u>↗ bē↘_va.istũ</i> [192 9]	083) <i>O <u>pri gĩdituoj</u> tēp lēngvā <u>nepriēisi</u>, rēk dabā juk prieš mienes mažiausē užsirašāt, ka priimtom, vargē da i pu tuo mienes gausi</i>

¹⁰⁴ Loskavai – maloningai, dosniai.

¹⁰⁵ Pazvalyti – leisti.

‘Buvo jau sudžiūvęs, na irėjau. Vien, vien irėjau. Vienėjau, na, sakau, kaip aš prie ligionio pareisio be vaistų‘	‘O prie gydytojo taip lengvai neprieisi, reikia dabar juk prieš mėnesį mažiausiai užsirašyti, kad priimtų, vargiai dar ir po to mėnesio gausi‘
91) <i>sá.k(a) tō.nežēnâ ka.pr.ɔns.tou.lė.g(a) tō.r nūjė uns.ten.pri.dā.ktar(a) jau.bō.u(a) nēsveê.ks</i> [192 9] ‘Sako, tu nežinai, kaip anas tą ligą turi. Anas ten prie daktaro jau buvo nesveikas‘	084) <i>Aš ta neso bov pas dāktar, va torio šētās geriaus vaistā, nesergo, ni kou, a ragausētāu?</i> ‘Aš tai nesu buvęs pas daktarą, va, turiu štai geriausi vaistai, nesergu, nei ką, ar ragausit?‘

18 lentelė

Analizuotoje medžiagoje yra pavyzdžių, kai orientyras yra pats kalbėtojas. Tokiais atvejais prielinksninėse konstrukcijose orientyras reiškiamas įvardinėmis leksemomis (19 lentelė).

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
92) <i>no.bi.ški buvūou i.ká.pš isidiēioš ta.palė.kē dā ne.kū tâu — pradieje ná.kti jīmt laūkūon bet.pri.mū.s tu.bō.u jau.tu.karēiv</i> [182 1] Na biškį buvom į kapšį ¹⁰⁶ įsidėjusios. Tai paliko dar. Ne, ką tau, pradėjo naktį imt laukan, bet prie mūsų tų buvo jau tų kareivių‘	085) <i>An išvažiāv i Kretīng, o parvažioudam i užėj pri monēi</i> ‘Ana išvažiuo į Kretingą, o parvažiuodama ir užėjo prie manęs‘
93) <i>nē [kareiviai] pri.mū.s neatė.ī čæ.bō.u bō.u čæ.vá.kščūoi be(t).tik.pri.vėdōms neijė.ī — bō.u aplī.ɣkōu</i> [188 6] ‘Ne, prie mūsų neatėjo. Čia buvo, buvo, čia vaikščiojo, bet tik prie vedoms neįėjo, buvo aplinkui‘	086) <i>Aš anus [karius] bovau sustābds. Atvažiāv mons eiškuot, māms nebibov, aš laukūs dērbau kolkuoz, atēj pas mun</i> ‘Anus buvau sustabdęs, Atvažiuo manęs ieškot, mamos nebebuvo, aš laukuose dirbau kolkoze, atėjo pas mane‘

19 lentelė

¹⁰⁶ Kapšis – maišelis.

Globa. Kitas atvejis, kai trajektorias ir orientyro santykiai remiasi ilgalaikiškumu, žymi trajektorias būseną žmogaus globoje, tiksliau, nurodo, kur trajektorias dirba arba jo gyvenamąją vietą. Tokios situacijos taip pat reiškiamos prielinksninėmis konstrukcijomis *pri + Dat / Gen; pas + Acc*:

94) *ka_mes_áugúom̃ | pri_mámâ. ↗ kad_áugúom | lûob_šëin^a ↗ uñdies ↗ | er_àpdëj^(k)s ↗ | sò_↓_tò_jau* [185 2]

‘Kai mes augom prie mamos, kad augom, liob šieno antdës ir apdengs su tuo jau‘

087) *Aš_ta_augau_pas_močiut, nes_téviel_bov_išvėž_i_Sibër, o_māms_jau_nebturiejau*

‘Aš tai augau pas močiutę, nes tėvelį išvežė į Sibirą, o mamos jau nebeturėjau‘

Trajektorias ir orientyro santykių ilgalaikiškumas remiasi konceptu *giminės*. Tokiais atvejais dažniausiai trajektorias lokalizuojamas prie / pas orientyrą, kuris yra giminaitis. Daugiau pavyzdžių pateikta 20 lentelėje.

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
<p>95) <i>aš_tíviškîe ↓ pas_tíevùs̃ °áugáu ↗ er_pàškáu ↓ vîelāu ↓ esò_bò.ù^es̃ tik_pas_ú_kinĩjk^(a) ↓ tarn^oâut^r uuo^t_esò_bò.ù^es̃</i> [224 39]</p> <p>‘Aš tėviškėj, pas tėvus augau, ir paskui vėliau esu buvęs tik pas ūkininką tarnaut vat esu buvęs‘</p>	<p>088) <i>Ēlgā_givenau_pas_buočius, anei_vėskuo_turiej, baguot_bov, ta_nebov_sunkē_dā_vėin_born_išmaitint</i></p> <p>‘Ilgai gyvenau pas bočius, anie visko turėjo, bagoti¹⁰⁷ buvo, tai nebuvo sunku dar vieną burną išmaitint‘</p>
<p>96) <i>pàškāu ↗ pasetr^oáukiem̃ t^uòlāu ↗ — nebebò.ù^(a) ká_p^t_jau babû.t^e ↗ e_niék^(a) ↓ pri_gé.men^es̃ ↓ čë_sàl^ž.⁽ⁿ⁾tū.↑ ràjūon^e ↓ </i></p> <p>‘Paskui pasitraukėm toliau, nebebuvo kaip jau bebūt ir nieko, prie giminės čia, Salantų rajone‘</p>	<p>089) <i>Vo_paskiau_parėjau_pri_vîr_givēnt, ta_jau_nebibov_tēp_gerā, patē_rekiej_i_dėrbt_i_vėskou</i></p> <p>‘O paskui parėjau prie vyro gyvent, tai jau nebebuvo taip gerai, pačiai reikėjo ir dirbt, ir viską‘</p>

20 lentelė

Rasta nemažai pavyzdžių su konkrečiomis pavardėmis, kurios reiškia būseną žmogaus globoje (21 lentelė).

¹⁰⁷ Bagotas – turtingas.

A. Girdenio tekstai	Ekspedicijos įrašai
97) <i>ta·rnavâur ta·rnavâur</i> ↗ <i>už gāspadē.n^e</i> ↗ <i>bovâu pri grabâušk^e</i> [194 12] ‘Tarnavau, tarnavau, už gāspadinę buvau prie Grabauskio‘	090) <i>Ka givenau pas buočius, ta eidavau tēn pri Prialgauskiu a kuok žuol nupjaut, a kou. Doudav vėin kēt rubli</i> ‘Kai gyvenau pas bočius, tai eidavau ten, prie Pargaliauskių, ar kokią žolę nupjaut, ar ką. Duodavo vieną, kitą rublį‘
98) <i>aš ta·rnavâur</i> † <i>ta·rnavâur</i> ↗ <i>pė·rmò</i> ↗ <i>pri gregalâušk^e</i> † <i>pāškōur</i> † <i>pri semō.t^e</i> † [197 17] ‘Aš tarnavau, tarnavau pirmiau prie Grigaliauskio, paskui prie Simučio‘	091) <i>Ēlgā pas Leilionien išdėrbau, kuoks a ne dvėdešimt pėnkis metus.</i> ‘Ilgai pas Leilionienę išdirbau, kokius ar ne dvidešimt penkis metus‘

21 lentelė

Apibendrinimas. Socialinės erdvės atveju trajektorius gali būti lokalizuojamas prie orientyro kaip prie fizinio objekto. Tokiems atvejams reikšti pasitelkiama prielinksninė konstrukcija *pri / pry + Gen.* „Ziwate“ rasta daugiau pavyzdžių, iš kurių galima sudaryti atskirus pogrupius: trajektoriaus lokalizacija tarp orientyro, reiškiamą prielinksnine konstrukcija *terp + Gen.*, trajektoriaus lokalizacija prieš orientyrą, reiškiamą konstrukcija *prifz + Acc.* Yra vienas atvejis, kuris iš šių dienų perspektyvos atrodo visiškai neprototipinis, tačiau „Ziwato“ pavyzdžių gausa rodo, kad anuomet jis galėjo būti laikytinas prototipiniu. Tai situacija, kai trajektorius žiūri į orientyrą. Tokie atvejai reiškiami prielinksnine konstrukcija *ant + Gen.*

A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose iš pavyzdžių galima sudaryti pogrupius, kurie remiasi ne dimensiniais požymiais. Vienas tokių – aplankymas, kai trajektorius laikinai yra lokalizuojamas prie arba pas orientyrą su tikslu pasisvečiuoti, aplankyti. Tokios situacijos reiškiamos prielinksninėmis konstrukcijomis *pri + Dat / Gen; pas + Acc.* Atvejus vienija konceptas *sveikata* bei įvardinės leksemos. Kitas pogrupis – žmogaus globa, kai trajektorius lokalizuojamas prie arba pas orientyrą ilgesniam laikui. Dažniausia tai rodo trajektoriaus gyvenamąją vietą arba darbo vietą. Tokios situacijos reiškiamos tomis pačiomis prielinksninėmis konstrukcijomis *pri + Dat / Gen; pas + Acc.*

Išvados

Tarminė medžiaga parodė, kad erdvės raiška prielinksninėmis konstrukcijomis paprastėja. Didžiausia skirtis yra tarp „Ziwato“ ir A. Girdenio tekstyno bei ekspedicijos įrašų. „Ziwate“ daugiau randama periferinių atvejų. Išanalizuoti pavyzdžiai parodė, kad kai kurios konstrukcijos dar vartotos A. Girdenio tekstyne, tačiau jau nebevartotos ekspedicijos įrašuose. Pastaruosiuose kai kurių konstrukcijų vartoseną supanašėjo su standartine kalba.

1. **Į / iš:** 1) prototipinė konstrukcija – $y / i + Acc.$ „Ziwate“ rasta periferinių atvejų su $ant / un(t) + Gen.$ Galima daryti prielaidą, kad ano meto kalbos vartotojai kai kurias pažintines sritis suvokė kitaip: pavyzdžiui, girią įsivaizdavo kaip plokštumą, o ne kaip talpą, arba įtakos galėjo turėti slavų kalbos. Judėjimas į orientyro vidų gali būti inkliuzinis ir kryptingas. 2) Prototipinė konstrukcija – $yfz / iš + Gen.$, periferinė – $nu + Gen.$ Prototipiškai nurodomas nykstantis trajektoriaus ir orientyro kontaktas, tačiau „Ziwate“ trajektoriaus judėjimą iš orientyro vidaus galima traktuoti kaip betarpinį kontaktą, nes tarp tolstančio trajektoriaus ir orientyro išlieka sąlytis. Trajektorius gali judėti į / iš talpų / patalpų, geografinių regionų, substancijų, landšafto regionų.

2. **Prie / nuo:** 1) prototipinė konstrukcija – $pry / pri + Gen.$ Jeigu judėjimas inkliuzinis, galutiniame taške stebėtojiui ir trajektorius, ir orientyras turi būti matomi. Jeigu judėjimas kryptingas, stebėtojas mato tik judėjimą, bet nemato abiejų erdvinės scenos dalyvių. Tarp periferinių atvejų – konstrukcija $un(t) + Gen.$, trajektoriaus judėjimas link orientyro. 2) Konstrukcija $nu + Gen.$ Trajektorius gali judėti prie / nuo geografinių regionų, talpų / patalpų, substancijų, landšafto regionų.

3. **Prieš / per / už:** pirmasis ir antrasis atvejai reiškiami tik prototipinėmis konstrukcijomis: 1) $pryfz / prieš + Acc.$, 2) $par / per + Acc.$ Trečiasis atvejis gali būti reiškiamas ir prototipiškai, ir neprototipiškai: 3) prototipinė – $už + Gen.$ A. Girdenio tekstyne rasta periferinių atvejų, kurie reiškiami dviguba konstrukcija $iš už + Dat / Gen.$ Pagal šią ašį trajektorius gali būti lokalizuojamas prieš / per / už geografinių regionų, landšafto regionų.

4. **Ant / viduje / po:** 1) prototipinė konstrukcija – $un(t) + Gen.$ Kai trajektorius lokalizuojamas ant plokštumos, orientyras yra landšafto regionas, kai ant skystos konsistencijos – substancija, kai ant apvalios formos / smaigalio – daiktai. Prie pastarojo atvejo priskiriama ir periferinė konstrukcija $pri + Gen.$, nes rasta pavyzdžių, kai vartojant šią konstrukciją abu erdvinės scenos dalyviai liečiasi. 2) Konstrukcija $po / pu + Acc.$ A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose trajektorius gali judėti orientyro viduje, kai šis yra landšafto regionas, talpa / patalpa, substancija. „Ziwato“ pavyzdžiuose – tik substancijose. 3) Konstrukcija $pu / po + Instr / Dat.$ Pavyzdžių rasta tik A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose, kur trajektorius gali judėti po namų apyvokos daiktais.

5. Esant statiniam veiksmui, trajektorius orientyro **viduje** gali būti lokalizuojamas tik „Ziwato“ tekstuose: konstrukcija $ant + Gen.$, kai orientyras yra landšafto regionas.

6. **Prie / toliau:** 1) prototipinė konstrukcija – *pry / pri + Gen*. A. Girdenio tekstyne, norint konkretizuoti erdvę, pasitelkiama konstrukcija *pri pat + Gen*. 2) Prototipinė konstrukcija – *nu + Gen*. A. Girdenio tekstyno ir ekspedicijos medžiagos pavyzdžiai parodė, kad trajektorius ir orientyras gali būti nutolę vienas nuo kito dimensiškai arba rodoma vieno priklausomybė nuo kito. Analizė parodė skirtį tarp konstrukcijų *nu + Gen* ir *iki + Gen*. Pirmu atveju, pagal A. Girdenio tekstyno pavyzdžius, atskaitos taškas yra orientyras ir trajektorius lokalizuojamas nuo jo, antru atveju, pagal ekspedicijos įrašų pavyzdžius, atskaitos taškas yra trajektorius, o orientyras lokalizuojamas nuo jo. Šioje ašyje trajektorius gali būti lokalizuojamas *prie / toliau* nuo geografinių regionų, talpų / patalpų, augmenijos, landšafto regionų, substancijų, daiktų.

7. **Už:** konstrukcija *už + Gen / Dat*. Tokių atvejų rasta A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose. Dažniausia trajektorius lokalizuojamas už geografinių regionų.

8. **Ant / po:** konstrukcijos 1) *ant / un(t) + Gen*, 2) *pu / puo + Instr*. Trajektorius lokalizuojamas ant orientyro, kuris yra plokštuma arba skysta konsistencija. Lokalizacijos po orientyru nerasta „Ziwato“ tekste, o A. Girdenio tekstyne ir ekspedicijos įrašuose trajektorius lokalizuojamas po objektais.

9. Socialinės erdvės atveju orientyras gali remtis dimensiniais požymiais arba ne. 1) Trajektorius lokalizuojamas *prie* orientyro kaip **prie** fizinio objekto: prototipinė – *pri / pry + Gen*. „Ziwate“ dar išskiriama trajektoriaus lokalizacija **tarp** orientyro: *terp + Gen*, **prieš:** *prifz + Acc*, **žiūrėjimas į** orientyrą: *ant + Gen*.

10. Kai dimensija nesvarbi, erdvinės scenos dalyvių kontaktas grindžiamas abiejų ryšiais. Trajektoriaus šalia orientyro reikšmė gali būti įvardijama kaip **lankymas** arba **globa**, būdinga A. Girdenio tekstynui ir ekspedicijos įrašams: *pri + Dat / Gen; pas + Acc*. Skirtį leidžia nusakyti kontekstas.

Literatūros sąrašas

1. Aliūkaitė D., Mikulėnienė D. 2014: „Geolektų ir regioninių dialektų formavimosi ypatumai Lietuvoje“. In: *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas*, Vilnius: Leidykla „Briedis“, 257–263.
2. Cooper, G. S. 1968: *A Semantic Analysis of English Locative Prepositions*, Massachusetts. Prieiga per internetą: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/666444.pdf>.
3. Coventry Kenny R. ir kt. 2003: *Saying, seeing and acting: the psychological semantics of spatial prepositions*, Hove and New York: Psychology Press.
4. Coventry Kenny R. ir kt. 2003: *Saying, seeing and acting: the psychological semantics of spatial prepositions*, Hove and New York: Psychology Press.
5. Evans V., Green M. 2006: *Cognitive Linguistics. An Introduction*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
6. Evans, V. 2007: *A Glossary of Cognitive Linguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd. Prieiga per internetą: <https://www.textosenlinea.com.ar/libros/Evans%20-%20A%20Glossary%20of%20Cognitive%20Linguistics%20-%202007.pdf>.
7. Fauconnier, G. 1994: *Mental spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge: Cambridge University Press. Prieiga per internetą: <http://www.cogsci.ucsd.edu/~faucon/preface-ms.pdf>
8. Girdenis A., Zinkevičius Z. 1966: „Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos“. In: Babickienė Z., Jasiūnaitė B. 1999: *Lietuvių dialektologijos skaitiniai: I tomas*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 125–136.
9. Girdenis, A. 1971: „Kada gi žemaičių tarmė atsiskyrė nuo aukštaičių?“ In: Babickienė Z., Jasiūnaitė B. 1999: *Lietuvių dialektologijos skaitiniai: I tomas*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 163–168.
10. Gudavičius, A. 2009: *Etnolingvistika: tauta kalboje*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
11. Hawkins, B. W. 1984: *The Semantics of English Spatial Prepositions*. Daktaro disertacija, University of California, San Diego.
12. Herskovits, A. 1986: *Language and Spatial Cognition, An interdisciplinary study of prepositions in English*, Cambridge: Cambridge University Press.
13. Jackendoff, R. 1983: *Semantics and Cognition*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
14. Jackendoff, R. 2009: *Foundations of language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution*, Oxford: Oxford University Press. Prieiga per internetą: http://npu.edu.ua!/e-book/book/djvu/A/iif_kgpm_Foundations%20of%20Language.pdf.

15. Kardelis V., Kardelytė-Grinevičienė D. 2016: „Priekinis – per erdvę ir laiką“. In *Lietuvių kalba* 10. Prieiga per internetą: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviukalba/article/view/188/150>.
16. Kardelytė-Grinevičienė, D. 2014: *Lokatyvinių inesyvo ir iliatyvo konstrukcijų semantika ir santykiai rytų aukštaičių vilniškių patarmėje*. Daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
17. Kilius, J. 1977: „Orientacinių reikšmių struktūra lietuvių kalboje“. In *Kalbotyra* 28, 40–49.
18. Kilius, J. 1980: „Slankumo reikšmių struktūra lietuvių kalboje“. In *Kalbotyra* 31, 34–56.
19. Lakoff, G. 1987: *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*, Chicago: University of Chicago Press. Prieiga per internetą: http://polaris.gseis.ucla.edu/gleazer/296_readings/Lakoff.pdf.
20. Langacker, R. W. 1986: *An Introduction to Cognitive Grammar*, San Diego. Prieiga per internetą: http://cse.iitk.ac.in/users/se367/10/langacker_intro-cog-grammar-cogSci86.pdf.
21. Langacker, R. W. 2008: *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
22. Levinson S. C., Wilkins D. P. 2006: *Grammars of Space*, Cambridge: Cambridge University Press.
23. Lietuvių kalbos gramatika, II. 1971, Vilnius: leidykla „Mintis“.
24. Mikulskas R. 2005a: „Išilginių objektų predikacijos pobūdis. Subjektyvaus judėjimo sąvoka“. In *Acta Linguistica Lithuanica* 52, 23–39.
25. Mikulskas, R. 2009: „Kognityvinė lingvistika ir leksikografijos problemos“. In: Judžentis, A. 2009: *Kalba ir žmonės*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 39–80.
26. Mikulskas, R. 2015: „Aspekto raiška jungties konstrukcijose“. In *Lietuvių kalba* 9. Prieiga per internetą: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/165/143>.
27. Svorou, S. 1994: *The Grammar of Space*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
28. Talmy, L. 2000a: *Toward a Cognitive Semantics 1*, Cambridge: MIT Press.
29. Valiulytė, E. 1998: *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai. Vietos, laiko ir priežasties raiška*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
30. Žilinskaitė, E. 2010: *Vietos raiška Mikalojaus Daukšos Postilėje: postpoziciniai vietininkai ir jų funkciniai ekvivalentai*. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100702_105414-44284/DS.005.0.01.ETD.